

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

AİLE İÇİ SORUN VE SUÇLARIN ÖNLEMESİNDE
DİNİ-AHLÂKİ DEĞERLERİN ETKİSİ

Betül Hale KAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR

KONYA-2021

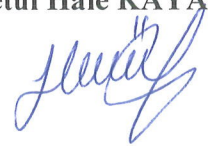
 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	--

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Betül Hale KAYA		
	Numarası	108102071001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	Aile İçi Sorun ve Suçların Önlemede Dini-Ahlâkî Değerlerin Etkisi		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Betül Hale KAYA

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Betül Hale KAYA		
	Numarası	108102071001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR		
Tezin Adı	Aile İçi Sorun ve Suçların Önlenmesinde Dini-Ahlâkî Değerlerin Etkisi			

Bu araştırmanın amacı, dini-ahlâkî değerleri özümseyerek sorumluluk bilinciyle hareket eden kişilerin daha az suç işledikleri, karşılaştıkları sorun ve problemlerin üstesinden daha kolay geldikleri düşüncesinden yola çıkarak, aile içi sorun ve suçların önlenmesinde dini-ahlâkî değerleri ortaya koymak için yapılmıştır.

Çalışmamız teorik bir araştırmadan ibarettir. Öncelikle konuyla ilgili makale ve tezler incelenmiş ve bu çalışmalardan elde edilen bulgular değerlendirilerek dini-ahlâkî değerlerin aile içi sorun ve suçları önlemede etkin bir rol oynadığı görülmüştür.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışma konusuyla ilgili olan kavramların tanımı ve içerikleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde aile içi sorunlar ve suçların başlıcaları tanımlanmış, nedenleri ve türleriyle birlikte açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise ailede yaşanan bu sorun ve suçların çözümünde ve önlenmesinde, aile kurumunun sağlıklı olmasında dini-ahlâkî değerlerin etkisi çeşitli çalışmaların bulgularıyla kanıtlanmıştır.

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

SUMMARY

Author's	Name and Surname	Betül Hale KAYA		
	Student Number	108102071001		
	Department	Philosophy and Religious Sciences/ Psychology of Religion		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR		
Title of the Thesis/Dissertation	The Effect of Religious-Moral Values in Preventing Domestic Family Problems Affairs and Crimes			

The aim of this study was to reveal religious moral values in the prevention of domestic problems and crimes, based on the idea that people who assimilate religious moral values and act with a sense of responsibility commit less crimes and overcome the problems and problems they encounter easier. Our study consist of a theoretical Research. Primarily, articles and theses on the subject were examined and the findings obtained from these Studies were evaluated and it has been seen that religious-moral values play and active role in preventing domestic problems and crimes. Our study consist of three parts. In the first part, the definition and contents of the concepts related to the subject of study are emphasized. In the second part, the main family problems and crimes are defined and explained together with their causes and types. In the third part, the effect of religious-moral values on the solution and prevention of these problems and crimes in the family and health of the family institution has been proven by the findings of various studies.

ÖNSÖZ

İnsanın varlığının başlangıcından beri aile, toplumun vazgeçilmez bir kurumu olmuştur. Aile, insanın biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı ilk yerdir. Ayrıca dini, ahlaki, kültürel değerleri aktarma göreviyle bireylerin sosyalleşmesinde etkin rol oynamaktadır. Bu nedenle sağlıklı toplum için sağlıklı aileler gereklidir. Aile bireyin sosyalleşme aşamasında değerleri aktarma işlevini sağlıklı bir şekilde yerine getirdiği takdirde, toplumsal alanda işlenecek olan suçların önlenmesine büyük oranda katkıda bulunacaktır.

Modernleşme, hızlı kentleşme, teknolojik gelişmeler; değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan değer kaybı, bireycilik anlayışı ve kültürel yabancılaşma, aile kurumunu olumsuz etkilemiştir. Karşılıklı ilişki, fedakârlık ve anlayışa dayalı olan aile kurumunda değerlerin zarar görmesi, ailede sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Değişim, gelişim ve dönüşümün hızla yaşandığı günümüzde, değişim ile birlikte aileyi ayakta tutacak ve koruyacak temel kural ve değerleri tespit etmek önem arz etmektedir. Çünkü değerler insanın davranışlarına rehberlik etmede ve sosyal ilişkilerin temellenmesinde hayati fonksiyona sahiptir. Dahası, değerlerin aileyi bütünleştirme ve ortak amaç etrafında birleştirme özelliği de bulunmaktadır.

Dini- ahlaki değerler aile ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde yürütmesine katkı sağlamaktadır. Aile ilişkilerinin şefkat, merhamet, sadakat gibi değerlerle temellenmesi, ailenin işlevini daha kolay yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca dini-ahlaki değerler, ailede karşılaşılan sorunların çözüm aşamasında da önemli bir yere sahiptir. Bu öneme binaen çalışmamız dini-ahlâkî değerlerin aile içinde yaşanan sorun ve suçları önlemedeki etkisini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Din Psikolojisi alanında bu konuya yakın yapılan çalışmalar; Fatma Zeynep Belen'in "Aile İçi İletişime Manevi Psiko-Sosyal Yaklaşım" isimli yüksek lisans tezi ve Fatma Balcı Arvas'ın "Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri ve Değerlerin, Dindarlık ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü" isimli doktora tezidir.

“Aile İçi Sorun ve Suçların nleminde Dini-Ahlâkî Değerlerin Etkisi” isimli bu araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde çalışma konusuyla ilgili olan kavramların tanımı ve içerikleri üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümde başlıca aile içi sorunlar ve suçlar ele alınmaktadır. Aile içi iletişimsizlik, çatışmalar, aile ykmllğnn ihmali ve ekonomik sebeplerden kaynaklanan sorunlar nedenleriyle birlikte incelenmekte; aile içi şiddet ve ocuk istismarı konusu, türleriyle birlikte ele alınmaktadır.

Çalışmanın nc bölümünde, aile kurumunun korunması; dinin aileye verdiği önem, dinin ve ahlâkî değerlerin suçu önlemedeki etkisi incelenmektedir. Ayrıca dindarlığın evlilik uyumuna katkısına değinilerek, dini-ahlâkî değerlerin aile içi sorun ve suçları önlemedeki etkisi din psikolojik açıdan değerlendirilmektedir.

Çalışmanın gerçekleşmesinde tez danışmanım, değerli hocam sayın Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR’a, yüksek lisans eğitimim boyunca tecrübelerinden istifade ettiğim sayın Prof. Dr. Adem şAHİN hocama teşekkürlerimi sunarım. Akademik katkılarından ötürü sayın Dr. Öğr. Üyesi Duran Ali YILDIRIM hocama ve sayın Dr. Öğr. Üyesi Ali BAYER hocama teşekkür ederim. Ayrıca bu zorlu süreçte benden maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme minnettarlığımı sunuyorum.

Betül Hale KAYA

KARAMAN-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1.Araştırmanın Konusu	3
2.Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
3.Araştırmanın Sınırları.....	4
4.Araştırmanın Yöntemi.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	5
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1.Aile	5
1.2.Suç.....	9
1.3.Din.....	12
1.4.Değer	17
1.5.Ahlâk	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	24
AİLE İÇİ SORUNLAR VE AİLE İÇİ SUÇLAR	24
2.1.Aile İçi Sorunlar	24
2.1.1.Aile İçi İletişimsizlik	26
2.1.2.Aile İçi Çatışmalar.....	31
2.1.3.Ekonomik Sorunlar.....	35
2.1.4.Aile Yükümlülüğünün İhmali.....	37
2.2.Aile İçi Suçlar	39
2.2.1.Aile İçi Şiddet.....	39
2.2.1.1.Fiziksel Şiddet.....	43
2.2.1.2.Duygusal Şiddet.....	44
2.2.1.3.Cinsel Şiddet.....	45
2.2.1.4.Ekonomik Şiddet.....	47
2.2.2.Çocuk İstismarı.....	48
2.2.2.1.Çocuğu Reddetme, Kıyas	50

2.2.2.2.Fiziksel ve Duygusal İstismar	51
2.2.2.3.Ensestlik	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	58
DİNİ-AHLÂKİ DEĞERLER VE AİLE KURUMUNUN KORUNMASI	58
3.1.Dinin Aileye Verdiği Önem	63
3.2.Aile Kurumunun Sağlıklı Olmasında ve Korunmasında Dini-Ahlâkî Değerler .	71
3.2.1.Sadakat	75
3.2.2.Doğruluk	78
3.2.3.Sorumluluk	81
3.2.4.Şefkat ve Merhamet.....	85
3.2.5.İffet	92
3.2.6.Affedicilik.....	97
3.2.7.Sabır.....	102
SONUÇ VE ÖNERİLER	108
KAYNAKÇA	114

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ark.	: Arkadaşları
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BASAGM	: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
C.	: Cilt
COVID-19	: Yeni Koronavirüs Hastalığı
çev.	: Çeviren
D.T.C.F	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ed.	: Editör
KSGM	: Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü
No.	: Number
s.	: Sayfa
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Ss	: Sayfalar arası
ss.	: Sayfa sayısı
Sy.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
UNİCEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fon
Vd.	: Ve diğerleri
Vol	: Volume
Yay.	: Yayınevi, yayınlar

GİRİŞ

İnsanın yeme, içme, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra, hayatı anlamlandırma gibi varoluşsal ihtiyaçları da vardır. Hayatı anlamlandıramayan insan ruhi boşluk yaşayarak, yaşadığı bunalım sonucunda pek çok sorunun parçası olabilmektedir. Temel ve varoluşsal ihtiyaçları karşılama yönüyle aile, insanın hayatını anlamlandıran bir kurumdur.

Zaman zaman bazı sorunlar eşler arasında ciddi tartışmalara, çatışmalara neden olmaktadır. Karşılaşılan sorunların çözümünde ailenin dini-ahlaki değerlerden destek alması önemlidir. Çünkü dini-ahlaki değerler bir taraftan sorunlarla başa çıkmada insana moral ve motivasyon vererek, diğer taraftan ise, insanın sorunları anlamlandırmasına da yardımcı olur.

Son yıllarda gittikçe hızlanan teknolojik, kültürel, sosyal değişimler devam ederken aile kurumu da bundan nasibini almıştır. Modernitenin getirdiği bireycilik, aşırı özgürlük anlayışı ve değerler kaybı aileyi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca bu süreçte kadının çalışma hayatına katılması, ailede eşit rol model anlayışını ortaya çıkararak, yeni sorunları gündeme getirmiştir. Günümüz koşullarında aile kurumuna zarar veren tehditlere karşı aileyi sağlam temellere oturtmak önem arz etmektedir. Kuşkusuz din bu noktada değer kaynağı olarak aile içi ilişkilere büyük destek sunmaktadır. Aile; merhamet, sabır, doğruluk vb. gibi değerlerle güçlenir.

Gelişimin ve dönüşümün hızla yaşandığı günümüzde ailede esas belirleyicinin internet ve teknoloji olmaya başlamasıyla öz değerlerden kopma, yeni değerlerle tanışma ve onları benimseme gündeme gelmektedir. Bu yeni değerlerle mevcut ahlâkî değerlerin uyumsuzluğu, aile içinde sorunlara neden olmaktadır.¹ Bu nedenle ailede dini ahlâkî değerlerin uygulanması ve gelecek nesillere aktarılması önemlidir. Aksi halde farklı kültürler, akımlar ve zihniyetlerin dayatmalarıyla yeni sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır.

Bu çalışmanın yapılmasının nedeni; insanların aile içinde yaşadıkları sorunların ve hayal kırıklıklarının üstesinden gelebilmesi, stresle baş edebilme

¹ Yusuf Genç, Seda Veli Baki, “Eşler Arası Çatışmaya Neden Olan Faktörler”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, January 2017, vol: 12/21, p:299-314, s.310

gücünü arttırarak hayatını disipline edebilmesi ve suça yönelmemesi için dini-ahlâkî değerlerin kazanılmasına yönelik çalışmalara katkı sağlamaktır. Bu nedenle çalışmanın amacı, ailede yaşanan sorunların çözümü sürecinde dini-ahlâkî değerlerin etkisini değerlendirmek ve bu sorunları önlemede etkili olan başlıca dini-ahlâkî değerleri gündeme getirmektir.

Bugüne kadar aile ve aile sorunlarıyla ilgili pek çok çalışma yapılmakla beraber, aile içi sorun ve suçları bir arada ele alıp, sorunun çözüm sürecinde dini-ahlâkî değerleri kapsamlı olarak konu alan bir çalışma bulunmamaktadır. Literatüre bakıldığında aileyle ilgili çalışmalar, genellikle aile içi şiddeti konu almaktadır. Genel olarak ilgili çalışmalarda eşler arası ilişkiler ele alınarak, karşılaşılan sorunun kaynağını bulunmaya çalışılmıştır. Daha çok aile içi iletişim, şiddet, evlilik uyumu ile dindarlık ve değerlerin ilişkisini konu alan çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalara örnek olarak kayda değer olanlar şu şekilde sıralanabilir: Fatma Zeynep Belen'in "Aile İçi İletişime Manevi Psiko-Sosyal Yaklaşım"; Gülşen Almas'ın "Evlilikte Uyum ve İnanç Gelişimi Arasındaki İlişkiler", Melike Nur Kılıç'ın "Kadına Yönelik Şiddet: Sosyo-Psikolojik Arka Plan, Manevi Boyut, Hukuki Yaptırımlar"; Gülsen Sezgin, "Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlar, Şiddeti Meşrulaştırma, Dindarlık ve Dini Başa Çıkma Üzerine Bir Araştırma (Malatya Örneği)"; konulu yüksek lisans tezleridir. Ayrıca Çiğdem Gülmez'in "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlâkî Çözülme ve Dindarlık", Fatma Balcı Arvas'ın "Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri ve Değerlerin, Dindarlık ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü" konulu doktora tezleridir.

Literatürden farklı olarak yaptığımız çalışmada aile içinde yaşanan sorun ve suçlar merkeze alınarak, sorunların sebebinden ziyade, bu sorunları çözmede dini-ahlâkî değerlerin etkisine odaklanılmıştır. Nitekim bu genel çalışmamızın sonraki çalışmalara fikir verme bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.Araştırmanın Konusu

Aile toplumun en küçük yapı taşıdır. Günümüzde aile, sorunlarıyla konuşulan bir kurum haline gelmiştir. Bu sorunların sebebini bulup çözüm üretmek, aile bireyleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla aile, psikolojiye konu olmaktadır.

Artan boşanmalar, aile bireyleri arasındaki bencillik, tahammülsüzlük aile kurumunu ayakta tutan değerlerin zayıfladığını göstermektedir. Aile ilişkilerinin daha sağlıklı olmasında, evliliklerin mutlu bir şekilde devam etmesinde dini-ahlâkî değerlerin etkisi büyüktür. Buna göre ancak dinin sunmuş olduğu değerlerle temellendirildiği ölçüde, ailede huzur ve barış tesis edilebilir. Bu çerçevede olmak üzere araştırma dini-ahlaki değerlerin, ailede yaşanan sorun ve suçları önlemedeki etkisini konu edinmektedir.

2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yukarıda ortaya konan çerçeve bağlamında çalışmanın amacı, aile içi sorun ve suçların önlenmesinde dini-ahlâkî değerlerin etkisini ortaya koymaktır.

Günümüzde insanlar bencilleşerek, özgürlük adına pek çok değeri göz ardı etmektedir. Böyle bir ortamda kurulan pek çok aileler kolaylıkla dağılmaktadır. Modern yaşamın sorunları, aile kurumunu etkilemekte, bireyselleşme sonucunda aile birlikteliği zarar görmektedir. Son yıllarda gittikçe artan suç oranları, aile içi şiddet ve boşanmalar, aile kurumundaki düzenin bozulduğunun göstergesidir.

Karşılıklı ilişkiye dayanan aile müessesinde paylaşmayı ve beraberliği önceleyen değerlerin etkisi büyüktür. Dini-ahlâkî değerlerin aile kurumunu ayakta tuttuğu düşüncesi, bizi bu çalışmayı yapmaya yöneltmiştir. Konuyla ilgili böyle bir çalışmanın yapılması, hem aile içi sorunlara ışık tutması, hem de dini çözüm önerilerine yer vermesi açısından önem arz etmektedir. Bu çerçevede çalışma, bir taraftan alana katkı sağlayacak, diğer taraftan da kamuoyunu bilinçlendirebilecek bir sonuç hedeflemektedir.

Özetle bu çalışma değişen aile yapısı ve modernleşmeyle birlikte farklılaşan aile sorunlarını ortaya çıkarmak ve bu sorunların çözümünde etkili olan dini-ahlâkî

değerleri belirlemek amacıyla tasarlanmış teorik bir araştırmadır. Söz konusu araştırma aile kurumunda yaşanan sorun ve suçların saptanması, dini-ahlâkî değerlerin aile sorunlarını önlemedeki etkisini ortaya koyması ve bu konuda literatüre katkı sağlaması bakımından önemlidir.

3.Araştırmanın Sınırları

Araştırmada suç ve sorun kavramı, aile kurumuna olan etkileri bağlamıyla sınırlandırılmıştır. Aile kavramı; dede, nine gibi bireylerin yanı sıra hala, teyze, amca gibi akrabaları da kapsamaktadır. Ancak günümüzde hâkim olan aile, çekirdek aile olduğu için araştırmamız eşler ve çocuklarla sınırlandırılmıştır. Konu kapsamı çok geniş olduğu için çalışmada aile içi sorunlar konusu, “aile içi iletişimsizlik”, “aile içi çatışmalar”, “ekonomik sorunlar” ve “aile yükümlülüğünün ihmali” başlıklarıyla, başlıca aile içi suçlar konusu ise; “aile içi şiddet” ve “çocuk istismarı” başlıklarıyla sınırlandırılmıştır.

Çalışmada dini-ahlâkî değerlerden kastedilen, İslam dinin öngördüğü ahlâkî, manevi değerlerdir. Bu nedenle konu araştırılırken ayetler ve hadislerden istifade edilmeye çalışılmıştır.

4.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada literatür tarama ve bilgiyi işleme yöntemi esas alınmıştır. Öncelikle konuyla alakalı literatür taraması yapılmış; ilgili makale, hakemli hakemsiz dergiler, sempozyumlar, kitap, online kütüphaneler ve internet kaynakları kullanılmıştır. Çalışmada din, psikoloji, ahlâkî değerler gibi bilgiler içeren kaynaklar önceliktir. Ayrıca araştırmanın yöntemiyle ilgili bilgi veren kaynaklardan da faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışma konusuyla doğrudan ilgili olan aile, suç, din, değer, ahlâk kavramlarının tanımı ve içerikleri üzerinde durulmaktadır.

1.1.Aile

Türk Dil Kurumu aileyi “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak tanımlamaktadır. Aile, farklı iki cinsi esas alan ve kadınla erkeğin bir araya gelmesiyle oluşturdukları toplumun en küçük birimidir.²

Bahadır’a göre aile; etkileşim, iletişim ve bağlılığı tesisi eden güven, sevgi, paylaşma, dayanışma, sorumluluk, adalet gibi psikolojik ve duygusal ihtiyaçların karşılıksız yaşandığı, değer odaklı özel bir kurumdur.³

Aile, bireyin en kalıcı eğitim etkinliklerini aldığı, hayatın sürdürülmesi ve sorunların çözülmesine yönelik pek çok şey öğrenerek geleceğe hazırlandığı bir kurumdur.⁴

Aile, aralarında akrabalık ve kan bağı bulunan kadın, erkek, çocuklar ve yakın akrabalarından oluşan toplumun en küçük sosyoekonomik birimidir.⁵

Sosyolojik bakış açısıyla aile; “doğal eğilimlerin dini, örfî ve hukuki meşruiyet zemininde karşılandığı ve denetim altına alındığı sosyal bir birimdir.”⁶

Ozankaya’ya göre aile; insan türünün üretimini üstlenen ve bu kişilerin topluma kazandırma sürecinde etkili olan, anne-baba, çocuklar arasında sıcak ve

² Halil Apaydın, **Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü**, Bilimken Yayınları, İstanbul, 2016, s.13.

³ Abdülkerim Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, İdeal Usta Basım Yayın, Konya, 2012, s.8.

⁴ Abdülkerim Bahadır, “Aile İçi Çatışmalar-Nedenleri ve Sonuçları”, **Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi**, Hazırlayan: İrfan Çayboylu, Ankara, Ocak 2013, Ss.170-176, s.170.

⁵ BASAGM, **Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması**, Ed. Mustafa Turgut, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010, s.25.

⁶ Ayşegül Yiğit, “Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2006, C.22, Sy.22, Ss.179-203, s.181.

samimi ilişkilerin kurulduğu, bir ölçüde ekonomik etkinliklerin de yer aldığı toplumsal bir kurumdur.⁷

Durğun'a göre aile; hayatı birlikte yaşama ve paylaşma amacıyla bir araya gelen erkek ve kadının evlenmesiyle oluşan, kanunlar ile güvence altına alınmış bir nikah akdi ile gerçekleşen, bireylerin her türlü biyo-psiko-sosyo-ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının karşılandığı ve gelecek nesillere aktarıldığı en önemli ve en küçük toplumsal kurumdur.⁸

Sayın'a göre aile; biyolojik ilişki sonucunda insan neslinin devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belli kurallar çerçevesinde belirlendiği, o güne kadar toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginliklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan, psikolojik, biyolojik, ekonomik, hukuksal ve toplumsal yönleri bulunan toplumsal bir birimdir.⁹

İslam'dan önce Yahudilikte aile sosyal ve dini bir topluluktur. Geleneksel ibadet olan “atalar kültü” bir aile ibadetidir ve bu ibadeti muhafaza eden, yeni nesillere aktaran kurum ailedir. Ailede reis babadır. Evde aile ibadeti olarak icra edilen fisih bayramına baba başkanlık eder. Bu sebeple babanın ruhanî bir kimliği vardır. Ailede baba sınırsız otoriteye sahiptir. Ataların himayesinden mahrum kalmamak için aile bağlarını koparmamaları gerekir.¹⁰

Hıristiyan aile yapısında da pek farklılık yoktur. Aile tamamen dini bir topluluktur. Aile fertleri arasındaki ilişki insanla Allah arasındaki ilişkinin bir aynasıdır. Bu durum insanın ruhî- manevi alandaki gelişmesinin vazgeçilmez unsurlarındandır. İsa Mesih kilisenin lideri olduğu gibi erkek de ailenin lideridir.¹¹

İslam'da aile tamamen bir dini kurum değilse de kişinin huzur bulduğu, neslin devamına vesile olan, kişiyi günahlardan koruyan bir kurumdur. İslam aile yapısı her ne kadar ataerkil olsa da bu durum Yahudilikte var olan aile yapısından

⁷ Yakup Ayberk, **Değişen Aile Yapısında Aile Sorunlarının ve Aile Aidiyetinin İncelenmesi (Cizre Örneği)**, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s.9.

⁸ Arif Durğun, “Türkiye’de Aile İçi Sorunlara Yönelik Sosyal Politikalar ve Şiddetin Önlenmesi”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ocak 2018, C. 8, Sy. 1, Ss. 1-12, s.2.

⁹ Fatma Yaşar Ekinci, “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 2014, Sy.30, Ss. 209-224, s. 210.

¹⁰ Mehmet Âkif Aydın, “Aile”, **TDVİA**, İstanbul, 1989, C. 2, Ss.196-200, s.197.

¹¹ **A.g.e.**, s.197.

farklıdır. Aile reisinin, aile fertleri üzerindeki yetkisi sınırlıdır. Örneğin babanın çocuklarının malları üzerinde sınırlı velayet hakkı vardır. Kocanın karısı üzerindeki yetkisi de aile birliğinin sağlanmasına yöneliktir. İslam, Hz. Âdem'in cennetten çıkmasını ve ilk günahı işlemesini Hz. Havva'ya ve ona nispetle bütün kadınlara yüklemeyiz. Kur'an'a göre Hz. Âdem'i aldatan eşi Hz. Havva değil, şeytandır.¹² İslam'da kadın, eşi karşısında bağımsız bir kişiliğe sahiptir. Kadınlara miras bırakılır ve kadının malı varsa, malını istediği gibi tasarruf edebilir. Boşanma Yahudilikte yozlaştırılırken, Hristiyanlıkta kabul edilmezken, İslam'da belirli şartlarda aile birliğinin bozulmasına müsaade edilmiştir.¹³

İnsan sosyal bir varlık olarak topluluk içerisinde yaşar. Yaşantısı boyunca diğer insanlara ihtiyaç duyar ve çevresinden çok şey öğrenir. En küçük topluluk olan aile; çocukların yetiştirildiği, eğitildiği bir kurumdur. Ailede fiziksel olarak gelişen çocuk aynı zamanda aile tarafından sosyo kültürel etkilerle birlikte dini özellikleri de kazanır.¹⁴ Aile, içinde bulunduğu toplumun özelliklerini yansıtır ve bu özelliklerin nesilden nesile aktarma görevini yerine getirir.

Ailenin en temel görevi üremeyi sağlayacak cinsel ilişkileri içine alan duygusal, fizyolojik ihtiyaçların giderilmesi ve bunların kontrol edilmesi ile aile büyükleri ve çocuklar için sosyo kültürel ortamın sağlanmasıdır.¹⁵

Ailenin varlığını sürdürmesi için yerine getirdiği işlevler birincil ve ikincil işlevler olarak ikiye ayrılabilir. Birincil işlevleri; ilişki ihtiyacını giderme, cinsel ihtiyacın sağlıklı şekilde karşılanması, insan soyunun sağlıklı şekilde sürdürülmesidir. İkincil işlevleri ise başka kurumlar tarafından da gerçekleştirilebilen işlevlerdir. Bunlar; ekonomi, kutsalla bağlantı kurma (din) işlevi, insanın topluma uyarılama (eğitim) işlevi, boş zamanı değerlendirme işlevidir.¹⁶

Ailenin fonksiyonları arasında psikolojik fonksiyonu en etkili ve sürekli olanıdır. İnsan sadece biyolojik varlığını değil, insan olmanın bütün özelliklerini de ailede kazanır. İnsanın bireysel varlığı aile içerisinde oluşturulur diyebiliriz. Çocukta

¹² Bakara 2/36, Â'raf 7/20

¹³ Mehmet Âkif Aydın, **a.g.e.**, s. 200

¹⁴ Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, 7. Baskı, İstanbul, Çamlıca Yay, 2011, s.76.

¹⁵ Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.11

¹⁶ İbrahim Nacak, Faruk Karaarslan, "Ailenin Yapısı: Bir Sistem Olarak Aile", **Sistematik Aile Sosyolojisi**, Editör: Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s.133-136.

çok erken yaşlarda gelişmeye başlayan benlik yapısı aileyle kurulan ilişkilerin niteliğine göre belirlenir.¹⁷

Duygusallığın en yoğun olarak yaşandığı yer ailedir. Bu nedenle ailenin en önemli görevlerinden birisi de duygusal tatmini yerine getirmektir. Aile çocuğun şahsi gereksinimlerini karşılamakla görevlidir. Beslenme, bakılma, korunma, sevilme, eğitilmenin yanı sıra anne ve baba çocuğu severek, itinalı bakım göstererek, çocuğa güven ortamı oluşturur ve onun sağlıklı yetişmesini güvence altına alır.

Ailenin görevindeki aksamalar ve aile içi sorunlar çocuğun olumsuz sosyalleşme süreci geçirmesine neden olmaktadır. Böyle ortamda büyüyen çocuklar riskler karşısında daha savunmasız kalır. Bu nedenle bu çocukların suç davranışında bulunmaları veya suç mağduru olmaları söz konusu olabilmektedir.

Aile kurumu pek çok değişkene göre şekillendiği için, ailenin farklı özelliklerini ortaya koymak amacıyla çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Bunlar yönetim biçimine, yaşadığı yere ve büyüklüklerine göre aile tipleridir. Yönetim biçimine göre ataerkil, anaerkil, eşitlikçi olmak üzere üç aile tipi vardır. Yerleşim yerlerine göre aile tipleri; kırsal, gecekondu ve kentsel olarak üçe ayrılır.¹⁸ Büyüklüklerine göre ise iki çeşit aile vardır. Bunlar geniş/geleneksel aile ve çekirdek/dar/modern ailedir. Geniş aile, aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, gelin, damat, torun, hala, dayı ve teyzeden oluşur. Dar veya çekirdek aile ise; anne, baba ve çocuklardan oluşur.¹⁹

Sorumluluklarını yerine getirme ve üyelerinin memnuniyet derecesine göre kısacası fonksiyonlarının işlerliği açısından aile sağlıklı ve sağlıksız aile olarak iki kategoride ele alınmaktadır. Sağlıklı aile; işlevlerin, rol dağılımının ve ilişkilerin istenilen düzeyde yerine getirildiği ailedir.²⁰ Sağlıklı aileler stresli olayların üstesinden daha kolay gelebilirler ve bu ailelerde çatışma az görülür. Sıkıntılı durumlarda kendilerini daha kolay toparlayabilirler. Sağlıklı ailede her bireyin ihtiyacı, becerisi, gücü göz önüne alınır ve yetişkinler şefkatli, sempatik ve

¹⁷ Fatma Balcı Arvas, **Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri ve Değerlerin, Dindarlık ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü**, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2017, s.29.

¹⁸ Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.15.

¹⁹ Mehmet Âkif Aydın, **a.g.e.**, s.196.

²⁰ Ahmet Gökçen, “Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları”, **Sistematik Aile Sosyolojisi**, Editör: Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s.106-107.

sorumluluk sahibidir.²¹ Sağlıksız aile ise; kendinden beklenen bireysel ve toplumsal fonksiyonları bir bütünlük ve beraberlik içinde yerine getiremeyen ailedir. Bu ailelerde genellikle çatışma ortamı olduğu için farklı sorunlar görülebilir.

Ailenin yapısı, ekonomik etkenler ve sosyal yapıya göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda günümüzde terk, ayrı yaşama, boşanma ya da ölüm gibi nedenlerle, tek ebeveynli aileler yeni bir aile modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar son yıllarda tek ebeveynli ailelerin hızla arttığını ortaya koymaktadır.²²

Sanayileşme, şehirleşme, göç, teknolojinin gelişimi gibi faktörler aileyi hem yapısal hem fonksiyonel olarak etkilemiştir. Modern hayatın getirdiği değişimlerle geniş aile, modern çekirdek aile haline gelerek küçülmüştür. Hatta günümüzde ailenin daha da atomize olması, tek çekirdek aile kavramını gündeme getirmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'na göre tek çekirdekli aile; “yalnızca eşlerden veya eşler ve çocuklardan veya tek ebeveyn ve en az bir çocuktan oluşan hanehalklarıdır”. Türkiye’de yapılan araştırmalara göre 2012-2019 yılları arasında tek kişilik hanehalkı oranı artmıştır.²³

Ailenin bu şekilde çözülmesinde değerler sisteminin aşınması ve bireyselleşmenin etkisi büyüktür. Kitle iletişim araçlarının olumsuz etkisi, gayri ahlâkî yaşantıların yaygınlaşması gibi risk unsurları da aile kurumunun yıpranmasına ve evliliğin manevi yönünün ihmal edilmesine neden olmaktadır.

1.2.Suç

Suç; toplum ve toplumsal kurumlar tarafından yasaklanan, toplum ve kişi sağlığını bozmaya dönük davranışlardır.²⁴ Suç, işlenmesi durumunda, cezayla karşılaşılan eylemdir. Ceza ise, anti sosyal bir eyleme karşı, sosyal tepkidir.²⁵

²¹ Arvas, **a.g.e.**, 2017, s.31.

²² ASAGEM, **Tek Ebeveynli Aileler**, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2011, s.4.

²³ <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33730> (Erişim Tarihi:01.11.2020)

²⁴ Apaydın, **a.g.e.**, s.183.

²⁵ Eren Faruk, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümleri**, C.1, Ankara, 1962, s.157.

Suç, kişisel alanı aşır kamusal alana giren ve toplumsal değeri çğneyen, toplum düzenini bozan her türlü eylem olarak tanımlanmaktadır.²⁶

Uzman hukukçu William Blackstone'e göre suç, "umumi suçlar, kabahatler veya hatalar, tüm toplumdan kaynaklanan kamusal hak ve görevlerin yerine getirilmemesi ve ihlalidir. Cinayet, hırsızlık, vatana ihanet gibi fiiller kişiye zarar verdiği gibi topluma da zarar verdiklerinden, suç kategorisinde sınıflandırılmışlardır."²⁷

Hukuk alanında yapılan suç tanımlarında, suçun ortaya çıkması için gerekli olan unsurlar üzerinde durulmaktadır. Uğur Alacakaptan'a göre suç için gerekli unsurlar; hukuka aykırılık, yasal unsur, maddi ve manevi unsur olarak dört başlıkta toplanmaktadır. Suç; "İsnad yeteneğine sahip olan bir kişinin kusurlu iradesinin ortaya çıkardığı icraî veya ihmali bir hareketin meydana getirdiği yasada yazılı tipe uygun, hukuka aykırı ve yaptırım olarak cezanın uygulanmasını gerektiren eylemdir." Suçun içeriğinin somut olmaması, bazı eylemleri suç olmaktan çıkarıp bazılarını suç kapsamına alma konusunda hukuka esneklik kazandırmak içindir. Tanımda hukuken suç kabul edilen fiili yerine getirenlerin suçluluk duygusuna kapılmayacağı anlaşılmaktadır.²⁸

Suç davranışlarını, belirli türden bir kişi tarafından yapılan eylem olarak düşünmekten ziyade bir sürecin parçası olarak düşünmek daha doğrudur. Suç olduğu düşünülen davranışın fark edildiği, insanların yasal olmayan davranışlarda bulunmasıyla suç ve suçluluk süreci başlamaktadır.²⁹

Tarihsel gelişim içinde suç türleri kolektiviteye (aileye, topluma, devlete, örlere...) karşı işlenen suçlar ve bireye karşı (adam öldürme, hırsızlık, şiddet, hile kullanımı...) işlenen suçlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kolektiviteye karşı işlenen suçlar az ya da çok dinsel karakter taşıdığı için ve kutsal sayılana karşı gelmek gibi bir anlam taşıdığından, dinsel suç olarak nitelendirilmiştir. Ama zamanla kolektif tepkinin ve duyguların değişimiyle, dinselliğin gerilemesiyle günümüz ceza

²⁶ Mehmet Ali Kirman, **Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü**, Rağbet Yay., İstanbul, 2004, s.214.

²⁷ **A.g.e.**, s.737.

²⁸ Ahmet Selman Baktı, "Din ve Hukuk Açısından Suç Kavramı ve Suçluluk Psikolojisi", **Din Psikolojisi Güncel Durum Analizi**, Editör: Yahya Turan, Nobel Yayın, Ankara, 2020, s.305.

²⁹ David Canter, **Suç Psikolojisi**, çev. Ali Dönmez vd., İmge Kitabevi, Ankara, 2011, s.21.

hukukunda inanca karşı işlenen suçlar da bireysel suçlar arasında değerlendirilmiştir.³⁰

Suç kavramıyla ilgili olan, ahlâkî düzensizlik, normsuzluk anlamına gelen anomi kavramı ilk olarak Durkheim tarafından kullanılmıştır. Anomi; ahlâkın insan davranışlarını kontrol etmede yetersiz kaldığını gösterir. Ahlâkî normların bozulması bireyin sapkın davranışlara yönelmesine neden olur.³¹

İnsanda içgüdüsel olarak iyilik ve kötülük yapma eğilimi vardır. Kötü ya da olumsuz eğilimler terbiye edilip iyiye yönlendirilmediği takdirde suç olgusu ortaya çıkmaktadır. Genel olarak dinler, suçun önlenmesini sadece inançla sınırlandırmamış; ibadet, güzel ahlâk, aile bireylerinin birbirini denetlemesi anlamında “iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak” ilkesini ön plana çıkarmışlardır.

Gerçek dindarı suçluluk duygusuna sevk eden şey dinin emir ve yasaklarını yerine getirmemek değil, çok sevdiği Allah’ın sevgisinden mahrum kalma, O’nu razı edememe korkusudur. Vicdan denilen iç mahkemesinde kendini yargılayıp suçlu olduğunu anladığı zaman bu duyguya kapılır. Dolayısıyla dini kurallar etki gücünü insanların vicdanına hitap etmesinden almaktadır. Yasal yaptırım uygulanmasa da insan, dini kurallara uymadığında kendini suçlu hisseder. Herhangi bir norm ile asıl amaçlanan bu olmazsa, suç kabul edilen davranışlarla ilgili caydırıcılık sadece cezadan kaçamayacağını düşünen kişiler için geçerli olacaktır.³²

Suç, insani ve manevi değerlerden sapma sorunu olması itibarıyla bir ahlâk sorunudur. Toplumda tehlike oluşturan kadına yönelik şiddet, küçüklerin ölümüyle sonuçlanan tacizler ve diğer suçlar ahlâkî ve manevi değerlerden saptanmaktan başka bir şey değildir. Karşılaşılan sorun ve suçlar ahlâk sorunu olduğuna göre, dini-ahlâkî değerlerin topluma kazandırılacak çalışmaların yapılması önemlidir.³³

Kanuni düzenlemeler ve cezaların arttırılması suç davranışını önlemede yetersiz kalabilmektedir. Bu hususta din, insanların sosyal hayatını düzenleyen bir

³⁰ Cahit Can, **Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002, s.157.

³¹ Fatma Kenevir, “Suç ve Dini Bağlılık Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar”, **Journal of Islamic Research**, 2017, C.28, Sy. 3, s.340.

³² Baktı, **a.g.e.**, s.308.

³³ Muammer Bayraktutar, “Suç Önlemede Dinî ve Ahlâkî Değerlerin Rolü”, **Suç Önleme Sempozyumu**, 7-8 Ekim 2011, Ss. 7-22, s.9.

etkiye sahiptir. Çünkü bazı davranışlar yasal olarak suç sayılmasa da dini inanca ters düştüğü için kişide vicdani rahatsızlık oluşturmaktadır. İnsan, dini kuralları içselleştirerek, vicdan unsuruyla otokontrolü sağlamaktadır. Böylece yaratıcının kendini gördüğü bilinci ve yaptığı kötü davranışların ahirette mutlak bir cezasının olacağı anlayışı, dinin suçu önlemede güçlü bir etkisi olduğunun göstergesidir.

1.3.Din

Dinle ilgili yapılan tanımlar, dinin ne olduğuyla ilgili açıklamalar yapan “özel”; dinini ne işe yaradığıyla ilgili niteliklerini tanımlayan “işlevsel”; “hem özel hem işlevsel” olmak üzere üç kategoride ele alınmaktadır.³⁴ Bu tür kategorilendirme dinin sadece belli bir özelliğini merkeze aldığı için, din tanımını sınırlandırmaktadır. Bu sebeple bütün boyutlarıyla dinin tanımını yapmak zordur. Dinin farklı yönlerini öne çıkaran pek çok tanımlamalar yapılmıştır.

Öncelikle Arapça ve İngilizce dillerinde din kelimesinin tanımını belirtmek gerekir. Arapça kelime olarak kökü “deyn” den gelen din; ceza ve yargı, tutulan yol, usûl, adet anlamlarına gelir. Bu kelimenin Latince ’de karşılığı olarak “religio” kelimesi kullanılır. Religio kelimesi, “Allah’a saygı ve korkuyla bağlılık, kendini ibadete verme, tören ve ayinlere katılma” gibi anlamlara gelmektedir.³⁵ Din kelimesi; karşılık verme, adet, huy, ceza ve karşılık, hüküm, gidiş, hal, hesap günü anlamlarına da gelmektedir.³⁶ Türk Dil Kurumu dini; “Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum” olarak tanımlamaktadır.³⁷

Psikolojik anlayışa göre din; genelleştirilmiş düşünceleri, tasavvurları ve inançları, insanların varlıkları manevi ve soyut yönden algılama tarzını, gerçekliğin bir tanımını ve anlamını içererek kişide sadakat ve bağlılık oluşturur.³⁸

³⁴ Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s. 101

³⁵ Peker, **a.g.e.**, s.29.

³⁶ Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.28, S.1, yıl 1987, ss.213-267, s.215.

³⁷ Şükrü Haluk Akalın vd., **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2005, s.592.

³⁸ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisine Giriş**, 2. Baskı, Dem Yay., İstanbul, 2012, s. 39.

William James dini; insanların ilahi olarak tanıdığı varlıkla münasebetlerinde duydukları hisler, yaptıkları davranışlar ve hareketler olarak tanımlamaktadır.³⁹ William James dindarlığın kalitesini belirleme amacıyla dini iki kategoride ele alır. Bireysel/şahsileşmiş din; dini şuur, hisler ve duyguların etkin olduğu; zikir, dua, kendini adama gibi dini faaliyetleri içerir. Kurumsal/müesseses din; dinin uygulama kısmının etkin olduğu ibadet, ayinler, geleneksel aktarımları içerir.⁴⁰

Sigmund Freud dini içgüdüsel arzuları tatmin etme olayından güç alan bir kuruntu olarak nitelendirir.⁴¹ Dinin nasıl ortaya çıktığını totem ve tabu ilişkilerinden hareket ederek açıklar ve dinin bir yanılsama, nevroz olduğunu belirtir. Freud' a göre din insanın çaresizlik ve güçsüzlük içinde bulunduğu ilk yıllarda ortaya çıkmaktadır.⁴² Freud; dinî tecrübeyi din dışı ve tabiî olan psikolojik süreçlere indirgeyerek açıklarken, Jung; dinî tecrübenin insanın ruhsal yapısında doğuştan var olduğunu kabul etmektedir.⁴³

Vergote dini; içerisinde çeşitli ibadetler, ayin ve törenler, sembolik figürler gibi unsurların bulunduğu kültür dünyasında var olan özgül bir form; tarihçilerin varlığını kabul ederek üzerinde araştırma yaptıkları bir gerçeklik olarak tanımlamaktadır.⁴⁴

Jung'a göre din "insan tabiatının en eski ve evrensel olgularındandır."⁴⁵ Kutsal olanın içten yaşanması, bireyin ilahi kuvvete yönelmesi ve ona içten bağlanmasıdır." Jung, dini yaşayışa sahip kişilerin büyük bir değere ve iç huzura sahip olduklarını belirtir.⁴⁶ Ona göre din, kutsal deneyimlerin insanlık bilincine işlenmesidir. Din, insanı bir yönden sınırlarken diğer yönden korur. Çünkü tapınma hali, bilinç dışı ve

³⁹ Gülsen Sezgün, **Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlar, Şiddeti Meşrulaştırma, Dindarlık ve Dini Başa Çıkma Üzerine Bir Araştırma (Malatya Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2019, s. 40.

⁴⁰ Abdülkerim Bahadır, "Din Psikologlarının Dindarlık, Değerler ve Ruh Sağlığı Konusunda Temel Yaklaşımları: W. James, S. Freud, G. Jung ve V. Frankl Örneği", **Din, Değerler ve Sağlık**, Ed. Hayati Hökelekli, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., İstanbul, 2017, s.20.

⁴¹ Chevalier Jean, "Din Fenomeni", Çev. Mehmet Aydın, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1987, C.28, Sy.1, Ss. 79-125, s.105.

⁴² Peker, s. 50

⁴³ Antoine Vergote, "Din Psikolojisi Nedir Ne Değildir?", Çev. Ali Köse, **İlam Araştırma Dergisi**, C.2, Sy. 2, Yıl 1997, Ss.159-170, s. 160.

⁴⁴ Vergote, **a.g.e.**, s.160.

⁴⁵ Abdülkerim Bahadır, **Jung ve Din**, 2. Baskı, İz Yay., İstanbul, 2010, s.25.

⁴⁶ Peker, **a.g.e.**, s.54.

bilincin birbiriyle bağ kurmasını sağlar.⁴⁷ Jung'a göre, insan ötesi aşkın varoluş anlayışıyla bilinçdışına yönelmek, bilincin aşırılık kazandığı ya da kontrolü kaybettiği durumlarda dengeyi sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirir.⁴⁸

Bireysel dini savunan Maslow'a göre din doğaüstü bir anlam taşımaz çünkü din insanın doğasında vardır.⁴⁹ Fromm'a göre dinler insani gelişimi destekleyerek temel görevlerini yerine getirirler.⁵⁰ Frankl dinlerin farkında olmadan bağlanılan bilinçdışı yönü üzerinde durarak⁵¹, insanların Tanrı'yı içselleştirdiği ve O'na bilinçdışından bağlandığını düşünür. Frankl'a göre din hangi formda olursa olsun kişiye özel tabiata sahiptir.⁵²

Hayati Hökelekli'ye göre her tür içten inanç kişinin zihni faaliyetlerini etkisi altına alır, davranış doğrultusunda görevleri ve doğruları belirtir. Bu bakımdan din memnun edici, büyük ölçüde dürtüsel ve birey için önemli bir sistemdir.⁵³

Din, "Bireysel ve toplumsal yanı bulunan, fikir ve tabiat açısından sistemleşmiş olan, insanlara yaşam tarzı sunan ve onları belli dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. Değer koyma ve bir yaşam tarzıdır."⁵⁴

Tümer farklı din tanımlarını göz önünde bulundurarak dini şu şekilde tanımlamaktadır; "Din, peygamberlerin tebliğine dayanan ve Yüce Allah tarafından kurulan, akıl sahibi şuurlu insanları yani mensuplarını, kendi arzu ve iradeleriyle hayırlı olan şeylere sevk eden, dünya ve ahirette saadet ve kurtuluşa eriştiren ilahi bir kanunudur."⁵⁵

Dinin amacı akli, canı, nesli, malı, dini koruma altına almaktır. İnsan bu temel hak ve hürriyetlerini korudukça mutlu olur. Dolayısıyla islam dini bu temel hakları ahlâkî ve hukuki değerlerle koruma altına alarak, suç davranışını önlemeyi hedefler.⁵⁶

⁴⁷Pınar Özdemir Kemahlı, "Jung Terapisinde Maneviyat", 2017, s.2.

<http://www.researchgate.net/publication/337155165> (Erişim Tarihi: 27.05.2020)

⁴⁸Bahadır, **Jung ve Din**, s.80.

⁴⁹ Ali Köse, Ali Ayten, **Din Psikolojisi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.46.

⁵⁰ **A.g.e.**, s. 60

⁵¹ Sezgin, **a.g.e.**, s.40.

⁵² Abdülkerim Bahadır, **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, s.43.

⁵³ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, TDV, Ankara, 2008, s.72.

⁵⁴ Mehmet Aydın, **Din Felsefesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir, 1986, s.20.

⁵⁵ Tümer, **a.g.e.**, s.231.

⁵⁶ Bayraktutar, **a.g.e.**, s.13.

Din insanlara geniş bir dünya görüşü ve değerler sistemi sunarak, bireysel ve toplumsal ilişkileri düzenler. Bu bağlamda aile ilişkilerinde dinin etkisi önemlidir.⁵⁷

Din kavramını açıklamak için dindarlığın da bilinmesi gerekmektedir. Şahin'e göre din bir sistemin adyken, dindarlık dine inanan bireyin yaşadığı tecrübeler, dini amaçla yapılan ibadetler ve ahlâkî davranışların bir bütünüdür.⁵⁸ Yapıcı dindarlığı; "kişinin inandığı dinle ilgilenme düzeyi" olarak kavramlaştırmıştır.⁵⁹

Nitekim bireyin mensup olduğu din, gelenek, kültür gibi faktörlerin yanı sıra bireyin dini algısı, dini yaşama şekliyle ilgili olarak psikolojik faktörler de dindarlık tanımlarında önemlidir.⁶⁰ Bu yönüyle dindarlık; sosyolojik, kültürel ve psikolojik pek çok faktörden etkilenen karmaşık bir olgudur.⁶¹

Hökelekli'ye göre dindarlık; Yaşanan din, dinin hayata geçirilerek bilfiil yaşanan şeklidir. Dinin günlük hayattaki önemini ifade eden, bireyin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavramdır. Kişinin Allah'a inanma ve bağlanma derecesi, Allah'ı zihninde tasavvur etme tarzı, ibadet alışkanlıkları, aile yaşamı ve sosyal ilişkileri, tutum ve davranışları göz önüne alınarak dindarlık anlaşılabilir.⁶²

Dindarlık; "Bir dine inanma, inanç ve pratik uygulamalara dönük bilgilere sahip olmak, bunları içselleştirerek kişiliğin bir parçası haline getirerek tecrübe etmek, yaşam felsefesinin oluşturulmasında dini merkeze oturtmak ve tercihleri bu doğrultuda şekillendirerek oluşan oryantasyon sürecidir."⁶³

Dindarlığın temel unsurlarını tespit etmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Din psikolojisi çalışmalarında en çok kullanılan dindarlık algıları Glock, Stark ve Allport'un yaptığı çalışmalardır.

⁵⁷ Fatma Balcı Arvas, Hayati Hökelekli, "Dindarlık ile Evlilik Doyumu ve Evlilikte Sorun Çözme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", **Değerler Eğitimi Dergisi**, Aralık 2017, C.15, No 34, s.130.

⁵⁸ Adem Şahin, "Ergenlerde Dindarlık, Algılanan Anne-Baba Dindarlığı ve Çocuk yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişki", **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, C.7, Sy.1, Bahar 2007, Ss.221-247, s.223.

⁵⁹ Asım Yapıcı, "Eşlerin Dinsel Algı ve Yaşayışına Göre Evlilikte Dindarlık ve Maneviyat Huzur Mu, Kusur Mu?", **Turkish Studies**, C.13, Sy.12, 2018, Ss.79-106, s.83.

⁶⁰ Ahmet Albayrak, Emine Kurt, "Türkiye'de Din Psikolojisi Tezlerinde Dindarlık Ölçekleri: Bibliyografik Bir Araştırma (1997-2019)", **Bilimname**, XL, 2019/4, Ss.-137-172, s.138.

⁶¹ **A.g.e.**, s.139.

⁶² Hökelekli, **Din Psikolojisine Giriş**, s.43.

⁶³ Apaydın, **a.g.e.**, s.68.

Glock ve Stark dindarlığın boyutunu açıklayan çalışmalarında, tüm dinlerin beş ortak yönünün olduğunu tespit etmiştir. Bunlar; inanç boyutu, ibadet boyutu, bilgi boyutu, dinî tecrübe boyutu, dinin etki boyutudur.⁶⁴

Allport'un iç güdümlü dindarlık (dini araç değil amaç olarak gören ve dini çıkarları için kullanmayanlar); dış güdümlü dindarlık (dini çıkarlarına hizmet ettikçe değerli gören ve dini güvenlik, rahatlık, sosyal destek sağlamak için kullananlar) çalışmaları ise insanın dini davranışlarını etkileyen kaynağı araştırmaya yöneliktir.⁶⁵ Kişilik ve din arasında bağ kuran Allport, bireylerin kişiliklerine göre dini anlayışlarının ve yaşantılarının farklılaşacağını belirtmiştir.⁶⁶

Bireyin dindarlığının temelinde duyguları, düşünceleri, kaygı ve ümitleri, beklentileri ve eğilimleri, kişilik özellikleri gibi farklı etkenler bulunmaktadır. Bu gibi nedenlerle farklı dindarlık tipolojileri oluşmaktadır. Yaşanan siyasal, kültürel, ekonomik, sosyal ve kültürel değişikliklerle toplumda yeni dindarlık tipolojileri ortaya çıkmaktadır. Özellikle dindarların modernizmle etkileşimi, tüketim kültürüne kendi anlayışlarıyla adapte olmaları yeni dindarlık modellerini ortaya çıkarmıştır. Bunlardan bazıları; Geleneksel, modernist, muhafazakâr, liberal, doğmatik, fanatik dindar, kent ve halk dindarlığı gibi yeni dindarlık tipolojileridir.⁶⁷

Din, içerdiği emir ve yasaklarla insanları kötülüklerden korumayı amaçlar. Kişi, dinin emir ve yasaklarını hayatına tatbik ettiği kadar dindardır. Dindar kişiden, inancının gereği olarak ibadetlerini yerine getirmesi ve ibadetlerle birlikte güzel ahlaka sahip olması beklenir. Dindar olarak bilinen insanlar ahlaki olmayan ve dine uymayan davranışlar sergileyebilmektedir. Bu durum bireyin inancının gereklerini yerine getirmediğini gösterir. Farklı dindar tipolojilerinin ortaya çıkma sebebi göz önünde bulundurulursa; dindar olduğu bilinen kişinin yaptığı hata dinden değil, kişinin dini algılama şeklinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Allah'ın rızasını gözetken, inancını samimi bir şekilde yaşayan kişiler için din, insanı ahlaksızlıktan ve suçtan koruyan bir unsurdur.

⁶⁴ Peker, **a.g.e.**, s.35.

⁶⁵ Sezgin, **a.g.e.**, s.43.

⁶⁶ Fatma Baynal, "Türkiye'de Dindarlık Üzerine Kullanılan Ölçeklere Yönelik Sorunlar ve Öneriler", **Din Psikolojisi Güncel Durum Analizi**, Editör: Yahya Turan, Nobel Yayın, Ankara, 2020, s.264.

⁶⁷ **A.g.e.**, s.267.

1.4.Değer

Türk Dil Kurumu değeri, “Üstün nitelik, meziyet; kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey” olarak tanımlamaktadır.⁶⁸

Latince “kıymetli olmak, güçlü olmak” anlamına gelen değer, “valere” kökünden türetilmiştir.⁶⁹ Değer terim olarak; “toplumun veya bir sosyal grubun kendi varlık, işleyiş, birlik ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli olduğu kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâkî ilke ve inançlardır.”⁷⁰

Psikoloji sözlüğünde değer kelimesi; “Belli bir toplumda neyin iyi neyin kötü, doğru veya yanlış, neyin arzu edilir veya edilemez olduğu hakkında standartlar, ortak görüşler” olarak tanımlanır.⁷¹

Sosyal bilimciler tarafından değerler; “insanın yaşamını yönlendiren, arzu edilir olanı temsil eden, önem derecelerinde farklılıklar gözlenen sosyal psikolojik kuruntular” şeklinde tanımlanmaktadır.⁷² Sosyal psikoloji açısından değerleri ele alan Rokeach’e göre değer; “kişisel ve toplumsal olarak tercih edilen belirli bir davranış ve yaşama amacı hakkında kalıcı inançtır.”⁷³ Rokeach değerleri amaç ve araç değerler olarak iki gruba ayırır. Özgürlük, kendine saygı, bir şeyler başarma hissi gibi değerler yaşamın amacına yönelik genel inançlardır. Araç değerler ise bu amaca ulaşmak için gerekli olan davranış şekillerini içerir. Amaç değerleri “kişisel”, “sosyal”; araç değerleri ise “ahlâkî” ve “kişisel yetkinlik” olarak iki gruba ayırmaktadır.⁷⁴

⁶⁸ TDK, s.483.

⁶⁹ Mustafa Aydın, “Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, 2003, C.1, Sy.3, Ss. 121-144, s.122.

⁷⁰ <https://www.sosyalbilgiler.org/forum/sosyal-bilimler-sozlugu/deger-nedir/?wap> (Erişim Tarihi: 14.10.2020)

⁷¹ Selçuk Budak, “Değer” maddesi, **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000, s.196.

⁷² E. Olcay İmamoğlu, Zahide K. Aygün, “1970’lerden 1990’lara Değerler: Üniversite Düzeyinde Gözlenen Zaman, Kuşak ve Cinsiyet Farklılıkları”, **Türk Psikoloji Dergisi**, 1999, C.14, Sy.44, Ss.1-22, s.2.

⁷³ Seyfullah Bazarkulov, **Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, 2008, s.22

⁷⁴ İmamoğlu, Aygün, **a.g.e.**, s.2.

Frankl'a göre kişi anlam ihtiyacını değerlere bağlanmakla giderir. Frankl değerleri Yaratıcı Değerler, Tecrübi Değerler ve Düzenleyici Değerler olarak üç gruba ayırmaktadır.⁷⁵

Değerler ile ilgili Türkiye'de ilk çalışmaları yapan Güngör, değeri; "bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç" olarak tanımlar⁷⁶ ve değeri bir inanç olarak ele alır. Güngör; çalışmalarda genellikle Estetik, Teorik, İktisadi, Siyasi, Sosyal ve Dinî olarak altı gruba ayrılan değerlere Ahlâkî değerleri de eklemiştir.⁷⁷

Hökelekli'ye göre değerler insan olmanın yanı sıra iyi ve kötü olmanın parametrelerini gösteren bir ölçüt, bireysel mutluluğun ve toplumsal barışın en önemli kaynağıdır. Değerler, insanın iyi ve olgun bir karakter sahibi olmasına rehberlik eden en önemli kılavuzdur.⁷⁸

Hökelekli yaptığı çalışmada insanın yaratılışına uygun olarak, aklın ve sağduyunun onayladığı, toplumsal hayatın ortak tecrübesinin talep ettiği, dini geleneklerin kuvvetle desteklediği değerleri bir araya getirmiştir. Bu değerler; sevgi, saygı, sorumluluk, adalet, iffet ve namus, cesaret, sabır, şükür, doğruluk, itidal, merhamet, şefkat, güven, vefa, diğerkâmlık, cömertlik, kanaatkârlık, alçakgönüllülük, affedicilik ve hoşgörü şeklinde sıralanmıştır.⁷⁹

Mehmedoğlu'na göre değerler; bir taraftan kişinin mizaç, kişilik, çevresel kültürleri, sosyalleşme deneyimleri, hayat tecrübeleri, dini inanç ve tutumlarını yansıtırken diğer taraftan toplumları anlamada önemli işleve sahiptir. Genellikle inanç ve eğilimler, insanların çeşitli durumlarda nasıl davranacağını belirleyen bir "değerler sistemi" oluşturur.⁸⁰

Bireyin onuruna yaraşan, çoğunlukla toplumsal olarak ve dini açıdan onaylanan değerler de erdem olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle erdem; kişinin

⁷⁵ Bahadır, **Din, Değerler ve Sağlık**, s.54.

⁷⁶ Erol Güngör, **Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998, s.27

⁷⁷ Mehmet Yazıcı, "Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2014, C.24, Sy. 1, Ss. 209-223, s.211.

⁷⁸ Hayati Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler**, DEM Yayınları, İstanbul, 2013, s.12.

⁷⁹ **A.g.e.**, s.5-12

⁸⁰ Ali Ulvi Mehmedoğlu, "Din, Dindarlık ve Değerler", **İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2013, C.1, Sy.2, Ss.173-189, s.184.

işselleştirdiği, ahlâkî yönü olan karaktere ilişkin bir kavramdır.⁸¹ Ahlaki değerleri kasteden erdemin karşıt anlamaları için kötü ahlak ve suç kavramları kullanılmaktadır.⁸²

Genel olarak değerler toplumsal ya da ilahi kaynaklıdır. Bu sınıflamaya göre dinî değerler, toplum üstü bir kaynağa dayanan değerlerdir.⁸³ Çoğu kere daha kapsamlı ve daha uzun soluklu etkiye sahip olan dini değerler toplumun algılayış şekline göre farklılık gösterse de geniş bir kesitin ortak değerleridir. Nasıl yaşanacağını, dünyaya bakış açısını hatta nasıl ölmek gerektiğini belirler.⁸⁴

Davranışları etkileme fonksiyonuna göre; bireyin bilinçli olarak kabul ettiği, işselleştirilmiş ve moral açısından en güçlü değerler bulunur. Bu değerler çiğnendiğinde kişide suçluluk ve utanma hissi uyandırır. Dini ahlâkî değerler bu tür değerlerdir.⁸⁵ En sağlam değerler, arkasında ahiret düşüncesi ve inanç temeli olan dinî değerlerdir. Dinî değerler bireye daha derinden içsel kontrol sağlar. Kalıcılığı ve etkisi açısından dine dayalı ahlâkî değerlerin caydırıcılığı her zaman önemlidir.⁸⁶

Din insanın sahip olduğu değerlerin farkında olmasını sağlar ve insana o değerlere bağlı yaşama bilinci kazandırır. Davranışa dönüşmemiş sadece teoride kalmış değer ahlaki açıdan tam bir karşılığı olmadığı; gerçek ahlaki değer davranışa dönüşme sonucunda bir anlamı olduğu düşünüldüğünde, dinin değerler üzerindeki yaptırım gücünün ne kadar önemli bir yere sahip olduğu görülebilir.⁸⁷

Sözünde durmak, merhamet, karşılık beklemeden iyilik yapmak, doğru sözlü olmak gibi yüksek değerler zamandan zamana, toplumdan topluma değişikliğe uğramayan, her insan topluluğunda aynı anlamı taşıyan değerlerdir.⁸⁸

Değerler maddi ve manevi tüm öğeleri ifade eder ve değer yargıları toplumun ahlâk sistemidir. Değerler; insanın karakter gelişiminin yanı sıra ruh sağlığını da

⁸¹ Recep Kaymakcan, Hasan Meydan, **Ahlâk ve Değerler Eğitimi**, Değerler Eğitim Merkezi Yay., İstanbul, 2014, s.27.

⁸² Fatma Balcı Arvas, “Kişisel Değerler ve Dindarlık Üzerine Bir İnceleme”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 2018, C.7, Sy.5, Ss. 40-63, s.43.

⁸³ Sezai Korkmaz, “Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör’ün Değerler Hakkındaki Görüşleri”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014, Sy. 24, Ss. 177-200, s.183.

⁸⁴ Mustafa Aydın, **a.g.e.**, s.125.

⁸⁵ Kaymakcan, **a.g.e.**, s.26.

⁸⁶ Bazarkulov, **a.g.e.**, s.23,48

⁸⁷ Arvas, **a.g.e.**, 2018, s. 46.

⁸⁸ Öznur Özdoğan, “Kendini Gerçekleştirme Açısından İnsan-Din İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1997, C.37, Sy.1, s.359

etkileyen, din ve dindarlıkla içi içe olan olguların başında gelir.⁸⁹ Dindarlıkla değerler arasındaki ilişki, pek çok sosyal bilimsel teoride yer almış, çeşitli değer yaklaşım ve modelleri içerisinde araştırma konusu olmuştur. İnsanî değerleri deneysel olarak inceleyerek, dindarlıkla ilişkisini açıklayan ilk kişi Rokeach'tır. Rokeach'ın yaptığı araştırmada dindar olan katılımcıların, dindar olmayanlara göre “kurtuluş, bağışlama, itaat” gibi değerleri üst sıralarda; “haz, bağımsızlık, entelektüel ve mantık” gibi değerleri daha aşağıda sıraladıklarını tespit etmiştir.⁹⁰ Ayrıca bu yaklaşım ve modellerden günümüzde yaygın olarak kullanılan örneklerden birisi Schwartz'ın Değer Teorisidir. Bu teoriye göre dindarlık, aşkın bir otoriteye itaati vurgulayan değerlerle pozitif; kişinin maddi arzularının doyurulmasına vurgu yapan değerlerle negatif ilişkilidir.⁹¹

Maslow'a göre iyilik, doğruluk, adalet, sadelik... vb. varlık değerleri de dini nitelik taşımaktadır. Bu değerleri yerine getiren kişi Maslow'a göre dindardır. Çünkü kendini gerçekleştirmiş, varlık değerlerini yerine getirerek bu değerleri koruyan kişinin nitelikleri, dinlerin belirlediği ideal hedefe uymaktadır.⁹²

Hangisinin yaşamak için daha iyi olduğuna karar vermek amacıyla şeylerin, olguların önemini belirleyen değer; doğru davranışla ilgili olduğu için ahlâkla da ilişkilidir. Ahlâk toplumun değer yargıları sistemidir. Değer, ahlâktan farklı olarak bireysel öneme sahip şeyleri nitelendirdiği gibi, toplumun önemli olarak kabul ettiği ortak eylemleri de nitelendirir.⁹³

Bu çalışmada değer kavramı, ahlâkı da içine alabilecek genişlikte ele alınmış olup, inanç temeli olan dinî değerler ile ahlâkî değerler, “dinî-ahlâkî değerler” başlığı altında incelenmiştir.

Değerler insanlara yol gösterir. Değerlere uygun yaşayan toplum, ahlâkî çözümler ve bozulmaya karşı kendini korur. Değerler toplumun en küçük yapısı olan ailede de huzur ve mutluluğun artmasında etkili rol oynar. Ortak değerlere sahip aile bireyleri sorunlara karşı daha dayanıklı olacağı için çalışmamızda sadakat, doğruluk,

⁸⁹ Bahadır, **Din, Değerler ve Sağlık**, s.15

⁹⁰ Bart Duriez, Johnny R. J. Fontaine & Patrick Luyten, “Dindarlık Hayatımızı Hala Etkiliyor Mu? Çeşitli Dindarlık Tiplerine Göre Değer Yapılarının Farklılaşmasını Destekleyen Yeni Deliller”, Çev. Veysel Uysal, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2003, Sy.24, Ss. 25-42, s.25.

⁹¹ Mehmedoğlu, **Din, Dindarlık ve Değerler**, s.181.

⁹² Köse, Ayten, **a.g.e.**, s.47.

⁹³ Doğuhan Murat Yücel, “**Değer Nedir?**”, 2014 <https://www.dmy.info/deger-nedir/>
Erişim:16.10.2020

sorumluluk, iffet, affedicilik, sabır, şefkat ve merhamet gibi aileyi bir arada tutan başlıca değerleri inceledik.

1.5.Ahlâk

Ahlâk, kişinin iyi ve kötü olarak nitelendirilmesine neden olan manevi nitelikler ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünüdür. İslam filozofları huy, tabiat ve karakter anlamına gelen, “hulk” kelimesinin çoğulu olan ahlâkı; nefiste yerleşik olan yatkınlıklar olarak tarif ederler.⁹⁴

Terim olarak ahlak dini, felsefi, sosyal ve kültürel bağlamda; insanların davranışlarında doğru ve yanlışın belirlenmesinde kabul edilen ilkeler sistemi, yargı veya inancı için kullanılmaktadır. Ahlak iyi bir yaşamın temelini teşkil eden inançlar bütünüdür.⁹⁵

Ahlâk, insanın yapıp etmelerini, karakter yapısını, fiilleri ve bunlarla ilgili değerlendirmelerini yönlendiren toplumsal kuralları; insanın iradi eylemleriyle ilgilenen pratik ve teorik alanı ifade eden kavramdır.⁹⁶

İslam, inananlara dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmanın yollarını gösterir. Ahlâk, bu sistemin öngördüğü hayatın özünü oluşturur. Tabiatüstü bir kaynaktan geldiği için, islam ahlâkı ilahi bir özellik taşır ve ahlâkî kuralların akıl, muhakeme ve mistik uygulamalarla güçlendirilmesini sağlar.⁹⁷

Ahlâk dinden ayrı düşünülemez. Dinden ayrı medeni bir ahlâk düşüncesi, toplumsal sorunlara yol açar. Bazı aydınlara göre dinden ayrı ahlâk, ahlâkın yokluğu demektir.⁹⁸

İslam ahlâkının ilk kaynağı Kur'an, ikinci önemli kaynağı da Hz. Muhammed'in hadisleri ve sünnetidir. Hz. Muhammed (s.a.v), peygamberliğinden önce eminlik, güvenilirlik, dürüstlük gibi erdemlerle üstün bir ahlâka sahipti. Herkes

⁹⁴ Mehmet Aydın, “Ahlâk”, **TDVİA**, İstanbul, 1989, C.2, Ss.10-14, s.10.

⁹⁵ Apaydın, **a.g.e.**, s.10-11.

⁹⁶ Kaymakcan, **a.g.e.**, s.19.

⁹⁷ **A.g.e.**, s.109.

⁹⁸ Murtaza Korlaelçi, “Küreselleşme Karşısında Manevi Değerlerimiz”, **Felsefe Dünyası**, 2005/1, Sy.41, s103.

tarafında güzel ahlâklı olmasıyla tanınıyordu. Hz. Muhammed (s.a.v) İslam ahlâkını yaşama hususunda insanlara örnek olmuştur.

İslam dininde ahlâk kurallarına uymak, toplumsal düzenin sağlıklı olmasını sağlamanın yanı sıra kişinin doğru inanç ve temiz yaşayışıyla Allah'ın rızasını kazanması hedefi de vardır. Bütün insanların yapacağı iyilikler (farzlar) yanında, yerine getirilmesi kişinin faziletine bağlı hayırlar da bulunur. Bu yönüyle dinamik yapısı bulunan islam ahlâkı; maddi, psikolojik ve zihni bakımdan her insanın kaygı ve özlemlerini dikkate alarak, içinde bulunduğu durumdan daha iyi olana yükselme fırsatı veren kapsamlı ve uyumlu bir ahlâktır.⁹⁹

İslam, ahlâk ilkelerini emreder. Dinin emirlerini yerine getirenlere sevap, getirmeyenlere ceza verilmesi bu ilkelerin davranışa dönüşmesini kolaylaştırmaktadır. Değerin davranışa dönüşmesi bakımından islam, niyetin de düzgün olması gerektiğini belirtir.¹⁰⁰ “Ameller niyetlere göredir.”¹⁰¹ Hadis-i şerifi niyetin, davranış kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Örneğin bir kişinin davranışı güzel görünebilir ama o eylemi ahlâksız, kötü niyetini hoş göstermek, gizlemek için yapıyor olabilir. Bu nedenle davranıştan önce kişinin niyetinin ahlâkî olması önemlidir.

Ahlâk, öğrenilen iyilik ve kötülükle ilgili değerlerin yaşanmasıdır. Ahlâk kuralları insanın fıtratındaki kötülük yönünü kontrol altına alırken, iyilik yönünü de geliştirir. Kur'an ve sünnet ahlâkı, nefsin kötü arzularını dizginlerken, insanın fıtratını öfke ve şiddetten koruma manasına gelen hilm ve şefkati tavsiye eder.¹⁰²

Ahlâk kuralları ve değerler bireyin ve toplumun hayatını düzenleyerek, bireye daha istikrarlı bir yaşam sağlar. Ortak değerler, farklılaşmayla ortaya çıkan çatışma ve gerilim potansiyelini düşürerek, şiddetin ortaya çıkmasını engeller.¹⁰³ Ayrıca ahlâkî değerler bireylerin sağlıklı ve dengeli bir kişilik oluşturmalarına yardımcı olarak, bireylerin doğru ve erdemli davranışta bulunmasını sağlar. Bireyin günlük hayatta sergilediği davranışların altında ahlâkî değerler yatar. Bu açıdan

⁹⁹ Mustafa Çağrı, “Ahlâk”, **TDVİA**, İstanbul, 1989, C. 2, Ss. 1-9, s.2

¹⁰⁰ Ömer Yılmaz, “Dinî Değerler ile İnsani Değerlerin Örtüşmesi”, **Diyanet Aylık Dergi**, Ağustos 2009, Sy.224, s. 24

¹⁰¹ Buhâri, İman, 41

¹⁰² Cafer Sadık Yaran, **Ahlâk ve Etik**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2010, s.9.

¹⁰³ Yasemin Davarcı, Hasan Kayalık, “Çocukların Aile İçinde Şiddete maruz Kalmaları ve Dindarlıkları Üzerine Ampirik bir Araştırma”, **Bilimname**, XXXII, 2016/3, s.130.

ahlâkî değerler ümitsizlik, şiddete başvurma gibi olumsuz davranışları önleyecek yapıya sahiptir.¹⁰⁴

İnsan, nasıl davranması gerektiğini ilk olarak ailesinden öğrenir. Ahlâk da aile içinde, gelişim aşamalarıyla öğrenilir. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere ahlak; huy ve karakter gelişimini etkilemektedir. Ahlakın ihmali, bireyin karakter ve davranışları üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu nedenle aile kurumuna büyük görev düşmektedir.

Başlangıçta rol model anlayışıyla uygulanan ahlaki davranışlar, sürekli tekrarlandığında kişi tarafından değer olarak içselleştirilir. İçselleştirilen bu değerler beraberinde bazı insanların iyi huylu ve ahlaklı olarak nitelendirilmesini sağlar. Örneğin iyi huylu insanlar merhametli, şefkatli, affedici, doğru ve dürüst olma gibi özelliklere sahiptirler. Bu özelliklerinin yanında empati duyguları gelişmiş olduğu için öfkelerini kontrol edebilirler. Ayrıca bu değerler kişinin sağlıklı bir aileye sahip olmasında ve aile iletişimde önemli bir yere sahiptir.

Ahlak insanın zayıf yönlerini, duygu ve davranışlarını terbiye ederek insanı iyiye yönlendirir. Bu nedenle insanın öfke, inatçılık, kibir, hırs gibi zaafının tanıyıp, tabiatında bulunan iyi yönleri ortaya koyabilmesi için ahlaki kurallara ve değerlere ihtiyacı vardır. Çünkü ahlaki kurallar, kişinin isteği ve iradesiyle iyiyi tercih etmesine yardımcı olmaktadır.

¹⁰⁴ Korkmaz, **a.g.e.**, s.185.

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE İÇİ SORUNLAR VE AİLE İÇİ SUÇLAR

Aile insanın beslenme, barınma korunma gibi biyolojik ihtiyaçlarının yansısı sevgi, güven gibi psikolojik ihtiyaçlarını da karşılayan bir kurumdur.

İnsan hayatta karşılaştığı zorlukların üstesinden daha kolay gelmek, yaşantısını düzenlemek ve en önemlisi mutlu olmak için evlenmeyi ister. Hiç kimse aile içi sorun ve suça konu olmak için evlenmez.¹⁰⁵ Evlilik güzel beklentilerle gerçekleştirilir. Bu nedenle eş adayında, kendi yaşam tarzına ve görüşüne uygunluk aranır. İnsan sevinç ve üzüntülerini paylaşacağı, hayallerini ve beklentilerini karşılayacak iyi bir eşle evlenmeyi düşünür. Bu beklentiler ile evlilikteki gerçeklerin uyumsuzluğu ailede sorunlara neden olabilmektedir.

Evlilikte zaman zaman sorunların yaşanması normaldir. Çünkü eşler her konuda aynı fikre sahip olmayabilir. Önemli olan ortak görüş ve anlayışa sahip olarak, sorunların üstesinden gelebilmektir. Aksi halde çözüme ulaştırılamayan sorunlar ailede suç davranışına sebep olabilir.

Aileye yönelik yapılan araştırmalarda Türk aile yapısının Batıya göre daha iyi olduğu ifade edilmekle birlikte, ailenin çözülmeye yönelik bir eğilim gösterdiği belirtilmiştir. Kadına şiddet, boşanma, çocuk suçluluğu gibi sorunların artışına sebep olarak bireysel, ailevi ve toplumsal değerlerin çözülmesi gösterilmektedir.¹⁰⁶

Bu bölümde başlıca aile içi sorunlar ve başlıca aile içi suçlar ele alınmaktadır.

2.1.Aile İçi Sorunlar

Bugüne kadar kurulmuş bütün medeniyetlerde, bütün hukuk sistemlerinde ve dinlerde; toplumsal hayatı, birlik ve beraberliği, toplumsal barışı ve huzuru sağlamaya yönelik düzenlemelerin esas konusu aile olmuştur.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Bahadır, **Aile İçi Çatışmalar-Nedenleri ve Sonuçlar**, s.170.

¹⁰⁶ Nedim Öz, “Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi”, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2019/2, C. 6, Sy.11, Ss. 795-835 s.823.

¹⁰⁷ Arif Durğun, “Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri”, **Mehir Aile Dergisi**, Sy.1, 2016, Ss. 83-95, s.84.

Aile kurumu içinde bulunduğu psiko-sosyal, ekonomik, kültürel pek çok değişkenden etkilemektedir.¹⁰⁸ Özellikle sanayileşmeyle birlikte geleneksel aile yapısından modern aile yapısına geçilmiştir. Köy toplumundan kent toplumuna geçiş ve üretim biçimlerinin çeşitlenmesi toplumsal ilişkileri de derinden etkilemiştir. Toplumsal değişim ve dönüşüm süreci, ailenin yapısı ve işlevleri üzerinde birtakım olumsuz etkilere sebep olmuştur.¹⁰⁹ Bu olumsuz sonuçların ortaya çıkardığı aile içi sorunların başlıcaları; boşanma, aile içi şiddet, aldatılma/sadakatsizlik, kuşaklararası çatışma, çocukların ihmal ve istismarıdır. Bunların yanı sıra aile bireyleri ekonomik nedenlerle ve sorumluluklarını yerine getirmeme nedeniyle de sorun yaşamaktadır.¹¹⁰

Taylan (2016) üniversite öğrencileri açısından Türkiye’de aile içi sorunların neler olduğuna yönelik yaptığı araştırmada en temel aile içi sorunların başında aile içi iletişimsizliğin geldiğini (%42,3), sonra sırasıyla aldatma/sadakatsizlik (%30,5), boşanma (10,4), şiddet (9,1) olarak tespit etmiştir.¹¹¹

Aynı zamanda sosyal değişme sürecine uyum sağlayamama, kadının çalışmasıyla iş yükünün artması, eşler arası iletişimsizlik, maddi sıkıntılar, rol karmaşası yaşanması gibi nedenlerde ailede sorunlara sebep olmaktadır.

Kitle iletişim araçlarında yayınlanan gayri ahlâkî ve insanları tüketime yönlüten programlar toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını etkilemektedir. Toplumun en küçük kurumu olan aileye bu durumun olumsuzlukları yansıdığı takdirde eşler arasında sorunlar, tartışmalar baş göstererek sonuç boşanmaya kadar gidebilmektedir. Bu durum sadece eşler arasındaki ilişkiyi değil, ebeveyn çocuk ilişkisini de olumsuz etkilemektedir.

Ekranada izlenen sanal gerçekliğin, içinde yaşanan toplumun gerçekleriyle özdeşleştirilmesi veya sanal olanın, gerçeğin yerine konulması birtakım sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Televizyonda yayınlanan gayri ahlâkî, çatışma ve şiddet içerikli programlardan çıkarımda bulunan kişilerde; şüphecilik,

¹⁰⁸ Ayberk, **a.g.e.**, s.23.

¹⁰⁹ Durğun, **a.g.e.**, 2018, s.3.

¹¹⁰ Hasan Hüseyin Taylan, “Sakarya Üniversitesi Öğrencileri Penceresinden Türkiye’de Aile İçi Sorunlar”, **Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul, 24-26 Ağustos 2016, s.459.

¹¹¹ Taylan, **a.g.e.**, s.459.

ümitsizlik, korku duygusu, her şeyin kötü gittiği düşüncesiyle yılgınlık ya da izlediği çirkin davranışlara karşı duyarsızlaşma ve kanıksama durumu görülebilmektedir.¹¹²

Bayer (2018)'e göre birlikte yaşanan yerlerde çatışma yaşanması nerdeyse kaçınılmazdır. Ailede de birlikte yaşamdan kaynaklı zaman zaman sorunlar, çatışmalar, anlaşmazlıklar yaşanabilir. Önemli olan çatışmaya karşı alınan tavidir. Karşılaşılan sorunlara uygun çözümleri, birlikte karar alarak hayatlarına uygulayan aileler, sağlıklı ailelerdir.¹¹³ İnsan hayatın zorlukları karşısında zaman zaman sorunlar yaşar. Önemli olan bu sorunları suça dönüşmeden önlemek ve sorunların üstesinden gelebilmektir.

2.1.1.Aile İçi İletişimsizlik

İletişim; bilgiyi almak, bilgiyi vermek, bilgiyi yaymak başkalarıyla bağlantı kurmak gibi anlamlara gelir. İletişim, insanın temel ihtiyaçlarından biridir.¹¹⁴ İletişim; iki birim arasında birbiriyle ilişkili mesaj alışverişidir.¹¹⁵

Her insanın karakteri, duyguları, davranışları, hayattan beklentileri, olaylara bakış açıları farklıdır. Bir başka deyişle insan denildiğinde, tek bir tipten ve kişilikten söz etmek mümkün değildir. Her an çevresiyle iletişim halinde yaşayan insan, bu realiteyi göz önünde bulundurmadığı takdirde, yanlış anlaşılmalara ve iletişim çatışmaları ortaya çıkacaktır.

Ailede iletişim; eşlerin karşılıklı olarak birbirlerinin ihtiyaç ve isteklerini görebilmesi, anlaşıldığını hissedebilmesi ve orta yolda buluşabilmesidir.¹¹⁶ Aile iletişimin en fazla önem kazandığı yerdir. Aile bireyleri birbirleriyle ilgili sıkıntılarını, yaşadıkları problemleri, sevinçlerini iletişim kurarak paylaşırlar.

Eşlerin birbiriyle uyumu aralarında sağlıklı iletişim olmasına bağlıdır. Karadağ (2015) yaptığı araştırmada aile içi iletişim ve evlilik uyumu arasında güçlü

¹¹² Ali Bayer, “Ailede Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri”, **ANTAKİYAT/ Hatay M.K.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2018, C. 1, Sy. 2, Ss. 215-234, s. 226.

¹¹³ Bayer, **a.g.e.**, s.220.

¹¹⁴ Ali Çiftçi, İbrahim Biçici, **Aile Rehberi**, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2005, s.27.

¹¹⁵ Doğan Cüceloğlu, **Yeniden İnsan İnsana**, 36. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s.68.

¹¹⁶ Kemal Sayar, “İnsanlaşma Aile Ortamında Gerçekleşir”, **Sürekli ve Değişim Ekseninde Aile Olmak**, Ed. Yahya Ayyıldız, Tire Kitap, İstanbul, 2020, s.154.

bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. İletişimi zayıf veya iletişime kapalı eşlerin evliliklerinde uyumsuzluk olduğunu belirtmiştir.¹¹⁷

Evlilikten önce genellikle güzel şeyler paylaşılırken, evlilikle birlikte farklı sorunların ve sıkıntıların paylaşılması da gündeme gelmektedir. Zor zamanlarda sorunların paylaşılmaması ve iletişimsizlik, duygusal birlikteliği olumsuz yönde etkileyerek mutsuz bir evliliğe neden olabilmektedir. Bu durumda aile, bireylerin birbirine katlanmak zorunda olduğu bir yer haline gelmektedir.

Sosyal ilişkiler iletişim ve etkileşimle kurulur. Ailenin fonksiyonlarını ortaya çıkarmak, aile bireylerinin kişisel ihtiyaçlarını karşılamak ve onların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak için iletişim gereklidir.¹¹⁸ Bireysel yaşam tarzının arttığı günümüzde en önemli aile içi sorunları, iletişim ve etkileşim hatalarından ortaya çıkmaktadır.¹¹⁹

İnsan karışıklıkları gidermek, yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmak amacıyla düşüncelerini paylaşır. Aile ilişkilerini bozan konular, karşılaşılan sorunlar değil, bu sorunların uygun dille konuşulmamasıdır. Bu nedenle sağlıklı ilişkiler, aile bireylerinin duygu ve düşüncelerini açıkça belirtmesine ve uygun iletişim kurmasına bağlıdır.¹²⁰ Ailede iletişim hem aile bireylerinin sorumluluklarını ortaya koymak hem de kişisel ihtiyaçları karşılamak için gereklidir.

İletişim sadece iletinin gönderilmesi olmayıp, kaynak-hedef ya da verici-alıcı ilişkisi bakımından çift yönlü bir süreçtir.¹²¹ Bu yönüyle iletişim, ailede çatışmaya sebep olacağı gibi sorunların çözümü ve önlenmesinde de etkin rol oynar. Aile içi sorunları çözmek için aile bireylerinin fikir alışverişinde bulunmaları ve sağlıklı iletişim kurmaları gerekmektedir. Tartışma ve iletişim becerisi gelişmeyen ailelerde sorunu çözmek amacıyla başlatılan konuşma, bir süre sonra çatışmaya dönüşür ve yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir.¹²²

Bir araç sürücüsünün, yolda kendinden başka araç yokmuş gibi davranması trafik kazalarına yol açar. İletişimde de muhatabının nasıl etkilendiğini düşünmeden

¹¹⁷ Şule Karadağ, **Evlilik Uyumu İlişkisinde Aile İçi İletişimin Rolü: Konya Örneği**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Konya, 2015, s.99.

¹¹⁸ Ayfer Tezel, "Aile İçi İletişim", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 2004, C.1, Sy.1, s.2.

¹¹⁹ Durğun, **a.g.e.**, 2018, s. 3.

¹²⁰ Karadağ, **a.g.e.**, s.32.

¹²¹ Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.130.

¹²² Cüceloğlu, **a.g.e.**, s.12.

kendi bildiği yönde istediğini söylemek, trafik örneğinde olduğu gibi iletişim kazalarına neden olur. İletişim kazaları sonrasında küsme, ayrılma, sessiz kalıp içine kapanma, gücenme tepkileri ortaya çıkabilir.¹²³ Eşler bazen yaşadıkları sorunları etkin iletişimle çözmek yerine, birbirine küsmeyi veya susmayı tercih ederler. İnat olsun diye bir şey yapmamak, susarak karşısındaki kişiyi öfkeliendirmeye çalışmak bir tür pasif saldırganlıktır.¹²⁴

TAYA 2011 sonuçlarına göre, eşler arasında sorun olduğunda verilen tepkiler sessiz kalma, küsme ve ses yükseltme şeklindedir. Ses yükselterek cevap verme oranı erkekte %60, kadında %54; küsme oranı erkekte %31, kadında %46; sessiz kalma oranı erkekte %52, kadında %62 olarak tespit edilmiştir. Bu oranlarda eşler arasında anlaşmazlık yaşandığında kadınların daha çok sessiz kaldıkları ve küstükleri belirlenmiştir. Erkeklerin ise daha çok bağırarak, eşyalara zarar verip şiddet kullanarak tepki verdikleri söylenebilir.¹²⁵

Sağlıksız ailenin en belirgin özelliği, aile bireyleri arasında iletişimin hatalı olmasıdır. Bu tip ailelerde ilişkiler kopuk ve katı kurallara bağlıdır. Aile bireyleri birbirine gerçek yakınlık duymazlar. Olumsuz duyguya sahip oldukları için olumsuz davranış sergilerler.¹²⁶ Aile içinde bireylerin gerek aileyi ilgilendiren gerekse kendi yaşadıkları sorunları konuşmamaları aile bireylerini birbirine yabancılaştırır. Neticede duygusal kopuş ve bireysel doyumsuzluk ortaya çıkar.¹²⁷

Aile içi iletişimde farkında olmadan yapılan başlıca hatalar şunlardır; aile üyelerini suçlayıcı, eleştirici konuşmak ve olumsuz değerlendirmeler yapmak; karşı tarafı dinlemeden düşüncelerini yorumlamaya çalışmak, üstünlük sağlamaya çalışmak; kişisel düşüncesini zorla kabul ettirmeye çalışmak ve sürekli emir vermek; muhabatın kendini ifade etmesine fırsat vermemek ve fedakârlığını hep karşı taraftan beklemek.¹²⁸

¹²³ Cüceloğlu, **a.g.e.**, s.17.

¹²⁴ Üstün Dökmen, **Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati**, Sistem Yayıncılık, 16.Basım, İstanbul, 2001, s.50-51.

¹²⁵ Umut Beşpınar, "Türkiye'de Evlilik", **Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler**, Ed. Mustafa Turgut, T.C ASPB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2014, s.150-152.

¹²⁶ Osman Alacahan, "Aile Birliğini Oluşturan Faktörler ve İşlevleri", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2010, C. 11, Sy. 1, Ss.289-298, s.291.

¹²⁷ Bayer, **a.g.e.**, s.222.

¹²⁸ Durğun, **a.g.e.**, 2016, s.88

Eşler arasında yaşana ve ailenin dağılmasıyla da sonuçlanabilecek iletişim sorunlarının pek çok nedenleri vardır. Eşlerin kendini tanımaması, empatisizlik, değersizlik hissi, paylaşmayı bilmemek bu nedenlerin başında gelir.¹²⁹ Aile içi ilişkilerin güçlü olması karşılıklı saygı ve empatik yaklaşıma dayalı, etkin bir iletişimi gerektirir. Etkin iletişim ise etkin dinleyici olmak ve empati yapabilmekle mümkündür. İletişimde anlamayı ve anlaşılmayı sağlayan empati; bir kişinin kendisini karşıdaki kişinin yerine koyması, onun duygu ve düşüncelerini doğru anlaması, olaylara onun bakış açısıyla bakması sürecidir.¹³⁰

Aile bireylerinin iş hayatıyla aile hayatı arasında denge kuramaması da evlilikte iletişim sorunlarına neden olmaktadır. Stres, yorgunluk ve eve geç gelme gibi durumların sonucu iletişime yansımaktadır. Çalışma hayatının getirdiği zorluklar, kişinin aile bireyleriyle iletişimini zayıflatmaktadır. Eşlerin birbirini ihmal etmesi duygusal boşluğa neden olmaktadır. İletişim kopukluğu nedeniyle, ilgi ve sevgi ihtiyacı karşılanmayan ailelerde sorunlar ortaya çıkmaktadır.¹³¹

Ailede iletişim araçlarının kullanım sıklığı ve teknolojik bağımlılık aile iletişimin olumsuz etkilemektedir. Yapılan araştırmalara göre teknolojik bağımlılığı olan kişilerde sorunlardan kaçma eğilim, sorun çözme becerisinde yetersizlik, kendi kendini kontrol edememe gibi durumlar görülebilmektedir.¹³² Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesiyle vaktin çoğunun sanal dünyada geçmesi aile bireylerinin aynı ev içinde yalnızlaşmasına ve ailede canlı sosyal ilişkilerin zarar görmesine neden olmaktadır. Ailede yaşanan bu iletişimsizlik zamanla çatışmaya dönüşerek ailenin parçalanmasını gündeme getirebilmektedir.

Erkek ve kadının fıtratındaki farklılıkların bilinmemesi eşler arasındaki iletişimi olumsuz etkilemektedir. Kadın süreç odaklı düşünürken, erkek sonuçla ilgilenir. Bir sorunda erkek daha çok bilgiyle ilgilenirken, kadın meseledeki duygu durumuna odaklanır. Sıkıntılı bir durumda erkek genellikle daha içe kapanarak, bir süre düşünmeyi, yalnız kalmayı tercih ederken; kadın paylaşarak, başkasından çözüm

¹²⁹ Çiftçi, **a.g.e.**, s.28-29.

¹³⁰ Erol Göka, Murat Beyazyüz, **Geçimsizler, Kişilikleri Tanıma ve Geçinmeyi Kolaylaştırma Kitabı**, 3.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.172.

¹³¹ Çiftçi, **a.g.e.**, s.34.

¹³² Ferman Salmış, “Teknoloji Bağımlılıkları ve Aile İçi İletişime Etkileri”, **Değişen Dünyada Aile**, Ulusal Sempozyumlar IV, Malatya, 19-20 Nisan 2013, s.161-167.

önerisi bekler ve bu nedenle daha çok konuşur.¹³³ Eşlerin birbirlerinin fitri yapılarını bilmeleri, birbirlerini fizyolojik ve psikolojik özellikleri bakımından tanımaları, görev ve sorumluluklarının farkında olmaları iletişimde önemlidir. Yaratılış itibarıyla kadın erkekten daha naziktir. Kadının fıtratındaki naziklik, alınganlık, hassaslık, ziynete düşkünlük gibi pek çok özellik kocası tarafından anlaşılmadığı durumlarda iletişim zayıflamaktadır.¹³⁴ Aile içinde iletişimin zayıflaması, ailenin dağılmasına sebep olabilmektedir.

Aile içinde eşler kadar, anne-babanın çocuklarla iletişimi de önemlidir. Bu hususta çocuğun dilinden anlamamak ve onun psikolojisine uygun davranmamak iletişim kazalarına neden olur. Çocukla sağlıklı bir iletişim kurmak için en önemli ilkeler; çocuğu anlama çabası(önemseme), ilkelilik ve tutarlılıktır.¹³⁵

Anne babanın öfkeli olması ve iletişimde sert üslup kullanması çocukta saldırgan tavırlar görülmesine neden olmaktadır. Yapılan araştırmalara göre ailesinde etkili iletişim olmayan ve ebeveynleriyle iletişim sorunu olan çocuklarda suç işlemeye meylin fazla olduğu görülmüştür. Özellikle ergenlik dönemindeki çocukların, ebeveynlerinin rehberliğine ihtiyaçları vardır. Çocukların kendilerine verilmek istenen mesajı doğru anlayabilmeleri, anne-baba ve çocuk arasında etkili bir iletişimin kurulmasına bağlıdır. Ailede, görüş ve endişelerini rahatça ifade eden çocukların kişiliği olumlu yönde gelişir.¹³⁶ Çocuğun içindeki saldırgan tutum, huzurlu bir aile ortamı ile dengelenir.

Ailede iletişim sorunlarının çözüme kavuşturulmaması, aile bireylerinin doğru iletişimi dış çevrede aramasına neden olabilir. Özellikle iyi ve kötüyü ayırt etmekte zorlanan çocuklar bu arayış içerisinde suça maruz kalabilirler. Ailede yanlış anlaşılma, duyguları tam ifade edememe gibi sebeplerin iletişimsizliğe neden olduğu göz önünde bulundurulursa; anlayış, hoşgörü, merhamet, sorumluluk gibi dini-ahlaki değerlere dayalı bir iletişimin, sorunları önlemede etkili olduğunu söylenebilir.

¹³³ Nevzat Tarhan, **Bilinçli Aile Olmak**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s.189.

¹³⁴ Nevzat Aydın, "Hz. Peygamber'in Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri", **Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.10, Sy.1, 2015, Ss. 99-129, s.110-126.

¹³⁵ Çiftçi, **a.g.e.**, s.33.

¹³⁶ Zurriyatun Thoyibah, Intansari Nurjannah, Sumarni DW, "Correlation Between Family Communication Patterns and Juvenile Delinquency in Junior High School", **Belitung Nursing Journal**, 2017 August, vol 3, no 4, ss. 297-306, s.302.

2.1.2.Aile İçi Çatışmalar

İki veya daha fazla kişiler arasında meydana gelen çekişme, uyuşmazlık, münakaşa ve çarpışma, anlaşmazlık durumuna çatışma denir.¹³⁷

Eşler arası çatışma; eşlerden birisinin talep ve isteklerinin diğer eş tarafından engellenmek istenmesi veya engellenmek üzere olduğu algısı olarak tanımlanmaktadır.¹³⁸ Evlilik çatışması; eşlerin birbirine zıt ya da birbiriyle bağdaşmayan beklentiler, ihtiyaç ve hedeflerden kaynaklanan anlaşmazlıklardır. Eşlerin birbirine müdahale etmesiyle ortaya çıkan kişilerarası bir süreçtir.¹³⁹

Dökmen'e (2001) kişilerarası çatışmalar kişisel faktörlerden, kültürel faktörlerden, sosyal ve fiziki çevreden, iletişim becerisinden, rol farklılıklarından kaynaklanabilmektedir.¹⁴⁰ Aile içi çatışmalar ise kişisel, çevresel, kuşaklar arası sorunlara dayalı ilişkisel nedenlerden kaynaklanmaktadır.¹⁴¹

Aile birlikteliğinin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için aile içinde belirli ilkelerin olması ve bunlara uyulması gerekmektedir. Aile içi ilkeler eşlerin karşılıklı etkileşimini, sorumluluklarını, ailede iş bölümünü, çocuk bakımı ve eğitimi gibi pek çok ilişki şeklini güvence altına almaktadır diyebiliriz. Aile ilkelerinin ve evliliğe ilişkin sınırların belirsizliği, tutarsızlığı, tek taraflı olması ailede çatışmalara neden olabilmektedir.¹⁴²

Eşler arasında çatışmaya neden olabilecek başlıca sorunlar; cinsel sorunlar, ilgi çatışmaları, iletişim sorunları, akrabalarla ilgili sorunlar, mali sorunlar, çocukların nasıl eğitileceği, sadakatsizlik gibi sorunlardır.¹⁴³

Aile bireylerinin ihtiyaç, düşünce ve beklentilerini birbirleriyle açıkça konuşmamaları, imkân ve doyumsuzluğa dayalı yüksek taleplerini sınırlayamamaları, kaynaşma, dayanışma, tahammül kabiliyetlerini dengeli kullanmamaları, rol çatışmaları, iletişim sorunları, alkol ve kumar gibi kötü alışkanlıklar, parasal konular,

¹³⁷Ali Seyyar, Yusuf Genç, **Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik "Sosyal Pedagojik Çalışma" Sözlüğü)**, Sakarya Kitabevi, 2010, s.130.

¹³⁸Yusuf Genç., **a.g.e.**, s.304.

¹³⁹Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.121.

¹⁴⁰Dökmen, **a.g.e.**, s.82.

¹⁴¹Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.123.

¹⁴²**A.g.e.**, s.126.

¹⁴³Bekir Onur, **Gelişim Psikolojisi. Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm**, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s.248.

sevgi eksikliği gibi konularda aile içi çatışma yaşanmaktadır. Aile bireylerinin; ekonomik gelirlerini bağımsızlaşma yerine aile geçimini destekleme, son sözü söyleme yerine doğru karar vermeye katkı sağlama, harcamalarda savurganlık ve gösteriş yerine ihtiyaca göre bilinçli tüketim anlayışına sahip olmaları ailede yaşanan çatışmayı önlemeye yardımcı olabilir.¹⁴⁴

Toplumsal değişme, değerler ve normların uygulanmasında çeşitliliklere ve uyum problemlerine yol açmaktadır.¹⁴⁵ Modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan değer kaybı, aile içi ilişkilerde birlikte yaşamının gereği olan iş bölümü ve sorumluluk bilincini ikinci plana itmiş, bireyselleşmenin hayat görüşü olarak benimsenmesine yol açmıştır.¹⁴⁶ Aile, din, gelenek gibi toplumsal otoritelerden kurtulmak suretiyle bireyin değerlerini kendi kendine, özgürce seçmesini¹⁴⁷ hedefleyen bireycilik anlayışı, aile ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Ailede kişisel amaçların, aile amacından önce gelmesi; davranışların yarar-zarar ekseninde belirlenmesi durumunda aile bireyleri arasında çatışma olağandır.

Küreselleşmenin etkisiyle dünyadaki tüm kültür ve gelenekler homojenleşerek, yeni bir küresel kültür oluşumuna doğru gidildiği ön görülebilir.¹⁴⁸ Batı dünyası değerlerinin yükselişle birlikte değersel değişimler ve kültürel yabancılaşma baş göstermektedir. Bu değişimden aile kurumu da etkilenmektedir. Ailenin değersel bir dönüşüm yaşaması, tüm aile bireylerini etkilemektedir. Geleneksel ailenin koruduğu paylaşma, sadakat, yuva bilinci vb. değerlerin çözülmeye başlaması; bireysel taleplerin artmasına neden olarak aile bağlarını zayıflatmaktadır. Bu durum ailede çatışmaya, nikahsız yaşamların artmasına ve boşanmalara yol açmaktadır.¹⁴⁹

Değer kaybı ve aile içi çatışmalara neden olan faktörlerden birisi de kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan farklı programlar aile içi uyumsuzluklara ve çatışmalara yol açabilmektedir.

¹⁴⁴ Genç, **a.g.e.**, s.299.

¹⁴⁵ Ali Bayer, Duran Ali Yıldırım, “Eşler Arası Şiddet ve Din: Şiddetin Önlenmesinde Erkeğin Rolü”, **Route Educational and Social Science Journal**, August 2017, vol 4(5), s.221.

¹⁴⁶ Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.142-144.

¹⁴⁷ M. Esat Altıntaş, “Bireycilik ve Toplumculuk Tartışmaları Bağlamında Değerler Eğitimi Yaklaşımları”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.10, Sy.24, Aralık 2012, Ss.31-52, s.35.

¹⁴⁸ Albayrak ve Kurt, **a.g.e.**, s.145.

¹⁴⁹ Emine Karslı, “Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası”, **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, 2019, C. 1, Sy. 1, Ss.1-14, s.6-8.

Sanayileşmeyle ortaya çıkan iş gücü talebini karşılamak için köyden kente göç artmış, kadın ve çocukların çalışma hayatına katılması söz konusu olmuştur. Geleneksel aileden, çekirdek aileye dönüşüm sürecinde eşler arasındaki çatışma sebepleri de değişmiştir. Eşlerin aile hayatından beklentileri yükselmiş, kadın erkek rollerinin eşitliği gibi eşler arası çatışmaya neden olacak yeni sorunlar gündeme gelmiştir.

Modernitenin de etkisiyle ev hanımlığı küçümsenerek, kadın; aile ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, toplumda statüsünü arttırmak için çalışmaya özendirilmektedir. Bu süreçte ailenin işlevleri de değişmeye başlamıştır. Annenin çalışma hayatına katılmasıyla, sadece ev işlerini yapan, çocuklarla ilgilenen bir kadın olma durumu gitmiş, yerine çok fonksiyonlu bir anne gelmiştir. Bu değişimle, kadının daha çok iş yapması ve fedakâr olması beklentisi ortaya çıkmıştır. Aile içi ilişki biçimi hiyerarşik bir ilişkiden, eşitlikçi bir ilişkiye doğru değişerek, karı koca arasında eşit rol modelinden bahsedilmeye başlanmıştır. Gelenekselden, modern hayata geçişte aile içindeki rol değişimi, aile içi ilişkileri de etkileyerek eşlerin birbirinden beklentilerini de arttırmıştır.¹⁵⁰

Evlilikte eşit fırsatların gündeme gelmesi, erkeğin ailedeki üstünlüğünü giderek zayıflatmıştır. Ebeveynlerin rolleri paylaşmasıyla, çocuklar baba ile daha fazla vakit geçirmeye başlamıştır. Kadının kimliğinin eş, meslektaş, danışman olarak değişimi; ailedeki mevcut güç dengesinin sarsılacağını ve üstünlüğünü kaybedeceğini düşünen erkeği korkmuştur. Erkeğin iyi bir kontrol sistemi ile gücünü korumaya¹⁵¹ çalışması da ailede çatışmalara sebep olmuştur.

Çalışan kadın, iş yerinde kendinden beklenen roller ile ev hanımı olarak evinde üstlenmesi gereken roller arasında bunalabilir. Zaman zaman çalıştığı işi ve ev işleri arasında tercih yapmak zorunda kalabilir. Bu durum kadının gerginliğini ve çevresiyle çatışma ihtimalini artıracaktır. Yapılan araştırmalarda, iş yeri- ev ikileminin çatışmaları artırdığı ve özellikle iş yerindeki çatışmaların, ailedeki çatışmaları etkilediği görülmüştür.¹⁵²

¹⁵⁰ Bayer, **a.g.e.**, s. 223.

¹⁵¹ Işık Sayıl, “Ruh Sağlığı Sorunu Olarak Şiddet”, **Kriz Dergisi**, 1994, C. 2, Sy. 2, Ss. 273-276, s.273.

¹⁵² Dökmen, **a.g.e.**, s.125.

Aile içinde çatışma sadece eşler arasında değil, ebeveyn çocuk arasında da yaşanmaktadır. Aile içinde anne-babanın kontrolü elden bırakmaması ve saygı görme isteği, büyüyen çocukların ise özgürlüğünün kısıtlandığını düşünerek ebeveynine itaat etmemesi¹⁵³; tüketim kültürünün dayatmalarıyla çocuğun ihtiyaçları dışındaki taleplerinin ebeveyni tarafından reddedilmesi¹⁵⁴ gibi durumlar ebeveyn çocuk çatışmasına neden olmaktadır.

Gelişen medya teknolojileri, çocukların ebeveynleriyle iletişim problemi yaşamasına neden olabilmektedir. Yeni nesil kendini ifade etmek ve birbiriyle iletişimde kalmak için sosyal medya araçlarına odaklanmıştır. Sosyal ilişkilerinde yeni medya teknolojilerini kullanmalarıyla farklı bir iletişim yöntemi oluşturan gençler, eski kuşaklara göre bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu durum zaman zaman genç kuşak ve ebeveynler arasında çatışma sebebi olabilmektedir.¹⁵⁵

Kuşak çatışması, yeni nesil ile hayatının sosyalleşme sürecinin büyük kısmını tamamlayan, kendine has hayata bakış açısı olan yetişkin nesil arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklardır.¹⁵⁶ İhtiyaçlara yönelik ortaya çıkan yenilikler, 40 yıl önceki durumdan farklıdır. Kuşak çatışması da bu nedenle ortaya çıkmaktadır. Yine aile ilişkilerinde eksiklik, birbirini anlamama, empati kuramama, gencin psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik alanlarda yaşadığı değişiklikler de çatışmayı etkilemektedir.¹⁵⁷

Küreselleşmeyle değişen değerler ve davranış kalıpları, aile içinde kuşaklar arası çatışmalara ve aile içi şiddete sebep olabilmektedir.¹⁵⁸ Yeni nesil kuşağın inanç, din, toplumsal kural, maneviyat, değer, ahlâk ve gelenek gibi olguları çok önemsemediği ve bu değerlere yaklaşımlarının önceki nesilden oldukça farklı olduğu gözlenmektedir.¹⁵⁹ Dede (2017) yaptığı çalışmada yeni neslin daha çok şiddete

¹⁵³Suna Kaymak Özmen, “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 2004, C. 37, Sy. 2, Ss.27-39, s.32.

¹⁵⁴İbrahim Turan, “Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur'an'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2013, Sy. 35, Ss.71-104, s.77.

¹⁵⁵Serap Duygulu, “Yeni Medya Teknolojilerinin K-Kuşağının Ebeveynleriyle Olan İletişimine Etkisi”, **TRT Akademi Dergisi**, Temmuz 2018, C. 3, Sy. 6, Ss.632-652, s.635.

¹⁵⁶Sevde Günçay, “Kur'an'ı Kerim'de Kuşak Çatışması”, **Journal Of Analytic Divinity International Refereed Journal**, Ankara, 2018, C. 2, Sy. 1, Ss 7-26, s.10.

¹⁵⁷A.g.e., s.12.

¹⁵⁸Durğun, a.g.e.,2018, s.4.

¹⁵⁹Ayşegül Dede, “Küresel Toplumsal Hareketlerde “Ben Nesli'nin Rolü”, **Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi**, 2017, C. 3, Özel Sayı, s.76.

yönelmesinde; benmerkezci olarak yetiştirilmesinin ve medyada çok fazla şiddet içerikli yayınlar olmasının etkisi olduğunu belirtir.¹⁶⁰

Huzurlu bir aile içinde çatışmaların yaşanması normaldir. Önemli olan anne-baba-çocuk arasında yaşanan çatışmayı cezalandırmadan, kısa sürede çözüme kavuşturabilmektir. Bu da anne ve babanın sağlıklı bir iletişime sahip olmasına bağlıdır.¹⁶¹ Aksi halde çözümlenmemiş aile içi çatışmalar, negatif enerji birikimine neden olarak, zamanla ailede saldırganlık ve şiddete yol açabilir.¹⁶²

2.1.3.Ekonomik Sorunlar

Yoksulluk veya yoksunluk olarak belirtilen ekonomik kökenli sorunlar, boşanmalarda "şiddetli geçimsizlik" olarak ifade edilmektedir. Modern yaşamın etkisiyle ihtiyaçların artması veya gerekli olmayan şeylerin ihtiyaç gibi algılanması, aile bireylerini çalışmaya yöneltmiştir. Sosyal ve duygusal anlamda paylaşımı azalan aile bireyleri, bu süreci sağlıklı yönetemezse ailede sorunlar ortaya çıkabilir.¹⁶³

Ailenin temel işlevlerinden birisi ekonomi yani geçim alanıdır. Ailenin geçimi, harcamalar, tasarruf bir tür idare meselesidir. Genelde ailenin geçiminden erkeğin sorumlu olduğu kabul edilirse de kadının çalışma hayatına dâhil olmasıyla bu kabul değişerek yeniden düzenlenmiştir. Eşlerin eşit derecede ailenin geçiminden ve bütçesinden sorumlu olması gündeme gelmiştir. Bu paylaşımın üstesinden gelemeyen ailelerde ekonomiden kaynaklı sorunlar ortaya çıkabilmektedir.¹⁶⁴

Bahadır (2012) ailede çatışmaya sebep olan ekonomik sorunları; sosyo-ekonomik durumun düşük olmasından kaynaklanan sorunlar ve yüksek olmasından kaynaklanan sorunlar olarak iki açıdan ele almaktadır. Birinci grupta yer alan ailelerin temel ihtiyaçlarının yeterli ölçüde karşılanamaması çatışmaya neden olmaktadır. İkinci grupta ise çatışma; özgürlük ve konforun sunduğu seçenek fazlalığı veya tatminsizlikten kaynaklanmaktadır.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Dede, **a.g.e.**, s.79.

¹⁶¹ Turan, **a.g.e.**, s.93.

¹⁶² Bahadır, **Aile İçi Çatışmalar-Nedenleri ve Sonuçlar**, s.171.

¹⁶³ Durğun, **a.g.e.**, 2018, s.5.

¹⁶⁴ BASAGM, **Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması**, s.299.

¹⁶⁵ Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.151.

Ekonomik dalgalanmalar sosyal ilişkilerde suç davranışının ortaya çıkmasında etkili rol oynamaktadır. Nirun'a göre kazancın çoğalıp, para kazanma imkânının artmasıyla aile bağları gevşeyebilir. Ekonomik durumun yüksek olması erkeğin evden uzaklaşarak, zevk âlemine yönelmesine sebep olabilmektedir. Ayrıca ebeveynlerin para kazanmak için evden uzun süre uzak kalması aile bağlarını zayıflatmaktadır. Ailede paranın mutluluk kaynağı olarak görülmesi hırsızlık ve çocuk suçluluğunu arttırmaktadır.¹⁶⁶ Ekonomik sorunlar özellikle ergenlerin ihtiyaç duydukları parayı hemen elde etmek için suça yönelmesine neden olabilmektedir.¹⁶⁷

Ekonomik emniyetsizlik, fakirlik aile içi sorunların başlıca kaynaklarından. Aile bireylerinin ihtiyaçlarını temin etmek için çalışan baba; işten çıkarılma, kazancı az olan işte çalışma gibi nedenlerle bunalıma girebilmektedir. Aile reisi, sıkıntısını gidermek için içkiye başlayabilmekte, sarhoşluğu sonucunda sıkıntılarını aileye aksettirmektedir. Bu durumdan en çok çocuklar etkilenmektedir. Yapılan araştırmalarda, hırsızlık yapan çocuklar genellikle, anne babalarının akşamları sarhoşluk nedeniyle çıkardıkları kavgalardan şikayetçi olmuşlardır.¹⁶⁸

Evlilikte büyük sorunlardan birisi para yönetimi, harcamaların kimin elinde olacağıdır. Evlilik uyumu açısından eşlerin bu konuda fikir birliğine varmaları son derece önemlidir. Paranın yetersizliğinden ziyade; eşlerin ekonomik sıkıntının üstesinden nasıl geldiği ve sıkıntıyı nasıl paylaştığı gibi durumlar ekonomik sorunların temel nedenidir. Tüm kararlar ve harcamalar erkek tarafından kontrol edildiği geleneksel ailede bu durum çatışma nedeni değilken, modern çekirdek ailede eşlerin para yönetimi konusu çatışma nedeni olmuştur.¹⁶⁹

ASPB (2014)'nin yaptığı araştırmada eşler arasında en çok sorun yaşanan durumlar; evle ilgili sorumluluklar, harcamalarla ilgili konular ve gelirin yeterli olmaması olarak tespit edilmiştir. Gelirin yeterli hale gelmesine rağmen, eşler kimin nereye harcama yapacağı konusunda da sorun yaşayabilmektedir. Bu hususta

¹⁶⁶ Nihat Nirun, "Suç Hadisesinin Sosyal Sebepleri Üzerine Bir Araştırma", **D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, A.Ü Basımevi, C. 6, Ankara, 1968, Ss.121-188, s.177.

¹⁶⁷ Robert Agnew et al., "Socioeconomic Status, Economic Problems and Delinquency", **Youth & Society**, December 2008, Vol. 40, No. 2, Ss. 159-181, s.161-163.

<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0044118X08318119> (Erişim Tarihi: 02.04.2020)

¹⁶⁸ Nirun, **a.g.e.**, s.166.

¹⁶⁹ Genç, **a.g.e.**, s.310.

eğitimin artışıyla, kadın ve erkek arasında daha eşitlikçi bir paylaşım beklentisinin oluşması sorunları görünür kılmaktadır.¹⁷⁰

Ailenin geçimini sağlayabilecek gelirinin olmaması ya da işten çıkma gibi nedenlerle gelirin kesilmesi durumunda yaşanan huzursuzluklar, ailede sorunlara neden olmaktadır. Evlilikte zaman zaman geçim zorlukları yaşanabilir. Karşılaşılan zorlukları aşmada eşlerin birlikte mücadeleyi esas alması, sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır.¹⁷¹

2.1.4.Aile Yükümlülüğünün İhmali

Evlenmekle eşler arasında “evlilik birliği” meydana gelmektedir. Bu birlik kendine has nitelikleriyle toplumun temelini oluşturmaktadır. Eşler evlilik birliğiyle bir bütünlük arz ederler. Bu nedenle eşlerden her biri birliğin huzurunu bozacak davranışlardan kaçınmakla yükümlüdürler. Evlilik birliği eşlerin; manevi ve ahlaki yükümlülükleri açısından manevi birliği, ekonomik yükümlülükleri açısından ekonomik birliği, birlikte yaşama yükümlülükleri açısından da mesken birliğini meydana getirmektedir.¹⁷²

Eşlerden her biri ortak yaşam süresince ailenin sürekli ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik işlemleri tek başına yapabilir. Buna evlilik birliğinin temsili denmektedir. Ailenin sürekli ihtiyaçları dışında kalan diğer ihtiyaçları için birlikte hareket etmeleri gerekmektedir.¹⁷³

Eşler evlilik birliğinin huzurlu olmasını el birliğiyle sağlamak zorunda olduklarına göre eşlerin aileyi ilgilendiren konularda birbirine danışmaları ve ortak karar birliğinin sağlanması önemlidir. Aile üyelerinin mutluluğu sevgi, saygı, karşılıklı güven, birbirini koruma ve gözetme duygusunun var olduğu evlilik birlikteliği içinde gerçekleşir.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Beşpınar, **a.g.e.**, s. 168.

¹⁷¹ Çiftçi, **a.g.e.**, s.27.

¹⁷² Süleyman Yalman “Evlilik Birliğinin Temsili ve Eşlerin Sorumluluğu”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.12, Sy. 3-4, 2004, Ss. 7-30, s.8.

¹⁷³ **A.g.e.**, s.18.

¹⁷⁴ Mehmet Bülent Deniz, Özgür Sevgi Göral, **Aile Hukuk Rehberi**, T.C ASP Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 3. Baskı, İstanbul, 2016, s.29.

Evlilik birliĝinin saĝlanması ebeveynlerin sorumluluklarını yerine getirmesine baĝlıdır. Sorumlulukların yerine getirilmesi aynı zamanda aile bireylerinin menfaatinin gözetilmesini de saĝlamaktadır. Sorumluluklar yerine getirilmediĝi zaman ailede sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu hususta Türk hukukunda ailenin korunmasına yönelik kanun bulunmaktadır. Evlilik birliĝinden doğan yükümlölüklerin yerine getirilmemesi durumunda eşler hâkim müdahalesi talep edebilmektedir.

Aile hukukundan kaynaklanan yükümlölüğün ihmali suçunun unsurları Türk Ceza Kanunun 233. maddesinde belirtilmiştir. Ceza almayı gerektiren bu suçun unsurları şunlardır; aile bireylerinin bakım, eğitim veya destek ihtiyacının karşılanmaması; hamile bıraktığı kişiyi terk etme; ebeveynin sarhoşluk, uyarıcı madde ve uyuşturucu kullanımı veya onur kırıcı tavır ve hareketlerinin sonucu maddi ve manevi özen yoksunluğu nedeniyle çocuklarının ahlâk, saĝlık ve güvenliğini tehlikeye sokmasıdır. Yine Türk Ceza Kanunun 231. maddesine göre çocuğun soy baĝını deĝiştirmek veya gizlemek de ceza almayı gerektiren suçlardandır.¹⁷⁵

Örneğin alkolik babanın çocuklarının yanında içki içerek onların psikolojisini bozacak davranışlar sergilemesi, çocuĝu eve kilitleyip yalnız bırakmak, evlilik dışı doğan çocuĝu terk etmek, aile bireylerinden kendini idare edemeyecek durumda olanları kendi haline terk etmek de aile yükümlölüğünün ihlalidir.¹⁷⁶ Bu durum ailede çocuğun ihmal edildiğini gösterir.

Ailede en çok ihmal edilenler kendilerini savunmada psikolojik ve fiziksel olarak yetersiz olan çocuklardır. Çocuk ihmali; çocuĝa bakmakla yükümlü kişilerin, başta anne ve baba olmak üzere çocuğun temel gereksinimleri olan yeme, içme, giyinme, barınma, eğitim, saĝlık, sevgi gibi ihtiyaçlarını ihmal etmesi nedeniyle bedensel, ruhsal, duygusal ya da ahlâksal gelişiminin engellenmesidir.¹⁷⁷ Çocuk ihmalinde en önemli risk faktörü ailenin ekonomik sıkıntı içinde olmasıdır. Bu

¹⁷⁵<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim Tarihi: 15.11.2020)

¹⁷⁶<https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/aile-hukukundan-kaynaklanan-yukumlulugun-ihlali-sucu-cezasi.html> (Erişim Tarihi:20.10.2020)

¹⁷⁷ Yasemin Kepenkçi, “Hukuksal Açıdan Çocuk İstismarı ve İhmali”, **Katkı Pediatri Dergisi- Adli Pediatri ve Çocuk İstismarı**, 22(3), 2001, Ss.262-276, s.263.

hususta çocuğun isteklerini göz ardı etmek, hastalandığında doktora götürmemek, eğitim ile ilgili durumunu okul ile görüşmemek fiziksel ihmaldir.¹⁷⁸

Çalışma hayatının yoğunluğu da aile yükümlülüğünü ihmal etmeye neden olmaktadır. Bu yoğunluk aile bireylerinin birbiriyle iletişimini zayıflatmaktadır. Neticede aile içinde farklı sorunlar ortaya çıkmaktadır.

2.2.Aile İçi Suçlar

İnsanın temel ihtiyaçlarının karşılandığı, toplumu oluşturan aile; aynı zamanda insanın kendini güvende hissedeceği yerdir. Ailenin suç, şiddet gibi kavramlarla gündeme gelmesi, ailenin temel fonksiyonlarından biri olan güveni sağlayamadığını göstermektedir. Aile bireylerinin sorumluluklarını yerine getirmemesi aileyi, suçun ve sorunların yaşandığı bir kurum haline getirebilmektedir.

Ailede çözümsüz kalan sorunlar neticesinde suç davranışı ortaya çıkabilmektedir. Aile içinde karşılaşılan suçların başında aile içi şiddet ve çocuk istismarı gelmektedir.

2.2.1.Aile İçi Şiddet

Şiddet, fiziksel ve psikolojik açıdan kişiye zarar veren ve onda tahribata neden olan her türlü müdahale durumudur.¹⁷⁹

Şiddet; biyolojik, psikolojik ve sosyal nedenlerden ortaya çıkmaktadır. Yalnızlık, iletişimsizlik, kendine güvensizlik, dini yanlış anlama ve yorumlama, öfke hâkimiyetsizliği gibi unsurlar şiddeti ortaya çıkaran bireysel nedenlerdendir. Toplumun sahip olduğu merhamet, sorumluluk, güven gibi değerlerin sarsılması ve bazı değerlerin önemini kaybetmesi de şiddetin yaygınlaşmasında etkilidir.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Nuran Güler vd., “Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/ İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler”, **Cumhuriyet Üniversitesi. Tıp Fakültesi Dergisi**, 24(3), 2002, ss.128-134, s.129.

¹⁷⁹Emine Ögük, “Dindarlık Algıları ve Şiddet”, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2019, C. 7, Sy. 1, Ss. 1-30, s.3.

¹⁸⁰ Ögük, **a.g.e.**, s.5.

Toplumsal kültürünün bozulması, insanın beden ve ruh sağlığının bozulmasına neden olmaktadır. Sosyal ve kültürel alandaki tahribat, tedavisi zor çöküntülere yol açarak insanların psiko-sosyal bütünlüğünü bozmaktadır. Böyle bir ortam kişinin çevresine karşı şüpheli davranmasına, güvensizlik içinde yaşamasına neden olmaktadır. Zaman zaman kısıtlı imkânlar ve engellemelerle karşılaşan kişi, kendini ifade etmek için şiddete başvurabilmektedir. Nitekim şiddetin ortaya çıkmasında sosyo-kültürel çevrenin etkisi büyüktür.¹⁸¹

Aile içi şiddet; “Aile bireylerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer bireyin yaşamını, fiziki veya psikolojik bütünlüğünü ve bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişilik gelişimine veya kişiliğine zarar veren davranış veya ihmallerdir.”¹⁸² Bir diğer ifadeyle aile içi şiddet; aile üyelerinden birisinin, diğerine karşı saldırganlık eyleminde bulunması veya duygusal olarak baskı altına almasıdır.¹⁸³ Aile üyeleri tarafından kişiyi kendi isteği dışında belli bir biçimde davranmaya zorlayan her türlü tutum ve davranış, aile içi şiddet kapsamında değerlendirilebilir.¹⁸⁴

Özde sevgi, saygı, merhamet merkezi olan ailenin şiddet konusuyla gündeme gelmesi aslında dini-ahlâkî değerlerin geldiği durumu ortaya koymaktadır. Aile içinde şiddet yaşanması, ailenin görevlerini yerine getiremediğini ve bozulma sürecine girdiğini göstermektedir. Bu bakımdan şiddet, değerleri tehdit eden bir olgudur.

Aşırı alkol tüketimi, uyuşturucu kullanımı, işsizlik, empati yapamama, kıskanma gibi faktörler aile içi şiddeti etkilemektedir. Ailenin gelir yetersizliği, aile üyelerinin psikolojik rahatsızlıklarının olması, şiddetin hakim olduğu ailede büyümek, aile içi iletişimsizlik, zor iş koşulları, umursamazlık, cinsel uyumsuzluklar gibi faktörler aile içi şiddeti tetiklemektedir.¹⁸⁵

Günümüzde özellikle kadına yönelik şiddetin fazla görülmesinde medyanın etkisi geçmişe oranla daha fazladır. Yapılan araştırmalara göre, kadına yönelik şiddetin, haberlere ve filmlere konu olması, medyanın bu durumu normalleştirmesine

¹⁸¹Yusuf İnci, Ali Duman, “Çocuğa Yönelik Şiddetin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Boyutları: Erzurum İli Örneği”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, **The Journal of International Social Research**, C.7, s.31, ss. 524-536, s. 529.

¹⁸²Ercan Balcıoğlu, Osman Dolu, “Aile İçi Şiddet: Doğası, Türleri ve Yaygınlığı”, **Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları**, 2013, Ss.1-29, s.3.

¹⁸³ Ayberk, **a.g.e.**, s.30.

¹⁸⁴ Bahadır, **Aile İçi Çatışmalar-Nedenleri ve Sonuçları**, s.171.

¹⁸⁵ **A.g.e.**, s.173.

ve ezik karakterler ortaya çıkarmasına neden olmaktadır. Bir farklı bakış açısına göre bu tür haberler benzer durumdaki erkeklere cesaret vermektedir.¹⁸⁶

Aile içi şiddet denilince akla ilk fiziksel şiddet gelmektedir. Ekonomik kaynakların kısıtlanması, psikolojik, cinsel, duygusal istismarın olması da şiddetin bir türüdür.

Hacettepe Üniversitesinin 2014 yılında yaptığı araştırmada, ülke genelinde fiziksel şiddete maruz kalan evli kadınların oranı %36, cinsel şiddete maruz kalanların oranı %12, hem fiziksel hem cinsel şiddete maruz kalanların oranı %27, duygusal şiddete maruz kalma oranı %44, ekonomik şiddete maruz kalanların oranı %30 olarak tespit edilmiştir.¹⁸⁷ Kılıç (2009) yaptığı araştırmada şiddete maruz kalan kadınların çoğunun, fiziksel şiddetten ziyade sözel şiddet, küfür ve hakaretleri daha rahatsız edici bulduklarını ifade etmiştir.¹⁸⁸

Kişinin eğitilmiş, gelir seviyesinin yüksek, farklı kültür ya da millettense olması şiddet uygulamayacağı anlamına gelmemektedir. Aile içi şiddet her millette, her toplumda ortaya çıkan bir olgudur.¹⁸⁹ Aile içi şiddet mağduru genellikle kadınlar ve çocuklardır. Bu mağduriyeti gidermek için, aile içi şiddeti önlemeye yönelik çalışmalar ve planlamalar yapılmaktadır.

Kadına yönelik şiddet ve aile sorunlarının temelinde toplumsal cinsiyet ayrımı olduğu düşünülmektedir. Bu sorunu çözmek, kadını her türlü şiddetten korumak amacıyla Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı tarafından 2008-2013 yılları arasında “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı” hazırlanmış ve uygulanmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde 2018-2023 yıllarını kapsayan “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı” hazırlanmıştır.¹⁹⁰ Şahin ve Gültekin (2014) yaptıkları araştırmada, toplumsal cinsiyet eşitliği politikasını en iyi uygulayan ülkelerden olan İzlanda, Finlandiya, Norveç ve

¹⁸⁶Gülden Kılıç, “Kadın Akademisyenlerin Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet Algısı: Düzce Üniversite Örneği”, **Muhakeme Dergisi**, 2019, C. 2, Sy.1, Ss.1-33, s.28.

¹⁸⁷KSGM, **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması**, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Özet Rapor, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara, 2014, s.7-11.

¹⁸⁸Melike Nur Kılıç, **Kadına Yönelik Şiddet: Sosyo-Psikolojik Arka Plan, Manevi Boyut ve Hukuki Yaptırımlar**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s.173.

¹⁸⁹Okan İbiloğlu, Aslıhan, “Aile İçi Şiddet”, **Psikiyatride güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry**, 2012, 4(2), Ss.204-222, s. 205.

¹⁹⁰ASPB, **Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023**, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM, Ankara, 2018, s.16-17.

İsveç'te bu politikaların kadına yönelik mevcut sorunlara köklü bir çözüm sunmadığı tespit edilmiştir. Son 50 yılda bu ülkelerde boşanma oranı %100'ün üzerinde artarken, evlenme oranlarında düşüş görülmüştür. Yine bu ülkelerde doğan çocukların yarıya yakını, bazı ülkelerde ise yarıdan fazlası evlilik dışı dünyaya gelerek, aileden mahrum kalmaktadır. Cinsiyet insana verilmiş fitri bir özelliktir. Fıtrata aykırı olduğu için kadın-erkek rollerinin eşitlenmeye çalışılması sorunlara çözüm olamamıştır.¹⁹¹

Ayrıca 2011 yılında imzalanan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) Ağustos 2014 yılında yürürlüğe girmiştir.¹⁹² Bu anlaşma kadını her türlü şiddetten korumayı amaçlamaktadır. Anlaşmadaki kadının beyanın esas alınması maddesi de çoğu zaman su istimal edilerek erkeklerin mağdur olmasına neden olmaktadır. Son yıllarda şiddet ve boşanma oranlarındaki artış¹⁹³; bu anlaşmaların kadına yönelik şiddeti önlemediğini, aksine aile sorunlarının tetikleyicisi olduğunu göstermektedir.

Ailede genellikle kadının kocasından gördüğü fiziksel şiddete yer verilse de kadının kocasına, anne-babanın çocuklarına, çocukların anne-babaya şiddet uygulaması da söz konusudur. Ailede uygulanan ve daha çok karşılaşılan psikolojik ve manevi baskılar da şiddet kapsamındadır.

Diğer yandan anne baba da ailede çocukları tarafından şiddete maruz kalabilmektedir. Bu durum İslam'ın dikkat çektiği önemli konulardandır. Anne babaya iyi davranma ve saygılı olma konusunda pek çok ayet vardır. Kur'an-ı Kerim'de anne babası yanında yaşlananlar için "Onlara öf bile demeyin!"¹⁹⁴ buyrulur, sadece fiziksel şiddet değil, onları üzüp, kıracak her türlü davranıştan uzak durulması istenmiştir. Ayette söz ve davranışla uygulanabilecek duygusal şiddet de yasaklanmaktadır.¹⁹⁵

¹⁹¹ Meryem Şahin, Mücahit Gültekin, **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye)**, SEKAM Yayınları (Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi), İstanbul, 2014, s.71.

¹⁹² <https://rm.coe.int/1680462545> İstanbul Sözleşmesi Tam Metin, (Erişim Tarihi: 25.10.2020)

¹⁹³ <https://dogruhaber.com.tr/haber/625952-istanbul-sozlesmesi-magdur-ediyor-tepki-cok-cozum-yok/> (Erişim Tarihi:25.10.2020)

¹⁹⁴ İsrâ 17/23

¹⁹⁵ **Hadislerle İslam**, Diyanet İşleri Başkanlığı, 3. Baskı, Ankara, 2015, C. 4, s. 161.

2.2.1.1.Fiziksel Şiddet

Aile içinde en sık karşılaşılan şiddet türlerinden olan fiziksel şiddet, fiziksel olarak incitme ya da acı verme davranışıdır. Örneğin tokatlama, vurma, dürtme, itme, saç çekme, tekmeleme, boğma, sarsma, herhangi bir nesneyle vurma, herhangi bir şey fırlatma, bıçaklama gibi davranışlar fiziksel şiddettir. Bunlarla birlikte, eşyaları kırıp dökmek de dolaylı fiziksel şiddet kapsamına girmektedir.¹⁹⁶

T.C Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yaptığı araştırmaya göre aile içinde babanın kötü kişiliğinin olması, alkollü, cahil, aşırı kıskanç ve sinirli olması aile içi şiddetin başlıca sebepleri arasındadır. Bu durumda kötü muamele gören anne, çocukları için duruma katlanmak zorunda olduğunu düşünerek, çocuklar büyüyene kadar şiddete maruz kalmaktadır.¹⁹⁷

Ayrıca kadının eşini bırakmakla tehdit etmesi, terkedilme korkusu yaşayan erkeği fiziksel şiddet uygulamaya yöneltebilmektedir. Şiddet uygulayan erkeklerde, zayıf iletişim becerileri, bencillik, kaygı, kuşku, çökkünlük, duygusal bağımlılık, güvensizlik, saldırgan ve düşmanca kişilik biçimleri görülmektedir.¹⁹⁸

Fiziksel şiddet ve saldırganlaşma kişide genellikle öfke sonucunda ortaya çıkmaktadır. Öfke bir duygu iken, saldırganlık bir davranıştır. Davranışçı yaklaşıma göre başkalarını incitebilecek her türlü davranış saldırganlıktır. İnsan engellenme, saldırı, tehdit, kısıtlama gibi bir durumla karşılaşıldığında öfkelenir. Öfkelenen kişi tepkisini fiziksel ya da sözlü olarak gösterebilir.¹⁹⁹

Aileden olumlu özelliklerin yanı sıra olumsuz davranışlar da öğrenilmektedir. Bir ailede görülen öfke ve saldırganlık davranışlarının etkisi, ailenin bütün bireylerini olumsuz etkiler. Aile içi şiddetten yalnızca şiddet gören kadın değil, çocuklar ve aynı zamanda toplum etkilenmektedir. Çocukluk çağında şiddete maruz kalan veya şiddete şahit olan çocuk, yetişkin olduğunda şiddet uygulayacak veya kavgaya meyilli olacaktır. Şiddetten etkilenen çocuklarda evden kaçma, madde kullanma,

¹⁹⁶ Canter, a.g.e., s.172.

¹⁹⁷Unicef, **Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor**, T.C Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara, 2010, s.21.

¹⁹⁸Canter, a.g.e., s.189.

¹⁹⁹J.L. Freedmann, D.O. Sears, J. M. Carlsmith, **Sosyal Psikoloji**, Çev: Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s.90.

sokakta yaşama gibi olumsuz davranışlar görülmektedir. Genellikle çocukluğunda şiddete maruz kalan kişilerin, gençlik döneminde suça yönelme ve bağımlı madde kullanma riski fazladır.²⁰⁰

2.2.1.2.Duygusal Şiddet

Duygusal şiddet, muhatabın kullanılan söz ve takınılan davranışlarla; sürekli olarak korkutulması, cezalandırılması, sindirilmesi, kontrol edilmesi olarak tanımlanmaktadır.²⁰¹

Duygusal şiddet; aşağılama, küçümseme, bağırma, yetersiz olduğunu ya da hiçbir şey beceremediğini söyleme, çocuklarına bakamadığını ifade etme, hastalık derecesinde kıskanma, ne yaptığını araştırma olarak da tanımlanmaktadır.²⁰²

Duygusal şiddet; aile bireylerini arkadaşları ve toplum önünde küçük düşürme; itaat ettirmek için gözdağı verme ve tehdit etme; alay etme, dalga geçme, utandırma; sürekli taciz etme; suçlama gibi unsurları içermektedir.

Sözel veya psikolojik şiddet olarak da bilinen duygusal şiddet; mağduru gülünç duruma düşürmeyi, arkadaşları ve ailesinden uzaklaştırmayı, ondan bilgi gizlemeyi, utanmış hissine neden olacak bir şey yapmayı, lakap takmayı, korkutmak için kötü bakmayı, onunla akıl oyunları oynamayı, tehditleri içermektedir.²⁰³

Eşlerin aileleriyle ve arkadaşlarıyla görüşmede birbirini engellemesi; surat asma, küsme, tavır alma gibi karşı tarafı cezalandırmaya yönelik davranışlarda bulunması; aile bireylerini evin kapısında karşılarken ihmal etmek de duygusal şiddet örnekleri arasında gösterilebilir.

Duygusal şiddette en sık görülen davranışlar sövme, hakaret ve bir kişinin namusuna saldırıdır. Tehdit, aşağılayıcı sözler söylemek, kadını eve kilitlemek, karanlıkta bırakmak, başka kadınlarla kıyaslamak, dışarıya yalnız çıkmasını

²⁰⁰Sevgi Çoban, “Bazı Sosyal Etkenlerin Çocuk Suçluluğu ile İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi/ Journal of Faculty of Letters*, C.31, Sy. 2, Aralık 2014, Ss.77-95, s. 79.

²⁰¹ Ayberk, *a.g.e.*, s.35.

²⁰² Balcıoğlu, *a.g.e.*, s.10.

²⁰³ Canter, *a.g.e.*, s.172.

engellemek, başkalarının yanında küçük düşürmek, bağırarak, giyimini kısıtlamak da duygusal şiddettir.²⁰⁴

Erkeğin evi terk etmeyi düşünen karısına intihar edeceğini söylemesi, çocuklarını kaçıracığını söylemesi de kadın için ciddi korku sebebi olabilmektedir.²⁰⁵ Kadını boşanmayla tehdit etmek, dayak korkusu gibi durumlar da kadını psikolojik olarak etkilemektedir.²⁰⁶

Eşlerin, mahrem hayatlarını başkalarına anlatması da duygusal şiddettir. Çünkü eşler sırlarını ve mahrem bilgileri birbirine güvenerek paylaşırlar. Bu durumun ifşası, kişilik haklarının ihlalidir. Bu nedenle Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Kıyamet gününde, Allah katında mevkii en kötü olacak insanlardan birisi, karısı ile beraber olup da onun özel hayatına ilişkin sırlarını yayan kimsedir.”²⁰⁷ Geçerli delillere dayanmadan, eşlerin birbirine zina iftirasında bulunması da namusuna yönelik duygusal şiddettir.²⁰⁸

Aile içinde duygusal şiddet sadece eşler arası değil, çocuklar için de bir sorundur. Çocuğun ailede kendini değersiz hissetmesi, sevilmediğini düşünmesi, konuşmasına izin verilmemesi, çocuğun sevdiği şeyleri önemsememek gibi davranışlar psikolojik şiddettir.

2.2.1.3.Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet eşlerin, cinsel açıdan birbirlerini küçük düşürücü ve aşağılayıcı eylemlere zorlamaları olarak tanımlanmaktadır. Kadın adetliyken ve lohusayken onunla ilişkiye girmeye çalışmak, ters ilişkiye zorlamak, ilişki esnasında kadını hoşlanmadığı ve istemediği bir eyleme zorlamak, kadını cinsel ve fiziksel anlamda başka kadınlarla kıyaslamak, zorla ilişkiye girmek, kürtaj veya çocuk doğurmaya

²⁰⁴ Eray Karınca, **Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, Sorularla Hukuk Dizisi/7, Türkiye Barolar Birliği Yay., Ankara, 2010, s.7.

²⁰⁵ Gülten Kılıç, **a.g.e.**, s.3.

²⁰⁶ Nevzat Tarhan, **Son Sığınak Aile**, 24. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2015, s. 175.

²⁰⁷ Müslim, Nikâh, 123, M3542

²⁰⁸ **Hadislerle İslam**, C. 4, s. 158.

zorlamak... vd. gibi davranışlar cinsel şiddete örnektir. Bütün bu haller dini-ahlâkî açıdan sakıncalıdır ve hukuken de yasaklanmıştır.²⁰⁹

Eşin rızası olmadan cinsel ilişkiye zorlanması, cinsel yönden aşağılama ve cinsel organlara zarar verme de cinsel şiddet kapsamına girmektedir.²¹⁰ Gönüllü olmayan, zora ya da sömürüye dayalı herhangi bir cinsel ilişki, cinsel şiddettir. Cinsel saldırı, zorla cinsel etkinlikleri ve imgeleri seyrettirme, cinsel olarak alçaltıcı şekilde tehdit de bu şiddet türüne örnek verilebilir.²¹¹ Cinsel şiddetin yaşandığı durumlarda genellikle fiziksel şiddete de rastlanmaktadır.

Günümüzde cinsel şiddetin sadece fiziksel bir eylem olarak sınırlandırılması söz konusu değildir. Cinsel şiddet, duygusal (psikolojik) şiddetle de yakından ilgilidir. Bu nedenle gözle ya da sözle kadını taciz etmek veya kadını cinsel obje olarak görmek de bir tür cinsel şiddettir. Evlilik içi tecavüz, kadını duygusal ve fiziksel baskıyla cinselliğe zorlamak, ensest ve cinsel taciz bu şiddet türüne örneklerdendir. Toplumda bu tür sapkınlıkların ortaya çıkmasında özellikle medyanın rolü büyüktür. Örneğin Yeşilçam sinema filmlerinde, trajikomik olarak sunulan ve sık rastlanan cinsel şiddet, sapkın kişilikte olan kişilerin bilinçaltına nüfuz ederek, bu kişilerin işleyecekleri suçları kendilerince meşrulaştırmasına neden olabilmektedir.²¹²

Evliliğin gayelerinden biri olan neslin devamını sağlama amacına hizmet etmeyen ters ilişki, cinsel açıdan bir anlam taşımayan ve kadına eziyet veren bir davranıştır. Bu davranış islam dini tarafından kesin olarak yasaklanmıştır.²¹³ Nitekim peygamber efendimiz (s.a.v) bir hadisinde “Kadınlarınıza arkalarından (anüsten) yaklaşmayınız. Allah, karısıyla arkadan ilişkide bulunan kimsenin yüzüne bakmaz.”²¹⁴ Buyurarak bu konunun çirkinliğini belirtmiştir.²¹⁵

Çirkin davranışlardan biri olan adetli ve lohusayken kadınla birlikte olmak da dinen yasaktır. Bu konuyla ilgi Kur'an'ı Kerim'de “Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O bir ezadır. Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye

²⁰⁹ Şevket Topal, Yunus Emre Küçük, “Aile İçi Şiddet ve İslam Hukukunda Önleyici Tedbirler”, **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2012, C. 1, Sy.1, Ss. 11-41, s.18.

²¹⁰ Bahadır, **Aile İçi Çatışmalar-Nedenleri ve Sonuçları**, s.172.

²¹¹ Canter, **a.g.e.**, s.172.

²¹² Gülden Kılıç, **a.g.e.**, s. 4.

²¹³ Bakara 2/222

²¹⁴ Ebû Davûd, Nikâh, 45; Tirmizi, Tahâret, 102.

²¹⁵ Topal, **a.g.e.**, s.18.

kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit onlara Allah'ın emrettiği yerden yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.” buyrulurken erkeğin adetli eşiyle cinsel ilişkiye girmesi yasaklanmıştır. Adet halinde kadınların vücut dengelerinde bazı değişiklikler yaşanmaktadır. Bu durum kadının fizyolojisine etki ettiği kadar psikolojisini de etkilemektedir.²¹⁶ Nitekim eşinin psikolojik durumunu dikkate almadan, onunla birlikte olmayı istemek islam dini tarafından hoş karşılanmamıştır.

2.2.1.4.Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet, paranın ve ekonomik kaynakların, kişiler üzerinde bir tehdit ve yaptırım aracı olarak kullanılmasıdır. Bu şiddet türüne maruz kalanlar da genellikle kadınlardır. Duygusal ve fiziksel şiddetle birlikte yaşandığı için, çoğu zaman bu şiddet türü, kadınlar tarafından şiddet olarak algılanmamaktadır.²¹⁷

Kadının çalışmasına engel olma, işten ayrılmasına neden olma ya da kadının gelirinin elinden alınması gibi durumlarla,²¹⁸ ailenin tasarrufu, gelir, giderleri hakkında kadına bilgi vermemek, aileyi ilgilendiren ekonomik konularda kadına danışmadan karar vermek, az para vermek²¹⁹, evlilikle sahip olduğu takı ve parasına el koymak da kadına uygulanan ekonomik şiddetlerdendir.

Bazı durumlarda kadının gelir elde etmesi ve çalışma hayatına katılması eşi, çocukları ve akrabaları tarafından engellenebilmektedir. Yine istemediği bir işte çalışmaya zorlamak, ailenin geçimini kadına yüklemek de kadının ailesi içinde karşılaştığı ekonomik şiddete örnektir. Bazı ailelerde kadının miras haklarından mahrum bırakılması da ekonomik anlamda zarar görmesine yol açmaktadır.²²⁰

²¹⁶ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, 3. Baskı, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/590, Ankara, 2008, C.1, s.353-354.

²¹⁷Gülden Kılıç, **a.g.e.**, s.5.

²¹⁸**A.g.e.**, s.56.

²¹⁹Gülden Kılıç, **a.g.e.**, s. 2.

²²⁰Rana Eşkinat, “Türkiye’de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet (Boşanmış Kadınlara Yönelik Araştırma)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2013, Sy. 37, Ss. 289-302, s. 292.

Aile bireyinin çalışmasına engel olma, gelirine el koyma, zorla çalıştırma²²¹ çalışan eşlerin evin masraflarında birbirine destek olmaması gibi durumlar da ekonomik şiddettir.

Ekonomik şiddet zaman zaman fiziksel şiddete de sebep olabilmektedir. Türkiye’de 2010 yılında yapılan araştırmada kadınların %18’i maruz kaldıkları fiziksel şiddetin, maddi sıkıntılardan kaynaklandığını belirtmiştir.²²²

2.2.2.Çocuk İstismarı

Bir yetişkin tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan; çocuğun fiziksel, psikososyal gelişimini ve sağlığını olumsuz etkileyen davranışları çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır. Yapılan davranışın çocuk üzerinde oluşturduğu etki önemlidir.²²³ Çocuk istismarı ve ihmali çoğu kere gizli kalan, mağdurları tarafından pek fazla dile getirilemeyen ve toplumda ne boyutta olduğu tam olarak bilinmeyen bir sağlık sorunudur.²²⁴

Çocuk istismarı genellikle fiziksel, duygusal-psikososyal, cinsel istismar ve çocuk ihmali olarak gruplanmaktadır. Çocuğun haklarını korumadan düşük ücretli işlerde çalışması nedeniyle gelişiminin engellenmesi de ekonomik istismardır.²²⁵ Çocuklar genellikle ev, okul ve sokakta istismara uğramaktadır. İstismar eden kişilerin de sırasıyla baba, öğretmen, anne, arkadaş, komşu olduğu yapılan araştırmalar sonucu açıklanmıştır.²²⁶

İyiye kötüden ayıramayan küçük ve masum çocuklar istismara uğrayabilmektedir. Özellikle büyük şehirlerde çocuk gruplarına musallat olan büyükler, çocukları kendi isteklerine göre istismar etmenin yollarını aramaktadırlar.

²²¹ Bahadır, **Aile İçi Çatışmalar-Nedenleri ve Sonuçları**, s.172.

²²² KSGM, **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ana Rapor, Ankara, 2009, s.187.

²²³ Güven Bahar, Haluk A. Savaş, Aynur Bahar, “Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme”, **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, C.4, Sy.12, 2009, Ss.51-65, s.52.

²²⁴ Selen Acehan, Ayşegül Bilen vd., “Çocuk İstismarı ve İhmalinin Değerlendirilmesi”, **Arşiv Kaynak Tarama Dergisi Archives Medical Review Journal**, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, 22 (4), 2013, Ss.591-614., s. 592.

²²⁵ Acehan vd., **a.g.e**, s. 594.

²²⁶ Unicef, **a.g.e**, 2010, s.19.

Bilhassa çocukların işledikleri suçtan dolayı hafif ceza almaları, bu kötü zihniyetli kişileri çocuklara yöneltmektedir.

Türkiye’de yapılan araştırmada Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğüne göre çocuk cinsel istismarı hükümlülerin oranı 2006 yılında %42,5 iken, 2016 yılında %58, 8’e yükseldiği tespit edilmiştir. Yine cinsel suç mağduru olan çocukların oranı 2014 yılından 2016 yılına kadar %33 arttığı belirtilmiştir.²²⁷ Sonuçlardan anlaşılabacağı üzere suç oranı gün geçtikçe büyümektedir. Bu durum çocuk istismarını önlemede yetersiz kaldığını göstermektedir.

UNİCEF (2010)’in yaptığı araştırmada Türkiye’de yaşayan 7-18 yaş arası çocukların %56’sı fiziksel istismara, %49’u duygusal istismara, %10’u cinsel istismara maruz kalmaktadır.²²⁸

İstismar yaşayan çocuk, yetişkinlik döneminde pek çok fiziksel ve psikososyal sorunlarla karşılaşmaktadır. Suça yönelme, anti sosyal davranışlar, kendi çocuklarına fiziksel şiddet uygulama, psikolojik bozukluklar genellikle çocuklukta istismara uğramış kişilerde görülmektedir.²²⁹

Toplum; bedensel, ruhsal ve sosyal yönden sağlıklı yetişen çocuklarla gelişir. Bu nedenle ailenin, çocuk yetiştirirken onun fiziksel ve psikolojik gelişimini olumsuz etkileyecek şeyleri bilmesi ve gerekli tedbirleri alması gerekmektedir. Özellikle çocukları olumsuz etkileyen ihmal ve istismar konusunda bilgi sahibi olmak, önlem ve müdahalelerde bulunmak önemlidir. Bu konu yeterince bilinmediği zaman suçluların ya da istismara uğrayan çocuğun, durumu inkâr etmesi ve işlenen suçun gizli kalması söz konusu olabilmektedir.²³⁰

²²⁷ Oğuz Polat, **Türkiye’de Çocuk İstismarı Raporu-2** ASUMA (Suç ve Şiddetle Mücadele Uygulama ve Araştırma Merkezi) & İMDAT (Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği), Basın Özeti, 2018, s.10, <http://imdat.org/wp-content/uploads/2018/05/RAPOR-%C3%87OCUK-%C4%B0ST%C4%B0SMARI-tam.pdf> (Erişim: 20.06.2020)

²²⁸ Unicef, **a.g.e.**, 2010, s.30.

²²⁹ Eda Armağan, “Çocuk İhmali ve İstismarı: Psikoz Tablosu Sergileyen Bir İstismar Olgusu”, **New/Yeni Symposium Journal**, C.45, Sy.4, Ekim 2007, Ss.170-173, s.171.

²³⁰ Bahar vd., **a.g.e.**, s.52.

2.2.2.1.Çocuğu Reddetme, Kıyas

Reddetme, çocuğun sağlık hizmetlerini aksatarak, ona düşmanca duygular beslemek şeklinde tanımlanmaktadır.²³¹ Çocuğu reddetme; anne-babanın çocukla güvenli bağlanma gerçekleştiremedikleri ve reddedici tavır sergiledikleri durumdur.

Çocuğa istenmediğini çeşitli şekillerde söylemek; aile içinde sürekli suçlamak, isim takmak, alay etmek; terkedileceğini, bırakılacağını söylemek gibi davranışlar çocuğu reddetme/yok saymadır.²³² Çocuğu reddetme davranışları aynı zamanda duygusal istismara da neden olmaktadır.

Ebeveyn tarafından çocuğun sosyal, kültürel, ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaması, yardım isteklerini yerine getirmemesi, çocuğun olumlu yönde gelişimine yardımcı olamama ya da engelleme, çocuk yokmuş gibi davranarak duygusal olarak tepki vermemek gibi durumlar çocuğu reddetme davranışlarıdır.²³³

İstenmeyen ya da gayri meşru çocuklar aileleri tarafından reddedilerek, istismara uğrayabilmektedir. İstenmeyen çocuğu veya bebeği kendi haline terk etmek, Türk Ceza Kanunu'nun 97. Maddesince terk suçu kapsamına girmektedir.²³⁴

Kendinden olduğunu bildiği halde, eşinin karnındaki çocuğa benden değil demek de çocuğun reddidir. Bu konuda Peygamberimizin (s.av) “Kim göz göre göre çocuğunu (n kendisine ait olduğunu) inkâr ederse (kıymet günü) Allah da onu rahmetinden uzaklaştırır ve gelmiş geçmiş herkesin önünde rezil eder.”²³⁵ hadisi çocukların korunması gerektiğine yönelik bir uyarı olarak değerlendirilebilir.

Reddedilen, istenmeyen çocuklar; sinirli, yardım duygusundan uzak, kendinden küçüklere karşı düşmanca duygulara sahip, kırıklıkları olan bir birey olabilir.²³⁶ Ayrıca çocuklar arasında ayırım yapmak veya başka çocuklarla kıyaslamak, çocukta nefret duygusu oluşturabilir.

²³¹ Haluk Yavuzer, **Çocuk ve Suç**, Remzi Kitabevi, 12. Basım, İstanbul, 2009, s.135.

²³² Meltem Dinleyici, Figen Şahin Dağlı, “Duygusal İhmal, İstismar ve Çocuk Hekiminin Rolü”, **Osmangazi Tıp Dergisi**, 38(2), Mayıs 2016, Ss.18-27, s.19.

²³³ Seda Bayraktar, **İnsanlığın Kanayan Yarası Çocuk İstismarı ve İhmali**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2015, s.73.

²³⁴ <https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/terk-sucu-cezasi-nedir.html> (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

²³⁵ Ebû Davûd, Talâk, 28-29, D2263

²³⁶ Yavuzer, **a.g.e.**, s.135.

Zaman zaman ebeveynler çocuklarını başkalarıyla karşılaştırarak onları motive etmeye çalışırlar. Kıyaslama; çocuğun kendini yetersiz hissetmesine, özgüvenin sarsılmasına ve karşıt tepki geliştirmesine neden olmaktadır.²³⁷

2.2.2.2.Fiziksel ve Duygusal İstismar

Çocuklara karşı yapılan kötü muamelenin fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmal olmak üzere dört boyutu bulunmaktadır. Fiziksel istismar ve ihmalin bulunduğu yerde büyük oranda duygusal ihmal ve istismar da vardır.²³⁸ İstismar aktif, ihmal ise pasif davranışlardan oluşmaktadır.

Çocuklar genellikle anneleri tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Güler ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada annelerin %87,4'ü çocuklarına fiziksel istismar, %93,'ünün de duygusal istismar davranışında bulunduklarını tespit etmiştir.²³⁹ Ayrıca annelerin %28,7'si çocukların isteklerini göz ardı etme, %32,2'si çocuklar hastalandığında doktora götürmeme, %14,7'si çocuğun eğitimiyle ilgili okuluyla görüşmeme fiziksel ihmal davranışı uyguladığı; çocuklara karşı annelerin %53,8'i tokat atma, %23,1 de dövme ve çimdikleme fiziksel istismar davranışı uyguladığı belirtilmiştir.²⁴⁰

Fiziksel istismar çocuğun fiziksel sağlığına zarar verecek şekilde kaza dışı zarar görmesi ve yaralanmasıdır.²⁴¹ Fiziksel istismar genellikle dövme, dayak şeklinde görülür. Kaza dışı nedenlerle ya da ailenin tedbirsizliğinden kaynaklanan kazalar da bu gruba girmektedir.²⁴²

Anne-babanın genç ve deneyimsiz olması, çocuk yetiştirme bilgilerinin az olması, kendi çocukluk dönemlerinde istismara uğramış olmaları, alkol ya da madde bağımlısı olmaları, psikolojik rahatsızlıklar, eşle ilgili sorunlarının olması gibi nedenler ailede çocukların fiziksel istismara uğramasına neden olmaktadır. Ayrıca

²³⁷ <https://www.konyaaktuel.com.tr/yazarlar/emel-gul-egitimci-yazar/cocuklarinizi-karsilastirma-yapmadan-buyutun/134/> (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

²³⁸Yasemen Taner, Bahar Gökler, "Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri", **Hacettepe Tıp Dergisi**, C.35, Sy.2, 2004, Ss.82-86, s.83

²³⁹ Güler vd., **a.g.e.**, s.134.

²⁴⁰ **A.g.e.**, s.130.

²⁴¹ Acehan vd., **a.g.e.**, s.595.

²⁴² Bahar vd., **a.g.e.**, s.56.

eşin vefatı, çocuğun engelli olması, çocuğun istenen cinsiyette doğmaması, aşırı ağlaması ve uyku sorunun olması gibi faktörler de çocuklara uygulanan fiziksel istismar davranışını tetiklemektedir.²⁴³

Duygusal istismar, çocuğun ihtiyaç duyduğu ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılarak psikolojik hasar uğratılmasıdır. Çocuğa bağırma, küfretme; çocuğu yalnız bırakma, bağımlı kılma, tehdit etme, aşağılama, reddetme; çocuktan gücü üzerinde sorumluluk bekleme gibi durumlar duygusal istismardır.²⁴⁴ Çocuğa sevgi göstermemek, ergenlik döneminde denetim ve destekten yoksun bırakmak, aşırı koruma, bağımlı kılma, kardeşler arasında ayırım yapma, çocuğun duygusal bütünlüğünü, öngörüsünü bozan her türlü kronik eylem ya da eylemsizlik bu kapsamda değerlendirilmektedir.²⁴⁵

Yapılan araştırmalarda anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal istismar davranışlarının genellikle; odaya kapatma, ellerini ayaklarını bağlama, tehdit etme, çocuğu evde yalnız bırakma, evde çocuk yokmuş gibi davranma, kötü söz söyleme, sevdiğini belli etmeme, korkutma, bağırma, azarlama şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Anneler, şımarması ve ahlâkının bozulmaması için çocuklarına sevgilerini göstermediklerini belirtmişlerdir.²⁴⁶ Annenin bu davranışları sergileme nedeni araştırıldığında öğrenim durumu, yaşı, eşinin alkol kullanması çok etkin bir faktör değilken; annelerin çocuk sayısı ve eşinden dayak yeme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.²⁴⁷

Çocuk üzerinde uzun süre kalıcı etki bırakan istismar, duygusal istismar yani duygusal şiddettir. Bir ihtiyacı olduğunda yardım bekleyen çocuğun taleplerine, ebeveynin veya bakıcının kayıtsız kalıp, ilgisiz davranması çocuğu psikolojik olarak yıkıma uğratmaktadır. Ebeveyninden sevgi görmeyen ve onlar tarafından ret ve ihmal edilen çocukların özgüvenleri az, gelişimleri de yavaş olmaktadır.²⁴⁸

Cinsel istismar, fiziksel olarak olgunlaşmamış çocukları, bilinçli olarak onay veremeyecekleri ve algılayamadıkları, toplumsal kurallara aykırı olan cinsel

²⁴³ Betül Pelendecioğlu, Sefa Bulut, “Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi**, C.9, Sy.1, 2009, Ss.49-62, s.52.

²⁴⁴ Bahar vd, **a.g.e.**, s.58.

²⁴⁵ Acehan vd., **a.g.e.**, s.596.

²⁴⁶ Güler vd., **a.g.e.**, s.130.

²⁴⁷ **A.g.e.**, s.133.

²⁴⁸ İlyas Özgentürk, “Çocuk İstismarı ve İhmal”, **International Journal Of Human Sciences**, 2014, C.11, Sy. 2, Ss.264-277, s.269.

aktivitelerde kullanmaktır.²⁴⁹ Cinsel istismar, cinsel doyum sağlamak amacıyla bir yetişkinin çocuğu kullanması ve çocuğa yaklaşmasıdır. Açık saç konuşmak, teşhircilik, laf atma, röntgencilik, çocuğun cinsel ilişkiye tanık edilmesi gibi durumlar dokunma olmaksızın yapılan istismarlardır. Çocuğun fuhşa zorlanması, müstehcen yayınlara konu edilmesi, ırza geçme, dokunma, ensest gibi davranışlar dokunma ile gerçekleşen istismarlardır.²⁵⁰

Fiziksel ihmal, çocuğun beslenme, sağlık, giyinme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmamasıdır. Yetersiz fiziki çevrede yaşaması, hasta olduğunda tedavi ettirilmemesi de bu grupta ele alınmaktadır. Hamile annenin sağlığını düşünmeden alkol, sigara kullanması, sağlıksız beslenmesi de fiziksel ihmaldir. Özellikle cinsel kimliğin kazanıldığı yaş olan iki yaşından sonraki çocuğun; yaşına ve cinsiyetine uygun davranılmaması, giydirilmemesi, oyuncak alınmaması da cinsel ihmaldir.²⁵¹

Çocuklara cinsiyetine uygun davranmak, kıyafet giydirmek ve oyuncak almak çocuğun cinsiyet kimliğinin sağlıklı bir şekilde gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu hususta çocuğu severken mahrem alanlarına dikkat etmek de önemlidir. Anne veya babanın çocukların cinsiyetine zıt tavır sergilemesi, sonradan çocuğun kendisini karşıt cins gibi hissetmesine neden olabilmektedir.²⁵²

Bazı batılı ülkeler nötr cinsiyetli çocuklar yetiştirmeye çalışmaktadır. Son yıllarda cinsel kimlik tercihi olarak algılanan eşcinsellik, bilhassa gençler arasında özgürlük zannedilse de özgürlük değil, değerlerin, neslin yok olmasıdır. Tarhan'ın da belirttiği gibi insanda biyolojik olarak eşcinsel olma eğilimi bulunmamaktadır. Eşcinsellik ve transseksüellik genetik eğilimden ziyade, öğrenmeyle gerçekleşmektedir. Eşcinsel kimlik, olması gereken cinsel kimlikten sapmadır.²⁵³ Bu nedenle anne-babanın, çocukta cinsiyet kimliğinin oluştuğu kritik yıllara dikkat etmemesi, çocuğun cinsel kimliğini bastırması da bir tür cinsel ihmaldir diyebiliriz.

²⁴⁹ Acehan vd., **a.g.e.**, s.597.

²⁵⁰ Rana Yiğit, "Çocukların Cinsel İstismarı ve Ensest", **Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi**, 2005, C.8, Sy. 3, Ss. 90-100, s.90-91.

²⁵¹ Acehan vd., **a.g.e.**, s.597.

²⁵² Nevzat Tarhan, **Kadın Psikolojisi**, 36. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2007s.110.

²⁵³ **A.g.e.**, s.50.

2.2.2.3.Ensestlik

Evlenmesi ahlâkî, hukuki ve dinsel olarak yasaklanmış, akraba olan aile üyeleri arasındaki ilişkiye ensest ilişki denmektedir.²⁵⁴ Ensestlik, çocuk istismarları içinde tespit edilmesi en zor olan bir cinsel istismar türüdür. Mağdur çocuk genellikle kendisine uygulanan davranışın cinsel içerikli olduğunu algılayacak durumda değildir.²⁵⁵

Cinsel güdünün, toplumsal kurallar ve ahlâk kurallarına aykırı gelişmesi eşcinsellik, teşhircilik, hayvancılık, fücür (Ensestlik) gibi sapıklıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ensestlik, teşhircilik, cinselliği kışkırtan sözler ve filimler, cinsel organları okşama ve oral sekse kadar değişen eylemler cinsel istismardır. Cinsel istismar genellikle gizli kalmakta, çok az kısmı ortaya çıkmaktadır.²⁵⁶

Yapılan araştırmalara göre ensest mağduru, her yaşta erkek ve kız çocuk olabilmektedir. Genellikle okşama, dokunma gibi tacizlerle istismar başlamaktadır. Karşılaşılan vakalar uzun süre taciz şeklinde olabildiği gibi cinsel saldırı veya tecavüz şeklinde de olabilmektedir. Saldırganlar da çocuktan yaşça büyük olan baba, amca, dede, dayı, kuzen, abi gibi mağdura yakın akrabalarıdır. Yapılan araştırmalar her tür aile yapısında ensest olayı görülebileceği, saldırganların ortak sosyo-ekonomik özelliklerinin ve belli eğitim seviyesinin olmadığını göstermektedir.²⁵⁷ En sık yaşanan baba-kız ya da baba-oğul ensestlerinde bile babalar aynı özelliğe sahip değildir. Taciz edenlerin, mağdura kan bağı olması da önemli değildir. Anne, baba, dede, amca, dayı, hala, teyze gibi akrabaların yanı sıra; çocukla kan bağı olmayan ve çocuk üzerinde anne baba gibi saygınlığı ve otoritesi bulunan enişte, üvey anne-baba ve üvey kardeşler de bu gruba dâhildir. Yapılan araştırmalarda elde edilen bulgulara göre saldırganların %50'den fazlası öz babalardır ve mağdurlar genellikle kız çocuklardır.²⁵⁸

²⁵⁴ Acehan vd., **a.g.e.**, s.597.

²⁵⁵ Bahar vd., **a.g.e.**, s. 58.

²⁵⁶ **A.g.e.**, s.58.

²⁵⁷ Alanur Çavlin Bozbeyoğlu vd, "Ailenin Karanlık Yüzü: Türkiye'de Ensest", **Sosyoloji Araştırmalar Dergisi**, 2010, C.13, Sy. 1, Ss. 1-38, s.1.

²⁵⁸ **A.g.e.**, s.6.

Yiğit (2005) yaptığı araştırmada cinsel saldırıya maruz kalan çocukların yaş ortalamasının 11-12 olduğunu belirtmiştir. Cinsel istismarın %70'nin çocuğun tanıdıkları tarafından yapıldığını ve olayların gizli tutulduğunu ifade etmiştir. Ensest vaka oranı %30 olarak tespit edilmiş ve istismarcıların %70'inin babalar olduğu vurgulanmıştır.²⁵⁹

Ailede ensest olayı genellikle gizli kalmaktadır. Bu durumda saldırganın, çocuğun güvendiği yakını olması, çocuğu genellikle kendini güvende hissettiği kendi evinde istismara uğratması suçun ortaya çıkmasını zorlaştırmaktadır. Yine, çocuğun kendine uygulanan davranışları normal zannetmesi, güvenli ve güvensiz dokunuşları ayırt edememesi de bu durumun ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Genellikle mağdur çocuklar bu durumun sadece kendi başına geldiğini düşünerek, kendini yalnız ve çaresiz olarak da hissedebilmektedir. Bazen aile içinde fark edilse bile saldırganın baskısından ve şiddete meykinden dolayı veya duyulan utanç nedeniyle açığa çıkamamaktadır.²⁶⁰ Baba ensestine uğrayan bir çocuk; küçük yaşta bu anılamadığını, oyun gibi geldiğini ama sonra kendini suçlayıp öfke nöbetleri geçirdiğini belirtmiştir.²⁶¹

20. yy kapitalizminin karakteristik özelliği cinsel isteklerin sınırsız doyurulmasıdır. Duyulan her isteğin hemen doyurulması, kitle tüketim olgusu, herkesin her şeye sahip olabilmesi anlayışını içermektedir. İnsanı sadece isteklerinin doyumunu için yaşayan bir varlığa dönüştürme gayesi bulunmaktadır. Cinsel ahlâk kuralları da olmak üzere tüm yasakların kalkması ve insanın her istediğini elde etmeye çalışması, kişiliğin, toplumun çöküşünü doğurur. Erich Fromm'a göre; insanın doyurulacak istekleri de ekonomik sistem tarafından belirlenir. Hatta bu isteklerin sayısını istedikleri gibi çoğaltabilirler. Yine Fromm; ustaca yöntemle, zor kullanmadan, kişide cinsel olanlar da dâhil olmak üzere, bazı şeyleri istediği duygusu verilebileceğini belirtmiştir.²⁶²

Yukarıda bahsettiğimiz görüşleri temel alarak hazırlanmış televizyon programları ve bu düşünceye hizmet eden pek çok araçlar, özgürlük adı altında insanda farklı duygular uyandırarak, insanı arzu ve zevkinin kölesi yapmayı

²⁵⁹ Yiğit Rana, **a.g.e.**, s.91.

²⁶⁰ Bozbeyoğlu vd., **a.g.e.**, s.13.

²⁶¹ **A.g.e.**, s.9.

²⁶² **A.g.e.**, s.330.

hedeflemiştir. Kitle iletişim araçlarındaki verilen subliminal²⁶³ mesajlar genellikle cinsel içeriklidir. Bunun amacı ise toplumun doğrularını değiştirmek, ahlâk kurallarını basitleştirmektir. Çünkü cinsel suçlar o günün geçerli toplumsal değerleri ve ahlâkî kuralları doğrultusunda cezalandırıldığı için, toplumun ar duygusuna ve ahlâk kurallarına aykırı olan şeyleri normalleştirmesi, yapılan ahlâksızlıkları suç kapsamından çıkaracaktır. Bir anlamda suç kurula karşı gelmekse, kural ortadan kalkınca suç da olmayacaktır. Bunun sonucunda gerçek ihtiyaçları hakkında karar veremeyen, medyanın kendisine sunduğu ihtiyaçlara yönelen insan; doğru ve yanlış ayırt etmeyi sağlayan aklın eleştirel düşünebilme yetisini kaybederek, çıkar sağlayan çevreye boyun eğmeye mahkûm olacaktır. Yaratılış gayesini unutan, yeterli dini-ahlâkî bilgisi olmayan, hastalıklı düşünceye sahip olan kişiler; kendi arzu ve hevesi için fırsat kollayarak, kendince haklı gerekçeler sunarak bu arzularını, güçlerinin yettiği kişilerle giderme yolları arayacaktır. Bu durumda kim neyden zevk alıyorsa onu yapsın gibi genel bir ahlâksızlık ortaya çıkacaktır. Bu düşünce, özgürlük adına fitratı bozarak, nesli kimliksizleştirme; toplumu, aileyi, nesli, ahlâkı, dini yok etme projesinin bir parçasıdır.

Aynı ailede, karşıt cinsten herkese uygulanan bir sapkınlık olan fücür (Ensestlik) suçunun işlenmesine uygun ortam hazırlayan sosyal koşulların bulunması, bireyin tasarıdan eylem geçişini kolaylaştıracaktır. Özellikle cinsellik konusunda uyarılmaya müsait olan erkekler bu durumdan daha çok etkilenir. Mesela aile bireylerinin kötü yaşam koşulları nedeniyle aynı odada yaşaması, eğitimsizlik, sosyo- ekonomik koşullar ve psikolojik bozukluklar ensest suçunun işlenmesine uygun ortam hazırlar ve dengesiz kişilikleri ensest suçuna itebilir.²⁶⁴ Bu hususta, insanın cinsi arzularını tahrik ve istismar eden, toplumun ar ve hayâ duygularını inciten kitle iletişim araçlarının rolü de önemlidir. Kitle iletişim araçlarının çok konforlu ve lüks yaşam biçimlerini özendirmesi, kolay yoldan zengin olanları ideal tip olarak göstermesi, çarpık ilişkileri ve şehvet düşkünlüğünü ön plana çıkaran programlar sunması, genel izleyiciye olumsuz örnek olmaktadır. Bu yanlış yaşantıya

²⁶³Sublimation, yüceltme; cinsel enerjinin toplumsal açıdan değerli olan amaçlara yöneltilerek yüceltilmesidir. (Can, **a.g.e.**, s.347)

²⁶⁴ Can, **a.g.e.**, s.494.

imrenme sonucunda, ahlâkî değerler önemsizleşmektedir. Bu durum ise cinsel suçlu kişiliğinin oluşmasında etkilidir.²⁶⁵

Bu çirkin davranışları önleme bakımından Kur'an'ın koyduğu hükümlere bağlılık, insanın sapma eğilimine, psikolojik ve manevi siper olacaktır. Nesep, emzirme ve evlilik ilişkilerinden dolayı evlenilmesi yasak olan kadınlar Kur'an'da açıklanmıştır. Bu kurallarla Kur'an, ailedeki erkek ve kadının her türlü cinsellik hissinden uzak, insani ilişkileri yaşayabileceği geniş bir alan oluşturmayı amaçlamıştır. Ortaya çıkabilecek ahlâkî sorunlara fırsat vermeden, gündelik ilişkilerde ölçü ve dengeyi korumak hedeflenmiştir. Kur'an'da evlenilmesi yasak olan kadınların sayıldığı ayetin²⁶⁶ “Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.” İfadesiyle bitmesi; yasak ilişkilere koyulan sınır, Allah'ın insanlara merhametinin göstergesi olarak nitelendirilir. Çünkü bu kuralla sevgi, merhamet, şefkat, dayanışma, beraberlik duyguları korunarak; insanlar arasındaki bağlar güçlenebilecektir.²⁶⁷

Aile bireyleri arasında güçlü ve yakın etkileşimlerin bulunduğu durumlarda ensest olayı daha kolay ortaya çıkabilmektedir. İstismarın ortaya çıkmasında ve mağdurun rehabilitasyon sürecinde annenin rolü büyüktür. Yine okul da öğretmenlerin öğrencilerinin davranışlarını gözlemleyerek bu tür mağduriyetleri ortaya çıkarabilirler. Bu hususta çocuklara mahremiyet eğitimi verilmesi de önemlidir.

²⁶⁵ Can, **a.g.e.**, s.510.

²⁶⁶ Nisa 4/23.

²⁶⁷Abdurrahman Kasapoğlu, “Ensest Tabusu ve Ezzogami Kuralının Kur'an'daki Yansımaları”, **Dinibilimler Akademik Araştırma Dergisi**, 2003, C.3, Sy.1, s. 9-10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ-AHLÂKÎ DEĞERLER VE AİLE KURUMUNUN KORUNMASI

Aile kurumu, sağlıklı, tutarlı ve uyumlu bir kişilik oluşturmada olduğu kadar dini-ahlâkî değerleri sonraki kuşaklara aktarmada belirleyici rollere sahiptir. Bu çerçevede aile hem değeri ifade eden hem de değerlerden güç kazanan bir müessesedir.

Antropolojik bir gerçeklik yanında Kur'an'a göre de insanlar tarafından kurulan ilk toplumsal yapı ailedir.²⁶⁸ Karı, koca ve çocuklardan oluşan ailenin ilk örneği Hz. Âdem, Hz. Havva ve çocuklarından oluştuğu bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim ailenin sevgi, saygı, merhamet, sadakat, doğruluk, sabır gibi değerlere ve Allah korkusuna sahip olarak ayakta kalmasını hedeflemektedir. Bu değerler, ailenin devam etmesini sağlayan psikolojik ve ahlâkî niteliklerdir.²⁶⁹

Evlilikte sevgi ve saygı bittiği zaman aile içinde iletişim bozulmakta veya aile ilişkileri gittikçe zayıflayarak son bulmaktadır. Nitekim Koç (2018)'un yaptığı çalışmada Türkiye'de son 50 yılda çekirdek aile oranının %11, dağılmış aile oranının %57 arttığı; geniş aile oranının ise %138 azaldığını tespit etmiştir.²⁷⁰ Bu sonuçlar son yıllarda aile ilişkilerinin zayıfladığını ve ailelerin kolayca dağıldığını göstermektedir.

ASPB (2014)'nin yaptığı araştırmaya göre Türkiye, evliliğe yönelik tutumların dönüşüm yaşandığı bir dönemden geçmektedir. Evlilikten beklentilerin farklılaşmasıyla evlenme yaşı yükselmekte ve boşanmalar artmaktadır. Ailede bu dönüşümün yaşanmasına rağmen Türkiye'de hala geleneksel değerler ve evlilikte değerlerin önemi yerini korumaktadır.²⁷¹

Ailenin var olabilmesi sevgi, saygı, sabır, sadakat, sorumluluk gibi değerlerin var olmasıyla mümkündür. Çünkü değerler, insanın çevresindeki olayları anlamlandırmasını sağlayarak, davranışlarına yön verir ve tercihlerini oluşturur.²⁷²

²⁶⁸ Nisa 4/1

²⁶⁹ Duran Ali Yıldırım, Ali Bayer, "Maruf ve İhsan Temelli Aile Anlayışının Aile İlişkilerine Etkisi", **Social Sciences Studies Journal**, 2018, vol 4(20), Ss. 2809-2820, s. 2810.

²⁷⁰ İsmet Koç, "Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin Oluşumu, Belirleyicileri ve Refah Durumu (2006-2016)", **Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi 2018**, T.C AÇSHB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma ve Politika Serisi/65,2019, s.50.

²⁷¹ Beşpınar, **a.g.e.**, s.19.

²⁷² Halil İbrahim Sağlam, **Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile**, 2. Baskı, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2020, s.1.

Aile ahlâkî bir kurum olduğu için aile içindeki ilişkiler hukuki ilkelerden ziyade, ahlâkî ilkelerle yürütülmektedir. Aile içindeki sorunların suça dönüştüğü durumlarda hukuk devreye girmektedir. Hukukun müdahalesine gerek kalmadan sorunlar aile içinde çözülebilmelidir. Bunun için aile müessesinin dini ve manevi değerlerle desteklenmesi önemlidir.²⁷³

İnsan sıkıntılı zamanlarında kendisine rehberlik edecek yollar aramaktadır. Değişen şartlara uymakta ve toplumdaki yerini bulmakta zorlanır. Bu kargaşa ve kaygı durumu kişide çatışma ve sapmaya yol açarak, intihar ve suç davranışına neden olabilmektedir.²⁷⁴ Dini-ahlaki değerlerin insanları iyi davranışlarda bulunmaya yöneltmesi, kötü davranışlardan alıkoyması nedeniyle suça yönelimi engellemektedir. Bu nedenle aile kurumunu suçlardan koruma konusunda dini-ahlaki değerlerin etkisi büyüktür.

Suç davranışıyla ilgili açıklamalarında inanç ve değerlerin rolüne yer veren temel suç kuramlarından Sosyal Kontrol Teorisine göre suç ve suçluluk, geleneksel kurumlara ve değerlere olan bağlılıkların zayıflamasıyla açıklanmaktadır. Bireyin öz denetimini ve dış kontrolünü sağlayan aile, inanç, norm ve değerler iç ve dış kontrol mekanizması olarak bireyi suç davranışından alıkoymaktadır. Bu mekanizmanın güçsüzleşmesi, bireyin uyum sağlayan yönünü de zayıflatarak suç davranışı ortaya çıkarmaktadır.²⁷⁵

Durkheim'e göre sosyal düzenin korunmasında ortak değerler ve din, bütünleştirici bir etkiye sahiptir. Din, toplumsal bütünleştirici etkisiyle sapma davranışının ortaya çıkma olasılığını azaltmaktadır. Durkheim'in ahlâkî toplumun önemiyle ilgili yaptığı çalışmadan esinlenen bazı araştırmacılar, bir inanca sahip olmanın ve kilise üyesi olmanın suçu azalttığını tespit etmişlerdir.²⁷⁶ Petterson Batı ülkelerinde yaptığı araştırmasında kilise ayinlerine gidenlerin veya kilise hizmetlerine sık katılanların daha az suç işlediklerini tespit etmiştir.²⁷⁷

İnsanda tatmin edilmez arzu potansiyeli vardır. Durkheim bu arzuları tatmin etmeyi sağlayacak normların olması gerektiğini aksi halde insanların arzularını

²⁷³ Yıldırım, Bayer, **a.g.e.**, 2018, s.2811.

²⁷⁴ Kenevir, **a.g.e.**, s.341.

²⁷⁵ **A.g.e.**, s.342.

²⁷⁶ Zahir Kızmaz, "Din ve Suçluluk: Suç Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2005, C.15, Sy.1, Ss.189-215, s.191-195

²⁷⁷ **A.g.e.**, s.205

tatmin etmek için istedikleri gibi davranacaklarını belirtir. Bu hususta islam insanın sahip olduğu bu aşırı arzu isteklerinin tatmin edilmesinde bazı yönelimleri yasaklarken, bir yandan da onları tatmin edeceği vasıtaları belirler. Örneğin cinsi arzuları tatmin için zina yasaklanırken, evlilik meşru kılınarak aile korunmuştur. Buna bağlı olarak İslam'da dindarlığın bireyi suç işlemekten alıkoyduğu söylenebilir.²⁷⁸

Din, bireylerin sosyal hayatını şekillendiren bir etkiye sahiptir. Toplum içinde iyi davranışları pekiştirerek, bireyin suça yönelmesini engellemektedir. Suç ve sorunların önlenmesi bakımından, toplumun bütün bireylerinin suçu önleme bilinciyle hareket etmesi ve suçluya karşı duyarsız kalmaması önemlidir. Bu nedenle islam dini suçu önlemede iki yönlü mücadeleyi esas almaktadır. Bunlardan birincisi suça ve kötülüğe meyli olan kişilerin din ve ahlâk değerlerinden oluşan manevi değerlerle eğitimidir. İkincisi de inanan kişileri dini görev bilinciyle suç ve kötülüğe karşı el, dil ve gönülleriyle mücadeleden sorumlu tutarak, duyarlı olmalarını sağlamasıdır.²⁷⁹

Din, eşsiz referanslarıyla bir taraftan bireyi sorun ve sıkıntılar karşısında olumlu çözüm yollarına sevk eder, diğer taraftan yanlış usul ve kararlar noktasında da uyarır.²⁸⁰ Haram-helal, hayır-şer kapsamına giren dini-ahlâkî filler bireyin yaşantısını düzenleyen ve davranışlarını yönlendiren fonksiyona sahiptir. Hayatını dinin koyduğu ölçüye göre yaşayanlar ve dinin emir ve yasaklarını yerine getirme konusunda kendini sorumlu hissedenler çoğu zaman kendilerini farkında olmadığı sorunlardan da korumuş olmaktadır.

Suçla ilgili yapılan teorik çalışmaların genelinde suçun nedenleri araştırılmıştır. Yapılan çalışmaların önemli bir kısmında suçluların dindarlık düzeyinin düşük olduğu yönünde bulgular (Kızmaz, 2005; Taş ve Gürler 2011) tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda suçun nedenleriyle ilgili net bir sonuca ulaşılamasa da dini değerlerin ve dinin suçu engellediği düşüncesi doğrulanmış görülmektedir.²⁸¹

²⁷⁸ Kızmaz, **a.g.e.**, s.16

²⁷⁹ Bayraktutar, **a.g.e.**, s.7.

²⁸⁰ Abdülkerim Bahadır, **Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din**, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1999, s. 220.

²⁸¹ Kemalettin Taş, Adem Gürler, "Din ve Suç İlişkisi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma", **Journal of Islamic Research**, 2011, 22(1), Ss. 12-25, s.21.

Dinin suçu önlemede olumlu etkisini tespit eden çalışmaları göz önünde bulundurarak; acaba dinin bütünleştirici ve kötülükleri önleme işlevine karşılık, suç davranışı nasıl ortaya çıkıyor? İnsanlar belli inanca sahip olmasına rağmen, inançlarına ters düşen suç olaylarına nasıl karışıyor? Nasıl oluyor da sorunlar şiddetle çözülmeye çalışılıyor? gibi sorular akla gelmektedir.

Suç davranışını açıklarken kullanılan Rasyonel Tercih Kuramına göre birey, davranışlarını bilinçli gerçekleştirerek, kendine faydalı olana yönelmektedir. Ahiret inancından ortaya çıkan ödül ceza düşüncesiyle kişi arzu ve isteklerinin peşinden gitmeyecek, ebedi cezaya inandığı için suç işlemeyecektir. Dini bağlılığı yüksek olan ve inancını hayatına uygulayan kişilerde bulunan Allah korkusu, cehennem korkusu, cennet vadi gibi öğretiler kişiyi suç işlemekten alıkoymaktadır. Dindarlığı ve suç davranışını seçme konusunda kişi, suçun anlık zevk ve fayda sağlamasıyla ahirette karşılaşacağı ceza arasında kalarak, hazza yakın olan suç davranışını tercih edebilmektedir.²⁸²

Gülmez (2014) yaptığı çalışmada eşlerine şiddet uygulayan erkeklerin ahlâkî ilkelerden seçici şekilde uzaklaşan normal insan olduklarını belirtir. Şiddet davranışının bilişsel olarak nasıl meşrulaştırıldığını Bandura'nın ahlâkî çözülme kuramına göre açıklayan Gülmez; normal insanların aniden acımasız, ahlâksız davranışta bulunmadıklarını belirtmektedir. Bu davranış tedrici bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kişi önce az kınamayla başkasına zarar veren davranışta bulunur. Zarar verici davranış tekrarlandıkça, ondan duyulan rahatsızlık azalır ve tedrici şekilde davranışların kötülük seviyesi artar. Başlangıçta kötü olarak görülen davranışlar, en ufak üzüntü duymadan gerçekleşir hale gelmektedir.²⁸³

Taş ve Gürler (2011)'in yaptığı çalışmada, yasaklandığını bildiği halde suç işleyen kişilerin, dinden münezzeh bir değer yapısı içinde planlı olarak suç işlediğini belirtmektedir. Modern yaşamın bireyselliğe ilişkin vurguları ile inancın davranışları etkileme gücü zayıflamaktadır. Yaptığı davranışı kişisel tercihi olarak gören kişiler, suça karşı bağımsız hale gelmektedir.²⁸⁴

²⁸² Kenevir, **a.g.e.**, s. 350.

²⁸³ Çiğdem Gülmez, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlâkî Çözülme ve Dindarlık**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Samsun, 2014, s.127-128.

²⁸⁴ Taş, **a.g.e.**, s.21.

Suç işleyen kişiler bu davranışları kendilerini haklı çıkaracak gerekçelerle nötrleştirerek ve vicdanlarının sesini susturabilirler. Sosyal Kontrol Kuramı temsilcilerinden Hirschi'ye göre inancın yoğunluğu veya derecesi kişiye göre değişebildiği için, bu durum kişinin inanç yoğunluğunun az olmasıyla ilgilidir.²⁸⁵ Ayrıca dinin affedici olduğu düşüncesiyle suçlular, suçlarını haklılaştırmak için dini istismar edebilmektedir.

Bazı durumlarda şiddet davranışını meşrulaştırmak için, dini kendi çıkarlarına göre kullananlar da bulunmaktadır. Bu durum kişinin din anlayışıyla ilgilidir. Ailede özellikle kadının maruz kaldığı şiddet, dinden kaynaklanmamaktadır. Bu bilgilerden ve yapılan araştırmalardan hareketle suç davranışının bireyin tercihinine bağlı olarak ortaya çıktığını, dinin şiddeti ve suçu önlemede rolü olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Ögük (2019) dindarlık algıları ve şiddet konulu araştırmasında dindar kişilerin şiddet uygulama sebeplerinin dinden kaynaklanmadığını, bireyin dini algılama, anlama ve dinsel yaşantı şeklinden kaynaklandığını belirtmiştir. Dinin şiddeti engelleme ve kontrol etme işlevi olduğunu açıklayan Ögük, dindeki temel ahlâkî değerlerin kötülüğün egemenliğine doğrudan karşı olduğunu belirtmektedir.²⁸⁶ Bu nedenle kişilerin sorumluluk duygusu, kendini kontrol etme, anlayış, affetme gibi değerleri öne çıkaran bir dindarlıkla ve bu değerlerin içselleştirmesiyle sorunlar ve suçlar önlenabilir.

Bayer ve Yıldırım (2017)'a göre din, eşler arası ve diğer insanlar arasında şiddete izin vermez. Şiddet, eşlerin karşılıklı ortaya koyduğu bir davranış şeklidir. Yani eşler arası şiddet çift taraflı ve karşılıklıdır. Bu hususta din, eşler arası şiddeti ortaya çıkmadan önlediği gibi, şiddet sonucunda ortaya çıkabilecek ailenin parçalanması gibi olumsuzlukları önlemede de etkili olmaktadır.²⁸⁷

Değişen ve dönüşen din algısıyla birlikte dini-ahlaki değerler gün geçtikçe bireyler üzerindeki etkisini kaybederek sorunların çözümünde yetersiz kalabilmektedir. Yapıcı (2018) yaptığı çalışmada post modern dönemde aile içi sorunların çözümünde din ve maneviyat soğuğa karşı korusa da şiddetli soğuktan koruma özelliği bulunmayan ince pardösüye benzetilmiştir. Aile içi çatışma hafif

²⁸⁵ Kenevir, **a.g.e.**, s. 343.

²⁸⁶ Ögük, **a.g.e.**, s.24.

²⁸⁷ Bayer, Yıldırım, **a.g.e.**, 2017, s.220.

düzyeydeyse sorunların aşılmasında dindarlık ve maneviyat etkili olmaktadır. Ama cinsellik başta olmak üzere aileyi yapısal etkileyen faktörlerden kaynaklanan sorunlarda dindarlık ve maneviyat; öfke kontrolü yapabilme, bağışlama, affetme, şefkat ve merhametle davranma gibi değerleri sorun çözücü düzeyde harekete geçirememektedir. Esasen Allah'ın her yerde kendisini gördüğü bilincini kaybetmeyen, bencillik, haz ve hıza bağlı yaşam tutkularına sınırlama getirebilen kişiler için din ve maneviyatın güvenli koruyuculuğu devam etmektedir.²⁸⁸

3.1.Dinin Aileye Verdiği Önem

Tarih boyunca aile ve evlilik dinlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Dinin ailede yaşanarak öğrenilmesi, dinin aile yoluyla toplumda gelişme imkânı bulması, ailenin korunmasında üstlendiği fonksiyonların dinin amaç ve emirleriyle örtüşmesi gibi sebepler din ve aile arasında yakın ilişkiler kurulmasında etkin rol oynamaktadır. Din, birey ve toplum hayatında önemli bir yeri olan aile yaşantısına ve evliliğe fazlaca önem vermiştir. Ailenin muhafazası amacıyla bir takım emir ve yasaklar ortaya koyarak, eşler arasındaki ilişkinin istikrarlı ve huzurlu olması amaçlanmıştır.²⁸⁹

Dinin aile kurumuna etkisinde akla gelen ilk örnek “Ensest Yasağı”dır. Çünkü ensest, fücür günahıdır ve dinî kökenli bir kavramdır. Ayrıca din, ailenin iki farklı cins arasında olması gerektiği, neslin devamını sağlaması, evliliğin geçici ve keyfi olmaması gerektiği üzerine birtakım kurallar getirerek aileye değerler yüklemiştir. Din; evlenme şekli, boşanma, miras, karşılıklı sorumluluklar gibi aileyi ilgilendiren konuları da birtakım kurallara bağlamaktadır.²⁹⁰

Aile kişinin huzur bulduğu bir ortam, neslin devamını sağlayan ve kişiyi zina gibi günahlardan koruyan bir kurumdur. Bu nedenle islam aileye büyük önem vermiştir. Ailenin çöküntüye uğraması ve artan boşanmalar modern zamanda

²⁸⁸ Yapıcı, **Eşlerin Dinsel Algı ve Yaşayışına Göre Evlilikte Dindarlık ve Maneviyat Huzur Mu, Kusur Mu?**, s.91.

²⁸⁹ Ahmet Rıfat Geçioğlu, Hasan Kayıklık, “Dindarlık ve Evlilik Uyumu İlişkisi: Evli Bireyler Üzerine Bir İnceleme”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.19, Sy.1, 2019, Ss.202-224, s.202-203.

²⁹⁰ Özlem Altunsu Sönmez, “Ailenin Değişik Kurumlarla İlişkisi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Editör: Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s. 305.

karşılaşılan büyük sorunlardan birisidir. İslam'ın aile hakkında verdiği bilgilerin farkında olmamak bu durumun bir nedenidir. Dinin boşanmaya hoş bakmaması ve evliliğin ebedi bir boyutu olduğunun düşünülmesi; çiftlerin uzlaşmasını ve sıkıntılı zamanlarda sorunlara çözüm üretmek için çaba sarf etmesini sağlamaktadır.

Arvas ve Hökelekli (2017) yaptığı araştırmada dinin; evlilik hayatıyla ilgili sahip olunacak değerleri teşvik etmesi, evlilik sorunlarıyla başa çıkmayı kolaylaştırması, boşanmaya yol açacak problemleri engellemesi, eşlerin inanç ve ibadet birlikteliği ile oluşturduğu ortak amaç duygusunu etkilemesi bakımından mutlu evlilikte önemli bir yeri olduğunu belirtir.²⁹¹ Din; aile kurmanın önemi, çocuk yapmanın ve onu eğitmenin teşviki, ailenin devamlılığını sağlanması gibi faktörlerle evli bireylerin ilişkisine daha önem vermesini sağlayabilir.²⁹²

Kur'an'da ve hadislerde anlatılan, Hz. Peygamber tarafından örneklendirilen ailenin kuruluş ve ilişkileri fitrata uygun olduğu gibi topluma yeni katılan bireylerin sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesine de elverişlidir.²⁹³

İslam'ın öngördüğü evlilik meşru yoldan neslin devamını sağlamakta ve neseplerin karışmasını önlemektedir. Şehveti teskin ettiği için zina suçundan kişiyi korur. Ayrıca eşler zina sonucu ortaya çıkan cinsel hastalıklardan da evlilik yoluyla korunmuş olmaktadır.²⁹⁴ Allah'ın meşru kıldığı aile kurumu ile ahlâk, soy ve şeref muhafaza edilmektedir. Nesil ancak evlilikle muhafaza edilir. Evlilik iki bedeni haramdan koruduğu gibi, bütün toplumun temiz bir nesle sahip olmasını sağlamaktadır. Ahlâkî bozgunluğu engellemek ve toplumun sağlam ahlâkî ilişkilere sahip olmasını sağlamak ailenin kuruluş amaçlarındandır.

İslam, aile hayatını kendi haline bırakmamış, bir düzene oturtmuştur. Nikâh, Hz. Peygamberin sünnetlerindendir. Bu nedenle evliliğin dünyevi yönü olduğu kadar manevi, uhrevi yönü de bulunmaktadır. Nitekim Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) toplumsal huzurun korunması için gençleri evlenmeye teşvik etmiştir. “Ey gençler! Evlenme imkânı bulanınız evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur. Evlenme imkânı bulamayan da oruç tutsun. Çünkü

²⁹¹ Arvas ve Hökelekli, **a.g.e.**, s.136.

²⁹² Geçioğlu, **a.g.e.**, s.212.

²⁹³ Hayrettin Karaman, “İslam'ın Yenilikçi İradesi, Geleneğe Yenik Düştü”, **Sürekli ve Değişim Ekseninde Aile Olmak**, Ed. Yahya Ayyıldız, Tire Kitap, İstanbul, 2020, s. 80.

²⁹⁴ Sabri Erturhan, “İslâm Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 2007, Sy.9, Ss.101-142, s.125.

orucun, kişi için şehveti kesme özelliği vardır.”²⁹⁵ buyrularak evlilik dışı nefsanî beraberliklere set çekilmektedir.²⁹⁶

Kur'an aile birliğinin kurulmasının ardından, aile olmanın ne anlama geldiğinin kavranmasını ister. Farklı aileleri örnek gösterir. İyilikte yardımlaşan erkek ve hanımlardan müjdeyle, güzellikle bahsederken,²⁹⁷ kötülük yolunda birbirine benzeyip birlikte iş yapan ve Allah'ı unutanlara da azabı hatırlatmaktadır²⁹⁸. Ebû Leheb'in ailesinin karşılaşacağı ceza anlatılırken²⁹⁹ İmrân ailesi³⁰⁰ hayırla anılmaktadır.³⁰¹ Kur'an'da övülen İbrahim, İmran ve Muhammed ailesi sabır, sorumluluk, sadakat, samimiyet ve sevgi değerleriyle diri kalarak; aşkınlık, arınmışlık, adanmışlık ortak özelliğine sahiplerdir.³⁰² Ayrıca Kur'an'da övülen ailelerin bir diğer özelliği de ibadet ailesi olmasıdır. Dolayısıyla aileyi özel kılan ibadettir.³⁰³

Bahadır (2012) dinin aile ilişkileri üzerinde olumlu etkisini üç boyutta ele alır. Birinci boyutta din, aile bireylerinin hayatı anlamlandırma ve düzene koymasında olumlu bir etkiye sahiptir. İkinci boyutta bu fonksiyon eşler arası ilişki düzeyinde gerçekleşir. Üçüncü boyutta ortak yaşama bağlı anne-baba-çocuk ilişkisi ve etkileşimi düzeyinde ortaya çıkar.³⁰⁴

Özellikle modernleşme sonucu dinin insanlar üzerindeki azalan etkisi ailenin yapısında ve işleyişinde de hissedilmektedir. Moderniteyle birlikte ailede ortaya çıkan çözümler pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bahadır (2012) yapılan araştırmaların genelinde dindarlık düzeyinin yüksek olmasıyla aile içi huzur, uyum ve uzlaşma arasında olumlu ilişki olduğunu belirtmiştir. Dindarlık düzeyi düştükçe aile içi bozulmaların, çözümsüz çatışmaların, şiddetin, nikâh dışı cinsel deneyim ve

²⁹⁵ Buhari, Nikâh, 5066

²⁹⁶ **Hadislerle İslam**, C. 3, s.34

²⁹⁷ Tevbe 9/71-72.

²⁹⁸ Tevbe 9/67-68.

²⁹⁹ Tebbet 111/1-5

³⁰⁰ Al-i İmrân 3/33-34.

³⁰¹ **Hadislerle İslam**, C. 4, s.15.

³⁰² Ramazan Kayan, “Cennet Odaklı Aile”, **Sürekli ve Değişim Ekseninde Aile Olmak**, Ed. Yahya Ayyıldız, Tire Kitap, İstanbul, 2020, s. 59.

³⁰³ Halid Meşal, “Cihad Ruhu, Ailede Öğrenilir”, **Sürekli ve Değişim Ekseninde Aile Olmak**, Ed. Yahya Ayyıldız, Tire Kitap, İstanbul, 2020, s. 64.

³⁰⁴ Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.104.

evlilik sonrası gayri meşru birlikteliklerin arttığını ifade etmiştir.³⁰⁵ Bu çalışmalardan, dindar ailelerin daha uyumlu olmasında dini-ahlâkî değerlerin ve dinin rolü olduğunu düşünebiliriz. Çünkü din aile kurumuna önem vererek onun korunmasını istemektedir.

Din ve dindarlığın aile içi ilişkilerin düzenlenmesinde ve sorunların ortadan kalkmasında çok önemli fonksiyonu vardır. İbrahimi dinleri temsil eden bir grup dindar eşler arasında yapılan araştırmaya göre; evlilikte geçimsizlik sürecinde, dindarlığın; geçimsizliği çözümü, sorunu önleme, ilişkinin uzlaştırılması safhalarında etkili olduğu ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan çiftler, aile içi geçimsizliği idare edebilme yöntemlerini teolojik ilkelerle temellendirdiklerini belirtmişlerdir. Lambert ve Dollahite (2006) yaptıkları araştırmada dindarlık ve aile geçimsizliğinin azalması arasında pozitif ilişki olduğunu tespit etmiştir. Eşlerin birbirine dua etmesinin; karamsarlığı, saygısızlığı ve eşlerin birbirine vereceği duygusal zararı azalttığı bulunmuştur. Böylece eşler öfkelerini kontrol etmiş ve açık iletişime de imkân bulmuş olurlar.³⁰⁶

Arvas ve Hökelekli (2017) yaptığı araştırmada dinin etkisini hissetme ile evlilikte sorun çözme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Evlilikte sorun çözmede eşlerin birbirine dua etmesinin etkili olduğu bulunmuştur. Dua, ailede manevi bir paylaşım olduğu anlamına gelmektedir. Nitekim dua, eşleri intikam ve üstünlük duygularından kurtararak, ailenin ortak amaç için gayret etmesini sağlar ve eşleri birbirine bağlar.³⁰⁷ Ayrıca Arvas (2017) yaptığı çalışmada eşe dua etmenin kişisel değerlerle ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Evlilikteki stres düzeyinin azalmasında dini faaliyetleri eşlerin birlikte yapması da etkilidir. Misyoner birliği öğretmeni Karen, kutsal kitabı okuyan çiftlerin aynı fikirle beslenip, inandığı gibi yaşamaya gayret ettikleri için daha az strese girdiklerini belirtmiştir. Yapılan araştırmada, dini törenlere katılan çiftler, tartıştıkları ufak tefek şeylerin, hayat içerisinde önemli olmadığını fark etmektedirler. Yaşadıkları anlaşmazlıkların önemsiz olduğunun farkına varan eşler, sorunlarına

³⁰⁵ Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.107.

³⁰⁶ Nathaniel M. Lambert, David C. Dollahite, “Dindarlık Aile İçi Geçimsizliğin Önlenmesine, Çözümlemesine ve Üstesinden Gelinmesine Nasıl Yardımcı Oluyor”, (çev. Volkan Tekdemir), **Aile Akademisi, Family Relations**, 55, Ekim 2006, Ss. 439-449, 2-3.

³⁰⁷ Arvas ve Hökelekli, **a.g.e.**, s.144-145.

çözüm üretebilirler.³⁰⁸ Birlikte yapılan namaz, dua gibi ibadetler birlikte vakit geçirme, eşler arası iletişimi arttırma noktasında da eşlere destek sağlayabilir.

Evlilikte sadece cinsi duygularla bir araya gelmek temel hedef değildir. Gerçek sevgi, sadakat ve samimiyet; ebedi arkadaşlık ilişkisi ile mümkündür. Hz. Muhammed (s.a.v) bir hadisinde eş seçiminde temel motivasyonun dindarlık olması gerektiğini söylemektedir.³⁰⁹ Bu hadise göre kadının güzelliği, soyu, malı ve dindarlığı olmak üzere dört şey için nikahlandığını, huzurlu ve mutlu olmak için bunlardan dindar olanın tercih edilmesi gerektiği belirtilmektedir.³¹⁰ Eşler arasında hakiki sevginin meydana gelmesi için eş seçiminde en önemli hususun dindarlık ve ahlâkî erdemlere bağlılık olması gerektiği bildirilmektedir.

Hiz. Peygamberimizin (s.a.v) eş seçiminde dindarlığa vurgu yapması, evlilik ve eşler arasındaki ilişkinin dindarlıktan etkilendiğini göstermektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde dindarlığın evlilikte sorunları çözme ve aile huzuru açısından etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususta eşlerin uyumu için dindarlık seviyeleri de önemlidir. Nişancı (2018) yaptığı çalışmada eşlerin dindarlık düzeylerindeki farklılıklarda, eşler arası çatışma seviyesinin arttığını tespit etmiştir. Eşler arası dindarlık farkı olmadığı durumlarda çatışmanın azaldığı görülmüştür.³¹¹

Yapılan araştırmalara göre aile içi sorunlar karşısında dayanıklı olmayı sağlayan din; huzur arayanlar, sıkıntı ve bunalımlarının üstesinden gelmek isteyenler için önemli bir sığınak teşkil etmektedir. Almas (2010) evli çiftlerin evlilikteki mutluluk oranları ile sahip oldukları inanç stilleri arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında; dini çelişki ve evlilikteki mutluluk arasında negatif ilişki tespit etmiştir. İnanç sistemi hakkında çelişki yaşayan kişilerin hayatı anlamlandıramadıkları ve yaşadığı arayış nedeniyle mutsuz oldukları belirtilmiştir. Dolayısıyla dini çelişki yaşayan insanların iç huzursuzluğunun evliliklerine de

³⁰⁸ Lambert, Dollahite, **a.g.e.**, s.8-10.

³⁰⁹ Buhâri, Nikâh, 16, B5090

³¹⁰ Geçioğlu, **a.g.e.**, s.203.

³¹¹ Zübeyr Nişancı, “Sosyo Demografik ve Sosyo Kültürel Farklılıkların Eşler Arasındaki Çatışmaya Etkisi”, **Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi 2018**, T.C AÇSHB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma ve Politika Serisi/ 65, Ankara, 2019, s.228.

yansıdığını, dinin kişinin iç huzurunu ve psikolojik iyi olma durumunu arttırdığını ve evlilikte sorunların az yaşanmasında etkili olduğunu ifade etmiştir.³¹²

Kılıç (2009)'ın yaptığı araştırmada şiddete maruz kalan kadınların şiddetle mücadele etmede dini başa çıkma yöntemlerini kullandıklarını belirtmiştir. Şiddetle mücadelede kadınlar genellikle çocukları için ayrılmayı düşünmediklerini, aile hayatının mahremiyeti bilinciyle yardım talep etmediklerini, Kur'an okuyarak, eşlerinin değişmesi için dua ederek rahatlayıp güç aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum kadınların şiddetle mücadelede dini başa çıkmayı kullandıklarını, ailelerini korumak için dini-ahlâkî değerleri uyguladıklarını göstermektedir.³¹³ Dolayısıyla şiddete maruz kalanlar açısından dindarlık; şiddet sonrası yaşanan olumsuzlukları önleme bakımından da önemlidir.

Gülmez (2014) aile içi şiddeti konu alan araştırmasında ahlâkî çözülme ve kadına uygulanan şiddet arasında pozitif yönde anlamlı ilişki; dindarlık düzeyi ve şiddet uygulama arasında negatif yönlü anlamlı ilişki tespit etmiştir. Dindarlık seviyesi yükseldikçe ahlâkî çözülme eğiliminin düştüğü belirtilmiştir.³¹⁴

Araştırmalardan anlaşılabileceği üzere dindarlığın aile içinde olumlu etkisi olduğunu görülmektedir.

Toplumun geneli dindarların davranışlarında daha itaatkâr, uyumlu, sabırlı, olumlu, kurallara bağlı olması gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla kural koyucu karşısında uyumlu ve olumlu davranış sergileyenler daha az şiddete maruz kalmaktadır. Bu bağlamda çocukları konu alan bir araştırmasında Davarcı ve Kayalık (2016), çocuğun dindarlığının inanç boyutu arttıkça, aile içinde şiddete maruziyet düzeyinin azaldığını tespit etmiştir.³¹⁵ Bu bulgudan hareketle inanç düzeyi yüksek çocukların ilahi iradeyi kabul etmelerinin etkisiyle, anne babanın ve büyüklerin de iradesini kabul ettikleri söylenebilir. Onların koyduğu kurallara uyma ve söylediklerini yerine getirme konusunda uyumlu oldukları için daha az şiddete maruz kaldıkları düşünülebilir.³¹⁶

³¹²Gülşen Almas, **Evlilikte Uyum ve İnanç gelişimi Arasındaki İlişkiler**, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2010, s.62-67.

³¹³ Kılıç Melike, **a.g.e.**, s.175.

³¹⁴ Gülmez, **a.g.e.**, s.237-239.

³¹⁵ Davarcı ve Kayalık, **a.g.e.**, s.111-129.

³¹⁶ **A.g.e.**, s.131.

Dindar kişi sadece otoriteye uyan itaatkâr kişi değildir. Birey, dinin koyduğu kuralları içselleştirdiği zaman ahlâk, vicdan, günah gibi men edici unsurlarla kendini kontrol eder. Öfkesine hâkim olur ve mahremiyetini koruma, değerlerine sahip çıkma becerileri edinir. Sahip olduğu otokontrol ile şiddet içeren davranışlardan uzak durur.³¹⁷

Dini inanca sahip olmak tek başına suç davranışını önlemede yeterli değildir. Dolayısıyla dindarlıkta kişinin temel akidelere inanmasının yanı sıra dinin gerektirdiği uygulamaları, ibadetleri de yerine getirmesi inancını yaşadığını göstermektedir. Nitekim Taş ve Gürler (2011) din ve suç ilişkisi üzerine yaptıkları araştırmada, cezaevindeki mahkûmların %89,5'i Allah'a, %76,8' ahirete, %84,1'i meleklerle, %96,8'i peygamberlere, %76,1'i kadere inandığını belirtmiştir. Farz olan ibadetleri düzenli olarak yerine getirme oranı ise %21,2 olarak tespit edilmiştir. Hükümlülerin dini inançla ilgili tutumlarında oran yüksek olmasına rağmen, dini kuralları yerine getirme ve ibadet etme oranlarının düşük olduğu görülmüştür.³¹⁸ Bu farklılıkta bireyin dini algılama ve dindarlık düzeyi etkilidir.

Dindarlık ve suç üzerine yapılan çalışmalarda, Kenevir (2017) dinin suçluluk üzerindeki etkisinin suç türüne, sosyal bağlamlara ve toplumun ahlâkî yapısına göre değiştiğini belirtmiştir. Tek bir din içinde dahi farklı din anlayışlarının olması, dinin öğelerini tam bilmemek, yoksulluk ve eğitim seviyelerinin farklı olması gibi pek çok etken suç ve dindarlık ilişkisini etkilemektedir. Bu nedenle bu konuya dair genellemeler yetersiz kalmaktadır.³¹⁹

Din suç ilişkisinde yapılan pek çok araştırma sonuçlarına göre hangi din olursa olsun dindarlığın suçu azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Fakat islam hayatın bütün yönlerini kuşattığı için İslam'daki dindarlığın suça etkisi daha kuvvetlidir.³²⁰ İslam'da ibadet sadece Allah'a inanmak, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermekle sınırlı olmayıp; aile içi ve aile dışı ilişkileri de içine alır. Örneğin, iyilik yapmak, ilim öğrenmek, kötülükten sakınmak, emaneti korumak, anne-babaya iyi davranmak da bu kapsamdadır. Ayrıca yasak olan davranışlardan (evlilik dışı

³¹⁷ Davarcı ve Kayalık, **a.g.e.**, s.131.

³¹⁸ Taş, **a.g.e.**, s.19.

³¹⁹ Kenevir, **a.g.e.**, s. 351.

³²⁰ Abdullah H. M. el-Halife, "İslam'da Suç Eğilimine Karşı Koruyucu Bir Mekanizma Olarak Dindarlık", **İslami Sosyal Bilimler Dergisi**, İnkılab Yay., İstanbul, 1994, C.2, Sy.2, s.12

cinsel ilişki, yalan söylemek, alkollü içki içmek, adam öldürmek...) kaçınmak da ibadettir. Bu nedenle müslüman, dindarlığını hayatının her anına yansıtır.³²¹

Dinin uyarıcı ve yol gösterici mesajları hem sorunlar karşısında dayanıklı olmayı sağlamakta hem de insanı olumlu çözüm arayışlarına yönlendirmektedir. Din, sosyal ilişkilerin belirli değerler çerçevesinde yürütülmesine rehberlik eder. Dinin olumlu sosyal davranışlar konusundaki emir ve yasakları; bireyin olayları anlamasını, değerlendirmesini ve verdiği tepkiyi etkilemektedir. Dolayısıyla eşlerin neleri yapıp neleri yapmayacakları hususunda ortak bir rehberle sahip olmaları, evliliklerinde yaşayacakları sorunların çözümünde benzer tutumlara sahip olmalarını sağlayacaktır.

Bu bağlamda dindar olan ve dini-ahlâkî değerlere önem veren kişilerin daha olumlu sosyal davranış sergilediğini düşünebiliriz. Çünkü dindar kişiler empati gibi olumlu sosyal davranışları yapmaya daha eğilimli oldukları için psiko-sosyal uyumları da fazladır. Nitekim Şahin (2008) yaptığı çalışmada, dindar ergenlerin akranlarına göre daha yüksek duygusallığa, sosyal ilişkilere, eğitim ve meslek hedeflerine, bireysel değerlere, ailesel benliğe, mesleki hedeflere, çevre uyumuna ve sorunlarla baş etme gücüne sahip olduğunu belirtmiştir. Özellikle dine menfaat gözüyle bakmayan, iç güdümlü dindarların başta empati olmak üzere yardım, merhamet, dürüstlük gibi olumlu davranışlara daha meyilli olduğunu ifade etmiştir. Dindar ergenlerin intihar, erken yaşta cinsel ilişki, zararlı alışkanlıklar, suç işleme gibi psiko-sosyal uyumu bozan davranışlara daha az yöneldikleri tespit edilmiştir.³²²

Empati, inan kişide ahlâkî özelliklerin aktif olarak ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Empati sahibi kişi, kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa, başkasına da öyle davranır. Bir hadis-i şerifte Hz. Muhammed (s.a.v) “Kendiniz için istediğinizi başkaları için de istemedikçe gerçekten iman etmiş olamazsınız.”³²³ Buyurmuştur. Bu hadise göre mümin kişi empati yoluyla, kendisi için kötü bulduğu şeyi kardeşi için de istememelidir. Dolayısıyla İslamın öngördüğü empati Allah’a itaati, meşru olguları ve olumlu amaçları içerir. Müslüman, imanının gereği olarak, başkalarının iyiliğini düşünür ve bencillikten kaçınır. Karşı tarafın ne hissettiğini

³²¹ Halife, a.g.e., s.13

³²² Adem Şahin, “Ergenlerde Dindarlık ve Empati”, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, Bahar 2008, C. 8, Sy. 1, s.153.

³²³ Buhâri, İmân, 7; Müslim, İmân, 71.

düşünmeden ona karşı haksızlık yapmak, şiddet uygulamak veya saldırgan davranmak empati duygusunun eksikliğinden kaynaklanmaktadır.³²⁴ Bu durumda ailede ortaya çıkan suç davranışlarının önlenmesinde bireylerin güçlü empati yeteneğine sahip olması etkili bir unsurdur. Eşler kendilerini birbirinin yerine koyması aralarındaki problemi çözmeyi kolaylaştıracaktır.

Yukarıda aktarıla gelen araştırmaların sonuçları değerlendirildiğinde genel bir sonuca ulaşabilir. Buna göre dinin aileye verdiği önemin farkında olan, dini-ahlâkî değerleri daha çok önemseyen dindar eşlerin evliliklerinde daha huzurlu ve uyumlu olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.Aile Kurumunun Sağlıklı Olmasında ve Korunmasında Dini-Ahlâkî Değerler

Değerler, insanı hayvandan ayıran en önemli unsurlardan biridir. İnsanın maddi ve manevi yönü bulunmaktadır. Din, iman, sadakat, doğruluk, iffet gibi değerler insanın manevi yönünü oluşturur. Değer ölçüsü ilimle değil, din ile elde edilir. Dini değerler biyolojik hayatı, insanî hayat seviyesine çıkarır.³²⁵

Toplumlar millî ve manevi değerlerini yaşadığı ölçüde milletçe var olur, yenilgiye uğramazlar. Günümüz dünyasında ortaya çıkan felsefe ve sosyal akımlara, küreselleşmenin getirdiği değişim ve dönüşümlere karşı milli ve dini kimliği yıkıcı unsurlardan koruyabilmek için değişmez değerlerin yaşanması ve yaşatılması gerekmektedir.³²⁶

Dini-ahlâkî değerlerin önemini kaybettiği toplumlarda bozulma, manevi çöküntü ve çürüme görülebilmektedir. Manevi değerlerden ve sağlam temellerden yoksun olan kişiler daha çok suç eğilimi göstermektedir. Dini-ahlâkî değerlere sahip olan kişiler erdemli davranışlar sergileyerek, kendine ve başkalarına zarar veren davranışlardan uzak kalabilmektedir. Bu nedenle dini-ahlâkî değerler suçların önlenmesi ve azaltılması yönünde insan ve topluma büyük katkı sağlamaktadır.³²⁷

³²⁴ Abdurrahman Kasapoğlu, “Empati ve Sempatı Olgusuna Vurgu Yapan Bazı Ayetler”, **Bilimname**, X,2006/1, Ss.33-61, s.37-45.

³²⁵ Korlaelçi, **a.g.e.**, s.92-93

³²⁶ **A.g.e.**, s.110.

³²⁷ Bayraktutar, **a.g.e.**, s.13.

Aile içinde yaşana sorun ve suçları tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa da sorun ve suçları önleme konusunda çalışmalar yapılabilir. Nitekim Çakmut (2018) kadına yönelik şiddet ve cinsel saldırı konulu yaptığı araştırmasında; kanuni düzenlemelerin ve cezaların arttırılmasının sorunların ortaya çıkmasına engel olmadığını belirtmiştir. Farklı disiplinlerin bir araya gelerek çözüm odaklı çalışmasını ve sorunların aktörlerinin eğitilmesini tavsiye etmektedir.³²⁸ Bu nedenle suçu önlemek amacıyla dini, ahlâkî psikolojik çözümler üretmek gerekmektedir.

Sosyo-kültürel durum, ekonomik şartlar ve hızla değişen toplum yapısı aile içi ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Artan boşanmalar, eşler arasındaki tartışmalar, ebeveyn-çocuk arasındaki olumsuz ilişkiler bu etkinin sonucudur. Bu sorunlara çare olarak pedagojik ve psikolojik çözümlerin yanı sıra, dinin bu hususta ortaya koyduğu temel prensipleri de dikkate alınması önemlidir.³²⁹ Fakat günümüzde bireyselleşme ve dini-ahlâkî değerlerden uzaklaşmanın sonucu olarak, evlilikler daha çok faydazarar ekseninde değerlendirilmeye başlamıştır. Dindarlığın daha yüzeysel ve şekilci yaşanmasından dolayı, dinin evlilik üzerindeki olumlu etkisi zayıflamıştır.³³⁰ Ben merkezci evliliklerin arttığı günümüzde eşlerin biz olarak hareket etmelerini sağlama noktasında dini-ahlaki değerler etkili olabilmektedir. Fedakârlık, affetme, şefkat gibi değerler evlilikteki doyumu ve uyumu sağlayarak, ortaya çıkacak olumsuz durumları telafi edebilir.

Dinin; aile içi dayanışmayı vurgulaması, aile değerlerine önem vermesi, aile bireyleri arasındaki ilişkiyi düzenleyerek aile kurumunun mutluluğuna ve düzenine yardımcı olması gibi tavırları dinin sosyal destek özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Dinler içinde barındırdıkları sevgi, saygı, şefkat, affetme, anlayış gibi değerlerle çiftlere destek sunmaktadır. Bu değerlerin eşler tarafından uygulanması ve benimsenmesi, evlilik sürecinde ortaya çıkan sorunların çözümünü kolaylaştırmakta, eşlerin birbiriyle sağlıklı iletişim kurmasının sağlamaktadır.³³¹ Nitekim Arvas (2017) yaptığı çalışmada affetme, sorumluluk, sadakat, sabır, merhamet gibi değerlerin

³²⁸ Özlem Yenerer Çakmut, “Kavramsal Olarak Kadına Karşı Şiddet/Cinsel Şiddet ve Türk Ceza Hukukunda Cinsel Saldırı Suçunun Genel Değerlendirilmesi”, **Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma Dergisi**, 2018, C. 2, Sy. 1, s.53.

³²⁹ Turan, **a.g.e.**, s.72.

³³⁰ Arvas ve Hökelekli, **a.g.e.**, s.144.

³³¹ Geçioğlu, **a.g.e.**, s.203-213.

evlilik doyumu ve evlilikte sorun çözme üzerinde olumlu etkisi olduğunu tespit etmiştir.³³²

BASAGM'nin aile değerleriyle ilgili yaptığı araştırmada dini kuralların günlük yaşamda önemli yeri olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %85,3'ü insanın sık sık dua etmesini, %87,1'i de ailenin dini manevi değerlere bağlı olması gerektiğini belirtmiştir.³³³ Ayrıca Meydan ve ark. (2017) yaptıkları araştırmada katılımcıların %93,6'sı ailenin din ve maneviyatına, %84,7'si de gelenek ve göreneklere bağlı olması gerektiğini belirtmiştir.³³⁴ Bu sonuçlara göre, değerlere bağlılığın yüksek olması, Türk aile yapısı ve işleyişinde dini, manevi değerlere bağlılığın önemsendiğini göstermektedir.

Aile değerleri olarak adlandırılan sevgi, saygı, sadakat, sabır, sorumluluk, güven duygusu gibi değerlerin aile bireyleri tarafından korunması ve yeterince yaşanıyor olması ailenin huzuru açısından önemlidir.³³⁵ Özdemir (2020) yaptığı araştırmada, aile huzuru denildiğinde katılımcıların en sık kullandıkları kavramların 'sabır, anlayış, tolerans, fedakârlık, esneklik, destek, anlayış' olduğunu belirtmektedir. Evlilikteki farklılıklar karşısında bu değerlere sahip olan eşlerin daha huzurlu olduklarını ifade etmektedir. Aile ve evlilik literatüründe bu tutumların birlikteliği harmoni kavramıyla açıklanmaktadır. Aile doyumu, mutluluk, çift uyumu gibi kavramların yanı sıra yeni kullanılmaya başlayan harmoni kavramı; "Birinin yaşamını kabul edip, değişen durumlarda esneklik gösterebilmek, kendini şartlara uydurarak, hayatını denge içinde sürdürmek" olarak tanımlanmaktadır.³³⁶

Modernleşme sürecinde kitle iletişim araçları, medya ve iletişim teknolojilerinin gelişimi toplumdaki değer yapıları üzerinde bir baskı oluşturmaktadır.³³⁷ Bu hususta ASAGEM'in aile değerleri ve medya arasındaki ilişkiyi sorgulayan araştırmasında katılımcıların %76'sı medyanın aile değerleri üzerinde etkili olduğunu belirtirken, %28'i de medyanın aile değerlerini koruduğunu belirtmiştir. Medyanın aileyi koruma kaygısı olmadığını düşünenlerin oranı ise

³³² Arvas, a.g.e., 2017, s.339.

³³³ BASAGM, a.g.e., s.304.

³³⁴ Hasan Meydan, Salih Aybey, Mustafa Dikmen, **Zonguldak'ta Hayatın Anlamı ve Aile Değerleri Üzerine Bir Araştırma**, 2017, Bülent Ecevit Üniversitesi Yay., Zonguldak, s. 8

³³⁵ Öz, a.g.e., s.806.

³³⁶ Pınar Özdemir, "Ailelerin Üzerinde Durduğu Fay Hattı: Aile Huzuru, Nitel Bir Araştırma", **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Ocak 2020, Sy.51, Ss. 18-49, s.23.

³³⁷ Taş, a.g.e., s.15.

%57'dir. Bu oranın yarısından fazla olması, medyanın aileyi olumsuz etkilediğini göstermektedir.³³⁸

Toplumsal birlik aile yapısı ile ayakta tutulmaktadır. Aile sevgi, merhamet, şefkat gibi manevi duyguların yaşandığı bir ortamdır. Eşler arasındaki ilişkinin iyi olması ailenin huzurlu olmasını sağlamaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz işiten bir toplum için ibretler vardır."³³⁹ Ayetinde ailenin manevi yönü vurgulanarak³⁴⁰ ailedeki huzur ve mutluluğun eşler arasındaki uyuma ve iletişime bağlı olduğu bildirilmektedir.³⁴¹ Eşler kendisiyle huzur bulunacak kişilerdir. Huzura ermenin aile için önemli olduğunu bildiren ayette aynı zamanda aile için sevgi, merhametin ve bu ikisinden ortaya çıkacak alt ahlâkî değerlerin önemine vurgu yapılmaktadır.³⁴²

Kadın ve erkek evlilikle sükûn ve huzura kavuşur. Beraber yaşama mutluluğu, çalışma hayatının yorgunluğundan sonra sevgi, saygı ve huzur ailede yaşanır. Aile ortamında herkes yaşadığı problemleri, zihnini meşgul eden şeyleri, kalbinde taşıdığı sırları güven içinde paylaşma imkânı bulur.³⁴³ Böylece aile psikolojik doyumun sağlandığı, aile bireylerinin korunduğu fiziki bir sığınak olmaktadır.

Değerlerin arka plana atıldığı bir evliliğin sağlıklı olması nerdeyse imkansızdır. Aile hayatının devamlılığı aile bireylerinin değerleri yaşamasına, değerlerin aile hayatını kuşatmasına bağlıdır. Değerler; aile yapısını olumsuz etkileyecek tüm unsurlardan uzak tutarak, aile kurumunun sağlıklı olmasını sağlamaktadır.³⁴⁴

³³⁸ ASAGEM, **Medya Profesyonellerinin ve Medyanın Aile Algısı**, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2010, s.54.

³³⁹ Rûm 30/21

³⁴⁰ Mansur Teyfurov, "Kur'an'ı Kerim'de Aile Yapısı", **Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sy. 3-4, Nisan-Ekim 2014, Ss.241-258, s.243.

³⁴¹ Turan, **a.g.e.**, s.94.

³⁴² Kaymakcan, **a.g.e.**, s.128.

³⁴³ Mevdudi, Ebu'l-Ala, **Tefhimul-Kur'an**, (çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, İsmail Bosnalı), İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, C. 4, s.293.

³⁴⁴ BASAGM, **a.g.e.**, s. 310

Aile hayatının sağlıklı olmasında etkili olan pek çok değer bulunmaktadır. Detaylı bilgi vermek amacıyla aile iletişimde ve üyelerin aile fonksiyonlarını yerine getirmesinde büyük etkiye sahip olduğunu düşündüğümüz başlıca değerler burada kısaca incelenecektir.

3.2.1.Sadakât

Sadakât doğruluk, içten bağlılık, vefalı olma, dostluk gibi anlamalara gelir.³⁴⁵ Sadakât; kalplerin muhabbetle birleşip kaynaşması sonucunda oluşan bağlılık ve eşlerin birbirinden uzakta dahi olsa bu bağın gücünü hissettiği bir değerdir.³⁴⁶ Sadakât hem fiziksel hem de ruhen eşine bağlılıktır.³⁴⁷ Sadakât eşlerin söz ve davranışlarında birbirine güven duyması demektir. Evlilikte mutluluk ancak sadakâtle sağlanabilir.³⁴⁸

Sadakât sosyal ilişkilerde huzur ve uyumun sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Doğruyu söylemek ve ona göre davranmak, karşılıklı saygı anlayışına sahip olmak için bir gerekliliktir. Sadakât toplumda bütünleşmeyi sağlayan ahlaki değerlerden birisidir. Sadakât insanlar arasında güveni sağladığı için sadakâtli kişi, insanların olumlu duygusunu çekerek saygınlık kazanır. Ayrıca sadakât kişinin amacına başarıyla ulaşabilmesi için önemli bir değerdir. Çünkü sadakâtli kişi hedefine ulaşmak için karşılaştığı zorlukları aşma gayretine sahiptir.³⁴⁹

Dindar biri için sadakât, her şeyden önce Allah'adır. Çünkü dindar Rabbinin kendini her an gördüğünü³⁵⁰ meleklerin yaptıklarını kaydettiğini³⁵¹ bilir. Dindar kişinin bu bilinçle davranışlarına çeki düzen vermesi, Allah'a sadakâtindendir.³⁵² Bu açıdan sadakât; aile içi suçları önlemede etkileyici ve kolaylaştırıcı bir fonksiyonu

³⁴⁵ Meydan vd., **a.g.e.**, s.120.

³⁴⁶ Saffet Köse, **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu**, 3. Baskı, Mehîr Vakfı Yayınları, Konya, 2015, s.272.

³⁴⁷ Arvas, **a.g.e.**, 2017, s.85.

³⁴⁸ Halil İbrahim Acar, "Ailede Sadakât ve Güven (Kur'an ve Sünnet Bağlamında)", **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Fall 2017, vol:12/29, p.1-16, s.5

³⁴⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, "Bir Kişilik özelliği Olarak Kur'an'da Sadâkât", **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.1, Sy.1, Bahar 2010, Ss.119-155, s.127-129.

³⁵⁰ Tâhâ 20/46

³⁵¹ İnfitâr 82/10-12

³⁵² **Hadislerle İslâm**, C.3, s.240.

olabilecek değerler arasında gelmektedir. Aile bireylerinin birbirine sadakatle yaklaşması, güven duygusunun kaynağını da oluşturmaktadır.

Dindar kişi dinin emir ve yasaklarına uyma konusunda hassas olduğu için aşırı arzu ve isteklerini kontrol edebilmektedir. İlişkilerinde doğru olduğu için insanlara güveni telkin eder. Bu hususta Hz. Peygamber (s.a.v) bir hadisinde “Müslüman dilinden ve elinden insanların selamette olduğu kişidir. Mümin ise insanların canları ve malları konusunda (kendilerine zarar vermeyeceğinden) emin oldukları kişidir.”³⁵³ Buyurarak müminlere her durumda emin kişi olmaları konusunda uyarıda bulunmaktadır. Nitekim dindar kişinin sahip olduğu her şeyin emanet olduğu bilinciyle hareket etmesi; her durumda inancına bağlı kalmasına ve sadakatli olmasına yardımcı olmaktadır. Böylece bu davranışıyla emin olunan, güvenilir kişi niteliğini de elde etmektedir.³⁵⁴

Sadakat, saygı, sevgi, güven gibi değerler aile bireylerini birbirine bağlayan ve aile kurumunun devam etmesini sağlayan, ahlâkî ve psikolojik unsurlardandır.³⁵⁵ Eşler nikah bağıyla birlikte birbirine sadakat sözü verirler. Evli bir insan kendini gayri meşru ilişkilerden koruyarak, sadakatle eşine bağlanır.

Sadakat sorumluluk duyulan her alanda ve herkese gösterilmesi gereken ahlâkî bir değerdir. Bu nedenle kişinin en özel anlarını paylaştığı, hak ve sorumluluk sahibi olduğu eşine ve aile bireylerine karşı sadakatli olması gerekmektedir. Yalan konuşmamak, emaneti korumak, dürüst olmak sadakat sahibi insanın özelliklerindendir.³⁵⁶

Sadakatin aile kurumunun sağlığı ve devamı açısından önemli olduğunu tespit eden araştırmalar bulunmaktadır. Meydan ve ark. (2017) yaptıkları araştırmada katılımcıların %88,7’si sadakati, ailenin kurulması ve devamlılığında önemli bir unsur olarak gördüklerini belirtmiştir.³⁵⁷ BASAGM’nin sadakat ve eşler arasındaki ilişkiye yönelik ifadelerin incelendiği araştırmada katılımcıların %89’u evliliğin temelinde sadakat olduğunu belirtmiştir.³⁵⁸ Sadakat değerinin yüksek ortalamaya

³⁵³ Nesâî, İman, 8, N4998

³⁵⁴ **Hadislerle İslam**, C.3, s.242-244

³⁵⁵ Teyfurov, **a.g.e.**, s.245.

³⁵⁶ **A.g.e.**, 241-243.

³⁵⁷ Meydan vd., **a.g.e.**, s.176.

³⁵⁸ BASAGM, **a.g.e.**, s.304.

sahip olması, Türk insanının aile değerleri içinde nikâhsız yaşamayı, evlilik dışı çocuk sahibi olma ve evlilik öncesi cinsel ilişkiyi onaylamadığını göstermektedir.

Günümüzde medya ve sosyal medyanın da etkisiyle insanları sadakatsizliğe yöneltten unsurlar yaygınlaşmakta ve ailede sadakat değeri hafife alınmaktadır.³⁵⁹ Özellikle sosyal medya kullanımının yaygınlaşması, internet ve cep telefonlarının yoğun kullanımıyla eşler sadakatsizliğe ve aldatılmaya maruz kalmaktadır.³⁶⁰ Eşler arasındaki güven duygusunun zedelenmesi, evdeki huzur ortamının temelinden sarsılmasına neden olmaktadır.

Sadakat ihlali evlilikte boşanmanın en önde gelen sebeplerinden birisidir. Sadakat, evlilik ilişkisini koruyan ve eşleri birbirine bağlayan manevi bir bağdır. Evlilik süresince eşler birbirine sadakatle davranmakla yükümlüdürler. Başta cinsel sadakat olmak üzere, duygusal ve düşünsel ilişkilerinde de eşlerin birbirine sadakat göstermesi gerekmektedir. Örneğin eşler arasında yalan söylememe, söz ve davranışların birbiriyle uyumlu olması, birbirinden gizli iş yapmama gibi sorumlulukların temelinde sadakat bulunmaktadır.³⁶¹

Bir ilişkide sadakat karşılıklı güveni tesis ederek sağlanmaktadır. Bu yönüyle sadakat, güven değeriyle doğrudan ilişkilidir. Güvenin olmadığı durumda korku, kuşku, endişe, anlam kaybı ve karamsarlık ortaya çıkmaktadır. Güven; sosyal, maddi, duygusal ve düşünsel olarak sadık kalabilmektir.³⁶² Bu nedenle evlilikteki ilişkiler güven duygusuna dayanır. Aile bireylerinin beraberken veya beraberlikten sonra hep aynı şekilde birbirlerine karşı sevgi, saygı ve sadakati sürdürmesi önemlidir. Güven ve sadakat aileyi olumlu ilişkilere yönlendiren bir duygudur.

Güven emek isteyen, kurulması zor olan ama yıkılması kolay olan bir duygudur. İnsanın karşısındakine güven duyması zaman içinde gerçekleşmektedir. İnsan sevdiği kişiye güvenir ve ona sadakatle bağlanır. Güven duyulan insanlarla ilişkide; insan kendini savunma ihtiyacı hissetmez ve ilişki içinde yara alma korkusu taşımaz.³⁶³ Güvenilir kişilerin verdiği bilginin doğruluğundan emin olunduğu için, bu

³⁵⁹ Meydan vd., **a.g.e.**, s.120.

³⁶⁰ Taylan, **a.g.e.**, s. 461.

³⁶¹ Acar, **a.g.e.**, s.7.

³⁶² Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.211.

³⁶³ **A.g.e.**, s.221.

kişilerle açık iletişim kurulur. Dolayısıyla ailede var olan sadakat değeri, iletişim sorunlarını ve eşler arası çatışmayı önlemede etkili bir unsurdur.

Aile ilişkilerinde güvenli bağlanma ve sadakat duygusu, aile bireylerinin kendilerini aileye ait olduğunu hissettirmektedir. Bu duygu aile bireylerini sosyal risklere karşı daha dayanıklı kılmaktadır. Böylece aile bireyleri iş birliği içerisinde olduklarından karşılaştıkları sorunları kolaylıkla çözüme kavuştururlar.

Eşlerin birbirlerine karşı sadakatleri, ailede yetişen ve ebeveynlerini model alan çocukların dürüstlük ve iffet algısını şekillendirmektedir. Çocukta güven ve bağlılık duygularının ilk oluştuğu ve geliştiği aile ortamında; dürüstlük, samimiyet ve sadakate dayanan bir ilişki tarzı önem arz etmektedir.³⁶⁴

3.2.2.Doğruluk

Doğruluk; kişinin inanç, niyet ve düşüncelerinde, söz, iş ve davranışlarında, hakikate, adalete, gerçeğe uygunluktur. Doğruluğun temel noktası; olup bitenle uyuşması, gerçeğe örtüşmesidir. Doğruluk gönülden gelerek, hakkı verilerek yapılan eylemlerdir. Dolayısıyla doğruluk önce niyette başlar. Bir kimsenin düşüncesi bozuksa onun yaptığı davranışın ahlaki değeri olmaz.³⁶⁵

Doğruluk hakkı gözetmek, istikametten ayrılmamaktır. Doğruluk, toplumun ve insan ilişkilerinin düzenli ve huzurlu bir şekilde devamını sağlayan dini-ahlaki değerlerdendir.³⁶⁶

Doğru kimseler yerine getiremeyeceği konularda söz vermez, kendisinin ya da yakınlarının çıkarları için başkasını aldatmaz. En sıkıntılı durumlarda dahi doğruluktan ayrılmaz ve hak olanı söylemekten çekinmez.³⁶⁷

İnsanın söz ve davranışlarında, niyet ve inancında doğru, dürüst ve iyilikten yana olması sıdk kelimesiyle de ifade edilir.³⁶⁸ Arapçada sıdk ve istikamet kelimeleri, doğruluk anlamındadır. Sıdk başlıca ahlâkî erdemlerdendir. Doğruluk, iyi

³⁶⁴ Huriye Martı, Abdurrahman Han, “Sünnet Perspektifinde Aileye Bakmak; Sabiteler ve Değişkenler”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Ocak-Haziran 2016, Yıl 16, Sy. 36, Ss. 35-53, s.50.

³⁶⁵ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.164.

³⁶⁶ Kemalettin Erdil, **Aile Okulu**, 2. Baskı, TDV Yayınları/57, Ankara, 1999, s.99.

³⁶⁷ Kasapoğlu, **a.g.e.**, 2010, s.126.

³⁶⁸ **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, C.3, s.71.

ve güzel şeylerin temelidir. Söylenen sözün gerçeği yansıtması, verilen sözün yerine getirilmesi ahlâkî bir sorumluluktur. Sözün doğruluğu kadar, niyet ve iradenin doğruluğu da önemlidir. Bir kimsenin sözünde doğru olduğu gibi; hakikati ifade etme niyet ve isteğine sahip olarak, iç dünyasında da dürüst olması gerekmektedir.³⁶⁹ Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun."³⁷⁰ Buyrulmuştur. Ayette geçen doğrular, özü sözü bir olan, dürüst olan şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca Hûd Suresi 112. Ayette "Emrolunduğun üzere dosdoğru ol." Ayetinde, Allah'a olan inancını her an gönlünde hissederek, istikamet üzere olan, sorumluluklarını yerine getirmeye çalışan ve hakka dikkat eden kişinin doğru yolda olacağı bildirilmiştir.

Konuyla ilgili bir hadiste Hz. Peygamber "Kalbi dürüst olmadıkça kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça, kalbi de doğru olmaz."³⁷¹ buyurarak, doğrulukta kalbin ve sözlerin önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca insanın sadece sözlerinde değil düşüncelerinde de doğru olması gerektiğinin belirtilmesiyle, düşüncenin sözleri etkilediği sonucuna ulaşılabılır.

Doğruluğun karşıtı yalandır. Yalanda bilerek, gerçeğe aykırı söz söyleme vardır. Yalan söyleyen kişinin karşındakini aldatmak amacıyla gerçeği saptırması söz konusudur. Yalan insanlar arasındaki güven duygusunu ortadan kaldırır ve sosyal ilişkilerin bozulmasına neden olur. Hz. Peygamberin doğru sözlülüğün önemini vurguladığı, yalan söylemeyi münafıklığın özelliği olarak belirttiği hadisi³⁷² bu hususta önemli bir örnektir. Nitekim bu hadis Müslümanların yalandan uzak durması için bir uyarıdır.

Nasıl ki yalan kötülöklere, insan ilişkilerinin bozulmasına neden oluyorsa; doğruluk da iyiliklere ve insanın huzura kavuşmasına neden olur. Nitekim Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) doğruluğun önemini belirten bir hadisinde "Sıdk, insanı iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi, doğru söylemeye devam ettikçe, sonunda siddîklardan/doğrulardan olur. Yalan, kişiyi kötölöğe, kötölük de cehenneme götürür.

³⁶⁹ Mustafa Çağrııcı, "Sıdk", TDVİA, İstanbul, 2009, C.37, Ss.98-100, s.99.

³⁷⁰ Tevbe 9/119

³⁷¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 198.

³⁷² Buhâri, İmân, 24

Kişi yalan söylemeye devam ettikçe, sonunda Allah katında yalancılardan yazılır.”³⁷³ Buyurarak³⁷⁴ her kötülüğün sebebi olan yalandan kaçınılmasını istemektedir.

Doğruluk huzur verirken, yalancılık kuşku ve huzursuzluğa neden olur. Yalan, aldatma, içten pazarlık, sözünde durmama gibi ahlâka aykırı davranışlar güveni zedeler. Aile ilişkilerinin sağlam zemine oturması için, aile bireylerinin birbirinin karşı dürüst olması önemlidir.³⁷⁵ Ailede yapılmayacak şeylerin söylenmemesi, verilen sözün yerine getirilmesi doğruluğun göstergesidir. Çocuklar için anne-baba doğruluk, güven ve öğrenme kaynağıdır. Çocuğa göre ebeveynin yaptığı ve söylediği her şey doğrudur. Bu nedenle yapılan şakalarda ve esprilerde dahi yalandan kaçınmak önemlidir.

Eşlerin birbirine dürüst davranmaması, aldatıcı ve yanıltıcı konuşması ilişkiye zarar verir. Dürüstlük ailede güveni sağlama ve aile birlikteliğini devam ettirme açısından önemlidir.³⁷⁶ Aile bireylerinin doğruluk ilkesiyle hareket etmesi aralarındaki iletişimin sağlıklı olmasına da katkı sağlar. Evlilikte ne yaşıyorsa yaşansın meselelerin hakikatini konuşmak gerekmektedir. Özellikle sorunların çözüme kavuşması için doğruluk ve şeffaflık gerekli bir unsurdur. Aile ilişkilerinde eşlerin doğruluk ve şeffaflık ilkesine göre hareket etmesi, olası sorunları önleyecek ve ilişkinin normal seyirde yürütmesine katkı sağlayacaktır. Aksi halde sorumluluktan kurtulmak için suçu başka bir yere atmak veya yalan söylemek ailede daha büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Belen (2010) yaptığı araştırmada yalan söylememe, doğruluk, dürüstlük, sevgi, saygı, din gibi unsurların aile içi iletişimi besleyen en önemli değerler olduğunu belirtmiştir. Eşler arası iletişimde doğruluk değerini, sözel ve davranışsal olarak uygulayan çiftlerin, huzurlu ve kendinden emin olduklarını ifade etmiştir.³⁷⁷

Doğruyu söyleme sorumluluğu, insanın her bildiğini söylemesi demek değildir. Bazı durumlarda sır saklamak, susmak, açıklamada bulunmamak da bir görevdir. Aile hayatıyla ilgili şeyleri her yerde anlatmak birçok olumsuz etkiler

³⁷³ Müslim, Birr, 105, M6639

³⁷⁴ **Hadislerle İslam**, C.3, s.402.

³⁷⁵ Saffet Köse, **a.g.e.**, 2015, s.369.

³⁷⁶ Yıldırım, Bayer, **a.g.e.**, 2018, s.2812.

³⁷⁷ Fatma Zeynep Belen, **Aile İçi İletişime Manevi Psiko-Sosyal Yaklaşım**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri, Ankara, 2010, 226.

ortaya çıkarması bakımından doğru değildir.³⁷⁸ Özellikle aile hayatında, eşlerin birbirine güvenerek paylaştıkları mahrem bilgileri, ifşa etmemesi önemlidir.

3.2.3.Sorumluluk

Sorumluluk, doğru ve yanlış birbirinden ayırt edecek güce sahip olan kişinin, hür iradesiyle yapıp etmelerinin bilincinde olması ve sonuçlarını takdir etmesi olarak tanımlanır.³⁷⁹

Genellikle ödev ve yükümlülük kavramlarıyla eş anlamlı kullanılan sorumluluk kavramı; kişinin kendisine ve başkalarına özen göstermesini, yükümlülüklerini yerine getirmesini, toplumsal sürece katılmasını, acıları dindirmeye çalışmasını ve daha iyi bir dünya için gayret etmesini içeren bir değerdir.³⁸⁰

Kontrol edici fonksiyonu olan bilinçli sorumluluk, insanı insan yapan niteliklerden biridir. Frankl sorumluluğu, insanın sahip olduğu en büyük değer olarak kabul etmektedir.³⁸¹

Sorumluluk, insana has, fitri bir duygudur. Sorumlulukta aynı zamanda düşünme ve bilinçli davranma da vardır. İnsan diğer canlılardan farklı olarak akıl ve irade sahibidir. Yüce Allah insana kararını uygulama özgürlüğü vermiştir. Emir ve yasaklarını bildirerek insanlara doğru yolu göstermiştir. İnsan irade sahibi ve düşünen bir varlık olarak yaptıklarından sorumludur. Sorumluluk, yaratılış amacının ve kulluğun farkında olmaktır.

İnan kişi dinin emirlerini yerine getirme hususunda kendini sorumlu hisseder. Kulluk bilinciyle hareket eden kişi üzerini düşen görevi yerine getirme hususunda hassastır. Bu noktada ahiret inancı da etkilidir. Yaptığı zerre kadar iyilik ve zerre kadar kötülüğün dahi hesabını verecek olma³⁸² bilincindeki kişi hem sorumluluklarını yerine getirecek hem de çektiği sıkıntıların bu dünyada

³⁷⁸ Hayati Hökelekli, **Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi**, 2. Baskı, Timaş Yay., İstanbul, 2003, s.91.

³⁷⁹ Bahadır, **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, s.118.

³⁸⁰ Hayati Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.57.

³⁸¹ Bahadır, **Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din**, s. 67-69.

³⁸² Zilzâl 99/7-8

kalmayacağını bilerek hayatını anlamlandırmış olacaktır. Sorumluluk sahibi kişi yaptıklarının hesabını vermeye hazırdır.

Bahadır (2011)'ın belirttiği gibi dindar kişiler dini değerlerin çizdiği sınırlar çerçevesinde davranma konusunda kendisini sorumlu hisseder. Din kaynaklı sorumluluk çoğu zaman kişinin farkında olmadığı sorunlarla karşılaşmasını önleyerek hayatını kolaylaştırır. Dolayısıyla dinden kaynaklanan ahlaki değerlere göre yaşayan kişiler, bir taraftan sorunlardan ve yanlış kararlardan korunurken, diğer taraftan sorunlarına olumlu çözüm yolları bulur.³⁸³

Sorumluluk bir anlamda suçluluğun varlığını da gösterir. Çünkü insan sorumluluklarını görmezden gelerek özgürlüğünü kullandığında suç işlemiş olur. Sorumluluk duygusunun insandaki merkezi, içsel yargıç vicdandır.³⁸⁴ Vicdan, iç denetimin sağlanmasında psikolojik bir denetim mekanizması olması yönüyle suç önlemede etkilidir.³⁸⁵

2-3 yaşlarından itibaren gelişmeye başlayan vicdan; doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırma konusunda kişiye yardımcı olur. Bir görev yerine getirilmediğinde, kötü bir şey yapıldığında, kurallara uyulmaması durumunda pişmanlık yaşanır. Kişinin hissettiği bu duyguya suçluluk duygusu denir. Sorumluluklar yerine getirildiğinde, iyi ve doğru şeyler yapıldığında yaşanan, huzur ve rahatlık duygusuna da vicdan huzuru denir.³⁸⁶ Sorumluluk, insanın hayatına yön verir. Sahip olduğu hakların yanında sorumlu olduğu bilinciyle hareket eden insan, sorumluluklarını yerine getirince mutlu olacaktır.

İradeli davranış gösteren insan üzerinde vicdanî(ahlâkî), içtimâî, dinî olmak üzere üç temel sorumluluk bulunmaktadır.³⁸⁷ İnsan yaptıklarının kendisi, çevresi ve inancı ile ilgili sonuçlarından sorumludur. Davranışlarını belirlerken bu sorumluluğun farkında olması daha bilinçli hareket etmesini sağlayabilir.

Sorumluluk, pek çok alanda insanın davranışlarını belirleyen duygulardan birisidir. Her bireyin hayatında yerine getirmesi gereken ödevler ve belli sorumluluk alanları bulunmaktadır. İş hayatı, sosyal hayat ve aile hayatının sorumlulukları

³⁸³ Bahadır, **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, s.176.

³⁸⁴ **A.g.e.**, s.122.

³⁸⁵ Erturhan, **a.g.e.**, s.114.

³⁸⁶ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.61.

³⁸⁷ Kemal Yıldız, "Sorumluluk", **TDVİA**, İstanbul, 2009, C.37, Ss.380-382, s. 380.

birbirinden farklıdır. Aile hayatı eşlerin farklı görev ve sorumluluklarının olduğu, yapıp ettikleriyle birbirlerini tamamladıkları ve huzurlu birliktelik için çabaladıkları bir yaşantıdır. Bu nedenle eşlerin sorumluluk duygusunun gelişmiş olması ve kendi sorumluluklarını yerine getirmeleri oldukça önemlidir.³⁸⁸

Modernleşme sonucunda sabırsız, kişisel zevklerinin peşinde koşan bir insan modeli ortaya çıkmıştır. Bu tür insanların sorumluluk gerektiren evliliği yük olarak görmeye başlamasıyla ailede sorunlar ortaya çıkmaktadır.³⁸⁹ Modern dönemin sorumluluktan ziyade haklara vurgu yapması ailenin özgürlük karşıtı ve baskıcı bir kurum olarak nitelenmesine, evliliğin bağımlılık ilişkisi olarak görülmesine neden olmaktadır. Halbuki eşlerin nikah akdi ile birbirine bağlanması, bir sorumluluk belirtisidir. Bağlanmak sorumlulukla ilgili bir kavramdır.

Evlilik hayatındaki sorumluluklar yerine getirilirken bazen hatalar yapılabilir. Eşlerin maddi sorumluluklar yanında, manevi sorumlulukları olduğunu bilmesi, sorumluluk hatalarını azaltacaktır. Ailenin ihtiyaçlarını karşılamak gibi maddi sorumlulukların yanı sıra, ailede birbirlerinin psikolojik ihtiyaçlarını önemsemek, aileye sevgi, güven, merhamet, şefkat duygularının hâkim olması da önemli manevi sorumluluklardandır.³⁹⁰ Ayrıca eşlerin aile hayatına özen gösterme, birbirine karşı sadakatli olma ve çocuk yetiştirme sorumlulukları da bulunmaktadır.

Bir insanın sorumluluk sahibi olması, aynı zamanda onun güvenilir olduğunu gösterir. Bu bakımdan sorumluluk, güven duygusunu da içine almaktadır. Güven unsuru ve emanet bilinci, sorumluluğun en hassas şeklidir.³⁹¹ Emanet bilincine sahip kişi başta kendi varlığı olmak üzere, etrafında var olan her şeye egemen olmak yerine onların gerçek sahibi olmadığını fark eder. Sorumluluklarını bu bakış açısıyla yerine getiren birey, ilişki içinde olduğu ve yararlandığı şeylerin değerini bilerek onlara zarar vermez.³⁹²

Eşlerin emanet bilinciyle sorumluluklarını yerine getirmesi aile bağlarını kuvvetlendirecektir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v) veda hutbesinde kadınların

³⁸⁸ Arvas, **a.g.e.**, 2017, s.93.

³⁸⁹ Öz, **a.g.e.**, s.796-203.

³⁹⁰ Tarhan, **Son Sığınak Aile**, s. 95-96.

³⁹¹ Saffet Köse, **a.g.e.**, 2015, s.172.

³⁹² Naci Kula, “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Dinî Değerlerin Önemi”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2015, C.2, Ss. 203-226, s.218.

kocasının yanında Allah'ın emaneti olduklarını ifade etmiştir.³⁹³ Hadiste kadının kocasına emanet olması, sorumluluk bilincine yönelik bir uyarı olarak değerlendirilebilir. Sorumluluğun hassasiyetine vurgu yapmak için emanet kavramı kullanılmıştır. Bu bilinçteki kişi, aile hayatında eşi ve çocuklarını kendisine verilen emanet olarak görür ve onların haklarını koruma konusunda kendisini sorumlu hisseder.

Bir Müslüman sadece kendinden değil, etrafında gerçekleşen olaylardan da sorumludur. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de Tahrir Suresi 6. ayette mealen "Ey iman edenler; kendinizi ve çoluk çocuğunuzu yakacağı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun" buyrularak inananların kendi davranışlarından başlayarak aileye, oradan da tüm topluma yayılan sorumlulukları bulunduğu belirtilmektedir.

İslam dini toplumda herkese sorumluluk yükler. Nitekim Hz. Muhammed'in (s.a.v) "Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz. Yönetici bir çobandır. Erkek, aile halkının çobanıdır. Kadın, kocasının evi ve çocukları için çobandır. Hepiniz çobansınız ve çobanlık yaptıklarınızdan sorumlusunuz" hadisinde bütün bireylerin sorumluluğu vurgulanırken, toplumun en küçük birimi olan aile yönetimi gibi başkalarının mesuliyetini içeren görevlerin daha ağır sorumluluğa sahip olduğu belirtilmektedir. Aile yükümlülüğüne dikkat edilmesi istenen bir başka hadiste "Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter."³⁹⁴ buyrularak anne-babanın sorumluluklarına uygun hareket etmesi istenmektedir.

Ailede ebeveynlerin hem eş olarak hem de çocuklarına karşı sorumlulukları vardır. Eşlerin bazen kendilerini, birbirlerine veya çocuklarına karşı aşırı sorumlu hissetmesi, aile içinde huzursuzluklara neden olabilmektedir. Bir tarafın sorumluluğunu önceleyip, abartmak diğer tarafın ihmal edilmesine neden olabilmektedir. Ayrıca aşırı sorumluluk, karşı tarafı tembelliğe yönelttiği için fedakâr eşin kendisini yalnız hissetmesine yol açabilir. Bu tür olumsuzlukların önlenmesi açısından ailede sorumlulukların sınırlarının bilinmesi önemlidir.

Aile yükümlülüğünün gereklerinin başında anne ve babanın iyi rol model olması gelmektedir. Çocuklar ilk dönemlerinde gözlem ve taklit yolu ile öğrenirler

³⁹³ Buhâri, "Nafakât", 1; İbn Mâce, "Menâsik", 84.

³⁹⁴ Ebû Dâvûd, Zekât, 45, D1692.

ve zamanla anne babanın davranışını yansıtır. Çocukların sorumluluk duygusuna sahip olan bireyler olarak yetişmesi, anne babanın tutumuna bağlıdır. Aşırı koruyucu veya ihmalkâr davranmadan, çocukların gelişimi ve kabiliyetlerine uygun sorumlulukların verilmesi çocuklarda sorumluluk bilincini oluşturma açısından önemlidir.

Sorumluluk ailede başlayarak eğitim yoluyla kazılan bir duygudur. Nitekim Cengil (2015) İlahiyat öğrencilerini konu alan araştırmasında din eğitiminin, sorumluluk duygusu ve davranışı üzerine olumlu katkısı olduğu sonucuna ulaşmıştır.³⁹⁵

Sorumluluk duygusunun öğrenildiği kurum olan ailede sorumlulukların merhametli ve adil bir şekilde paylaşılması önemlidir. Özellikle eşlerin farklı gerekçeleri mazeret göstererek sorumluluktan kaçmaları ailede sorunların ortaya çıkmasına neden olur. Aile olmanın amacını bilerek, sorumluluk bilinciyle hareket etmek, evlilikte karşılaşılan sorunların önlenmesinde son derece etkilidir.

3.2.4.Şefkat ve Merhamet

Tanım olarak birbiriyle yakın olan şefkat ve merhamet, insana verilen üstün duygulardandır. Şefkat; çevresindeki insanları kabullenme, onlarla yakın ilgilenme, onlara sevecenlikle yönelme, koruma, himaye altına alma gibi anlamlara gelmektedir.³⁹⁶

Hökelekli'ye göre şefkat yalnızca başkalarının ne düşündüğü değil, onların ne hissettiğini de anlamakla ilgilidir. Bir başkasının sadece zihninde olanı değil, kalbinde olanı anlamak da önemlidir. Şefkatli olmak; sevgi, nefret, korku, acı gibi her duyguyu yaşayan kişiyle duygusal bağ içine girebilmek, bu duyguları anlayışla karşılayabilmektir. Örneğin öfkeli birine şefkat göstermek, onu öfkeliendiren şeyin ne olabileceğini de anlamak demektir.³⁹⁷

³⁹⁵ Muammer Cengil, "Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Sorumluluk Duygusu ve Sorumluluk Davranışı Üzerine Bir Araştırma", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 20, Sy. 33, Ocak- Haziran 2015, Ss. 7-23, s.7.

³⁹⁶ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.199.

³⁹⁷ **A.g.e.**, s.200-202

Şefkat gösterip lütufta bulunma anlamına gelen rahmet, Allah'ın yarattıklarına yardım ve inayeti demektir. Masdar olarak “merhamet etmek, severek ve acıyarak korumak”, isim olarak “şefkat, merhamet” anlamlarına gelmektedir. Kuran'da Fatiha suresinde ve besmelede Âlemlerin Rabbinin rahmân ve rahîm sıfatları yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de ilâhî rahmetin her yeri kuşattığı, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine merhameti ilke edindiği³⁹⁸ bildirilmektedir.³⁹⁹ Yüce Allah rahmet edenlerin en merhametlisidir.⁴⁰⁰ Merhamet, Allah'ın Rahmân isminin yansımasıdır.⁴⁰¹ Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de her surenin başında bulunan ve Müslümanların işlerine başlarken sıkça söylediği besmelede yer alan rahmân ve rahîm sıfatları, merhamet duygusunun islam dinindeki önemini vurgulamaktadır.

Rahmet kelimesiyle aynı anlama gelen merhamet; sözlükte acımak, şefkat göstermek, acıma duygusu, bu duygunun etkisiyle yapılan iyilik anlamlarına gelmektedir.⁴⁰² Merhamet; sevgi duymanın, acımanın, şefkat beslemenin ötesinde kişinin bakış açısını, ahlaki duruşunu ve zihniyet kodunu ifade etmektedir. Aynı zamanda muhatabın anlaşılması ve onun durumunun takdir edilmesidir.⁴⁰³ İnsan ilişkileri bakımında rahmetin tecellisi olan merhametin; incelik, şefkat, nezaket anlamına gelen *rikkat*; gönülden gelen sevgiyle, incitmeden istenenden fazlasıyla iyilik etmek anlamına gelen *ihsân* olmak üzere iki unsuru vardır.⁴⁰⁴

Merhamet; başkasının acısını giderme isteğini, acının kaynağını anlamayla ilgili bilişsel süreci ve merhametli davranışlarla bulunmakla ilgili eylemlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰⁵ Merhametin karşıt anlamları ise; acımasızlık, sertlik, kıskançlık, alaycılık, ilgisizlik, soğukluk, duyarsızlık ve yürek katılığı gibi ifadelerdir.⁴⁰⁶ Merhamet kişiler arası ilişkilerde bireyin nasıl tepki vereceği konusunda fayda sağlayan, sakinleştirici etkisi olan ve bireyi kaygı, korku, öfke gibi

³⁹⁸ A'râf 7/156, Mü'min 40/7, En'am 6/12-54

³⁹⁹ Abdülhamit Birişik, “Rahmet”, **TDVİA**, İstanbul, 2007, C.34, s. 419.

⁴⁰⁰ A'râf 7/151, Yusuf 12/61,-92

⁴⁰¹ **Hadislerle İslam**, C.3, s.89.

⁴⁰² Mustafa Çağrı, “Merhamet”, **TDVİA**, Ankara, 2004, C. 29, Ss.194-185, s. 184.

⁴⁰³ Martı, **a.g.e.**, s. 44.

⁴⁰⁴ Saffet Köse, “Günümüzde Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine Gözleme Dayalı Bir Analiz”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 2010, Sy.15, Ss. 151-174, s.161.

⁴⁰⁵ Saliha Erdoğan, Mustafa Uslu, “Evli Bireylerin Evlilik Doyumu ve Merhamet Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Eğitim Bilimleri Çalışmaları 2018**, Ed. Coşkun Arslan, Çizgi Kitabevi, 2018, s.125

⁴⁰⁶ Hayati Hökelekli, “Merhamet”, **Dem Dergisi**, 2007, Yıl 1, Sy. 4, Ss.78-82, s.78.

olumsuz duygulardan koruyan bir değerdir.⁴⁰⁷ Merhamet iyi ile kötü arasında gidip gelen, çok insanda bulunmasına rağmen sergilenmesi kişide kişiye değişen bir duygudur. Merhamet duygusu azaldığında şiddet, saldırganlık, düşmanlık ortaya çıkar. Merhamet duygusunun olgunlaştırılmış hali ve bir adım ilerisi olan şefkat ise sevgi nesnesi belli olan bir histir. Şefkat duygusu koşulsuzdur ve sevginin şartsız halidir.⁴⁰⁸ Merhamet her şeye ve herkese acıma, anlayış ve şefkatle yaklaşımdır.⁴⁰⁹

Genç (2018) yaptığı araştırmada, dine ait olgulardan olan ve değer sistemi içinde yer alan merhametin bireyler üzerinde davranışları belirleyici ve geliştirici bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Merhamet eğitimi verilen çocuklarda saldırganlık davranışının azaldığını tespit etmiştir.⁴¹⁰ Bu çalışmadan anladığımız üzere günlük yaşantısında dini-ahlaki değerleri önemseyenlerde, şiddet ve saldırganlık içeren davranış eğiliminin az olduğunu söyleyebiliriz.

Merhamet ile iman arasında doğrudan bir ilişki vardır. Allah’a iman eden kişi, Allah’ın yarattıklarına karşı merhametli olur. Din insanlara karşı şefkati, yardım etmeyi ve sevgiyi emrederek insanları merhametli ve fedakâr olmaya yönlendirir. Nitekim “...Yeryüzündekilere merhamet edin ki, Allah da size merhamet etsin.”⁴¹¹ Hadisi merhametin bütün yaratılanlara karşı gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Allah’ın rahmetini uman kişi, şefkat ve merhameti bir yaşam biçimi olarak benimsemelidir. Çünkü şefkat ve merhamet, insanı merhametin asıl sahibi olan Allah’a yaklaştırır.⁴¹²

Hacikeleşoğlu ve Kartopu (2017) yaptıkları araştırmada dindarlık ve merhamet duygusu arasında pozitif anlamlı ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.⁴¹³ Araştırmadan da anlaşılabacağı üzere din ve dindarlığın merhamet duygusunu güdüleyici etkisi vardır. Merhamet; bağlanma, duyarlılık, affetme gibi kavramları da

⁴⁰⁷Eşref Nas, Ramazan Sak, “Merhamet ve Merhamet Odaklı Terapi”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2020, C.18, Sy.1, Ss.64-84, s.66.

⁴⁰⁸ Nevzat Tarhan, **Duyguların Dili**, Timaş Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2010, s.94-96.

⁴⁰⁹ Hayati Hökelekli, “Gök Yüzünde Yer Yüzüne Dağılan Bir Değer: Merhamet ve Eğitimi”, **Diyanet Aylık Dergi**, Nisan 2011, Sy.244, Ss. 13-17, s.14.

⁴¹⁰ Muhammet Fatih Genç, “Merhamet Eğitiminin Saldırganlık Davranışını Azaltmadaki Rolü”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Aralık 2018, Sy.45, Ss. 61-82, s.77.

⁴¹¹ Ebû Davud, Edeb, 58, D4941; Tirmizî, Birr, 16, T1924.

⁴¹² **Hadislerle İslam**, C.3, s.91-93.

⁴¹³ Hızır Hacikeleşoğlu, Saffet Kartopu, “Merhamet ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sonbahar 2017, Sy.59, Ss. 203-227, s. 207-224

içinde barındırmaktadır. Sarıçam ve Erdemir (2019) yaptıkları çalışmada merhamet ve şefkat alt ölçekleri⁴¹⁴ ile affedicilik ve diğerkâmlık arasında pozitif anlamlı ilişki tespit etmişlerdir.⁴¹⁵

İnsanın fitratında bulunan merhamet duygusunun temeli çocuklukta atılır. Merhamet duygusunun gelişiminde çocuğun anne ile ilişkisi önemli rol oynamaktadır. Bebeklikten itibaren anneye yaşanan duygusal etkileşim, çocuğun karakter gelişiminde ve değerleri içselleştirmesinde etkilidir. Hacıkeleşoğlu ve Kartopu (2017) yaptıkları araştırmada aile içerisinde özellikle anne tarafından çocuğa takınılan dengeli tutumun ilerde çocuğun merhamet duygusuna yönelik kazanım sağladığı tespit etmişlerdir.⁴¹⁶

Tabiatı itibarıyla anne, gerek hamilelik döneminde gerekse çocukların büyütülmesi aşamasında eşsiz fedakârlıklarda bulunarak şefkat ve merhametin sembolü olmaktadır. Şefkat örneği anneler dahi günümüzde bencil arzuları uğruna evlatlarına zarar verebilmektedir. Bu durum merhamet duygusunun azalmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü şefkat duygusundan yoksun olan kişi katı, acımasız ve kaba olur.

Peygamberimiz (s.a.v) “Sizin en hayırlı olanınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım.” buyurarak mümin erkekleri, ailesine iyilikle davranmaya çağırır.⁴¹⁷ Peygamberimiz çocuğuna sevgi ve şefkatle yaklaşanları hayırla anarken, sevgisini esirgeyenleri kınamıştır ve “Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüzün saygınlığını kabul etmeyen bizden değildir.” buyurmuştur.⁴¹⁸

Ailede merhametin ortaya çıkardığı muhabbet ve sevginin belirleyici olduğu ilişkiler huzurlu olmaktadır. Merhamet ailede; katı hiyerarşik ve buyurgan tavrı, duyguların bencilliğini, güce dayalı iktidarı ortadan kaldırır. Başkasını kendisine tercih etme anlamına gelen îsar ahlakını pekiştirerek, fedakârlığı

⁴¹⁴ Şefkat ve merhamet Ölçeği (ŞMÖ), kişilerin merhamet, ben-merkezcilik ve şefkat düzeylerini değerlendirmek için geliştirilmiş olup, üç alt boyuttan (merhamet, ben-merkezcilik, şefkat) oluşmaktadır.

⁴¹⁵ Hakan Sarıçam, Nusret Erdemir, “Şefkat ve Merhamet Ölçeği ’nin İlk Psikometrik Bulguları”, **3. Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu**, İstanbul, 10-12 Ekim 2019, C.3, Ss. 152-163, s.152

⁴¹⁶ Hacıkeleşoğlu ve Kartopu, **a.g.e.**, s.221

⁴¹⁷ **Hadislerle İslam**, C. 4, s.19.

⁴¹⁸ **A.g.e.**, s.138.

güçlendirmektedir.⁴¹⁹ Böylece aile bireyleri birbirine iyilik ve yardımda bulunarak dengeli, uyum içinde bir yaşantıya sahip olurlar.

Erdoğan ve Uslu (2018) yapılan araştırmalarda merhametin kişide depresyon, anksiyete ve sağlığa ilişkin yaşam kalitesi bakımından koruyucu unsur olabileceğini belirtmişlerdir. Merhamet düzeyi yüksek olan kişilerin başa çıkma becerileri yüksek olduğu için evlilik doyum düzeylerinin de arttığını ifade etmişlerdir.⁴²⁰ Dolayısıyla merhamet, aile ilişkilerinin devamlılığını sağlaması ve ailede yaşanan problemleri çözme kabiliyetini artırması yönüyle önemli bir değerdir.

Aile bireyleri görev ve sorumluluklarını yerine getirdiği zaman birbirlerinin haklarını da korumuş olurlar. Ailede hak talebinin baskın olması ilişkiye zarar verebilir. Hak mücadelesi adaleti gerektirir ve adalet hak edene hakkını vermekle sınırlıdır. İlişkilerdeki son noktayı ve en alt sınırı temsil eder, esneme payı olmadığı gibi sınırı zorlama kırılmayı beraberinde getirir.⁴²¹ Bu nedenle adalet; sevgi, merhamet ve şefkat temelli ilişkilerin sağladığı bütünleşmeyi gerçekleştiremez. Dolayısıyla aile münasebetlerinin adaleti de aşan değerlerle yürütülmesi yararlı olacaktır.

Merhamet, tüm canlılar ve insanlar için dünyayı güvenli bir yer kılma sorumluluğuna sahip olmaktır.⁴²² Bu açıdan bakıldığında merhamet duygusu aynı zamanda bir sorumluluk bilincidir. Dolayısıyla sorumluluk bilincine sahip eşler, ailede karşılaştıkları problemlerin üstesinden daha kolay gelebilecektir. Merhamet; aile bireylerinin birbirlerine emanet bilinciyle yaklaşmasını sağlayarak, birbirlerinin haklarını koruyucu şekilde davranmaları konusunda sorumluluk hissi verir. Evlilik hayatında ortaya çıkan sorunları şiddetle çözmeye çalışmak merhametsizliktir. Şefkat ve merhamet değerlerinin ailede pek çok sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır. Başta aile içi şiddet olmak üzere, ailede yaşanan iletişimsizlik sorunu da şefkat ve merhamet değerinin eksikliğinden ortaya çıkmaktadır. Çünkü merhamet kapsam olarak diğer değerleri de içine almakla birlikte, insanların birbirini anlamasını, birbirine güven duymasını sağlar. Birbirini anlamaya ve tanımaya çalışan kişiler arasında daha sağlıklı bir iletişim gerçekleşir.

⁴¹⁹ Saffet Köse, **a.g.e.**, 2010, s.162.

⁴²⁰ Erdoğan ve Uslu, **a.g.e.**, s.132.

⁴²¹ Saffet Köse, **a.g.e.**, 2010, s.156-157

⁴²² Kula, **a.g.e.**, 2015, s.221.

Şefkat ve merhametli davranma özellikle kadına yönelik şiddeti önleme bakımından iyi anlaşılması gereken değerlerdendir. Şefkat ve merhamet duygularıyla eşine bakan erkek, kadının ayrı bir kişilik ve benlik özelliklerinin olduğunun farkına varır, onun sahip olduğu hal ve durumları içten sezinleyerek eşini anlar.⁴²³ Böylece kadına şefkat ve merhametle yönelerek, aile huzurunun devamını sağlamış olacaktır.

Aile, manevi dinamiklerle kurulan ve yürütülen bir birlikteliktir. Bu nedenle evliliğin hedefi her türlü zorluk ve şartların üstesinden gelerek aile birliğinin devamını sağlamaktır. Bu amaçla eşlerden fedakârlık, sabır, vefakârlık göstermeleri beklenir. Kur'an'a göre eşler arası sağlıklı iletişim ve ilişkinin temelinde sevgi ve merhamet bulunmaktadır.⁴²⁴ (Rûm, 30/21). Ayette geçen *meveddet* ve *rahmet* kelimeleri sevgi ve şefkat duyguları olarak tercüme edilmektedir.⁴²⁵ Ayrıca eşler arasında var olan bağlanma duygusunun ve muhabbetin gerisinde ilâhî kudret olduğuna işaret edilmektedir.⁴²⁶ İnsan neslinin devamı için gerekli olan evlilik müessesesinin temel ilkelerden biri meveddet, yani karşılık beklenmeksizin gösterilen sevgi iken, diğeri merhamettir. Ayet bu esaslara göre hareket eden ailede huzur ortamı oluşacağını bildirmektedir.

Aile hayatında çeşitli olumsuzluklar, zorluklar ve sıkıntılarla karşılaşılması olağandır. Önemli olan olumsuz durumlar karşısında sağduyulu olabilmektir. Bunun temeli de şefkat ve merhamete dayanır. Şefkat ve merhamet aile bireylerini bencillikten kurtarır ve birbirlerini fedakârlıkla koruyup gözetmelerini sağlar.

2020 yılının başında COVID-19 nedeniyle pandemi dönemi yaşanmıştır. Evde kalma süresinin artmasıyla aile bireyleri daha uzun süre vakit geçirmiştir. Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi (2020)'nin yaptığı karantina döneminde yaşanan olumsuzluklarla ilgili araştırmada katılımcıların; %17,2'si gelecek kaygısı yaşamaya başladığını, %3.9'u maddi ihtiyaç ve para sorunu yaşadığını, %11,1'i aile bireylerinin uzun süre evde kalmasıyla iş yükünün arttığını ve yorulduğunu, %11'i ruhsal sıkıntı yaşadığını, %10,6'sı normal hastalıkları için hastaneye gitmekte sorun yaşadığını belirtmiştir. Karantina sürecinin kadın ve çocuğa şiddeti tetiklemesine

⁴²³ Kula, a.g.e, 2015, s.221.

⁴²⁴ Yıldırım, Bayer, a.g.e., 2018, s.2811

⁴²⁵ **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, C.4, s.303.

⁴²⁶ Yıldırım, Bayer, a.g.e., 2018, s.2811

yönelik soruya %45,9'u evet, %36,9'u kısmen, %17,2'si hayır cevabını vermiştir.⁴²⁷ Bu dönemde aile içi şiddetin ve boşanma başvurularının arttığına yönelik haberler yer almıştır.⁴²⁸

Demir⁴²⁹ (2020) Koronavirüs salgın sürecinde birçok insanın daha fazla dua etmeye başladığını, hayır yapma ve sadaka vermeyi arttırdığını belirtmiştir. Demir'in Kovid-19 döneminde yaptığı araştırmada katılımcıların %93'ü virüse karşı tedbir alarak Allah'a tevekkül ettiğini, %74'ü ölüm ve ahiret hayatını sık düşündüğünü, %84'ü Allah'a daha çok dua ettiğini, %75'i hatalarını düşünerek daha çok tövbe ettiğini belirtmiştir. Katılımcıların %62'si dünyevi hayatın değerini sorgularken, %49'u mal ve mülke sahip olma arzusunun azaldığını, %74'ü de ölümün yakın olduğunu hissettiğini ifade etmiştir. Kovid-19 sonrası ailesine yakınlaştığını ifade edenlerin oranı %73, eşiyle iletişiminin arttığını belirtenlerin oranı ise %68'dir. Katılımcıların %87'si çocuklarına daha çok vakit ayırdığını belirtmiştir.⁴³⁰

Bu bulgulardan hareketle pandemi döneminde bazı ailelerde sorun artarken, bazılarında aile bağlarının daha güçlendiği görülmektedir. Ortaya çıkan bu farklılığın, aile bireylerinin dini-ahlaki değerlere verdiği önemden kaynaklandığını söylememiz mümkündür. Veriler ışığında aile içinde sorun ve suçların ortaya çıkmasını, dini-ahlaki değerlere bağlılığın zayıflamasıyla ilişkilendirebiliriz. Nitekim bu durumun ilahi bir uyarı olduğunu düşünerek, her şerde bir hayır vardır anlayışıyla hareket eden, içinde bulunduğu sıkıntılı durumda birbirine şefkat ve merhametle yaklaşan kişiler süreci daha kolay atlattır. Bu şefkat ve merhametin yansıması sadece aile de değil, yardıma ihtiyacı olanlara hayır yapma ve onların ihtiyacını giderme şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Sahip olduğu aileye ve nimetlere şükreden, sığınacak bir evi, yiyecek aşı ve sevdikleri olduğunu düşünenler aileleriyle kaliteli

⁴²⁷ Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi, **COVID-19 Karantinasından Kadın Etkilenimi ile Kadın ve Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Türkiye Araştırma Raporu**, Diyarbakır, Nisan 2020. <https://k2y.53a.myftpupload.com/wp-content/uploads/2020/04/kad%4b1n-covid-ek.pdf> (Erişim Tarihi:20.04.2020)

⁴²⁸ <https://haberglobal.com.tr/dunya/salgin-doneminde-bosanma-basvurulari-artti-62706> (Erişim Tarihi:20.10.2020)

⁴²⁹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Zekiye Demir.

⁴³⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/kovid-19-yardimlasmayi-artirdi-aile-baglarini-guclendirdi/1840843> (Erişim Tarihi:01.06.2020)

bir hayat geçirmiş, pek fazla sorunla karşılaşmamıştır. Gücünün yetmediği sorunlarda inancından destek alanlar, aile bireyleriyle daha huzurlu vakit geçirmiştir.

Ayrıca Covid-19 döneminde Amerika’da yayınlanan Face Covid kitabında ailesinde şefkat ve nezaket değerlerini yaşatan kişilerin krizi daha kolay atlatacakları belirtilerek, bu değerlerin aile huzuru açısından önemi vurgulanmıştır.⁴³¹

Sonuç olarak başta aile içi şiddete engel olma bakımından şefkat ve merhamet; evlilikte karşılaşılan farklı sorunların üstesinden gelebilme, zorluklara dayanma ve aile bireylerine sıkıntıları rahatlıkla göğüsleyebilme gücü verir.

3.2.5.İffet

İffet; cinsel dürtüleri kontrol etmek, namuslu olmak, saf ve temiz olmak, ılımlı ve alçakgönüllü olmak gibi anlamlara gelmektedir. Bedensel hazlar, yeme, içme ve cinsel arzular konusunda ölçülü olmak, aşırı isteklere kapılmadan, kendine hâkim olmak suretiyle elde edilen bir değerdir.⁴³²

İffet, helal olmayan söz ve fiillerden uzak durmak, harama yaklaşmamak anlamlarına gelir. Kişinin cinselliğe, yemeye, içmeye karşı aşırı arzularını kontrol etmesini ifade eden ahlâkî bir terimdir.⁴³³ Aynı zamanda iffet; şehvetin ilahi nizamla edeplenmesi, Allah’ın emir ve yasaklarına uyma, arzu ve isteklerde aşırıya kaçmama; açgözlülük ve gevşeklik arasındaki orta yol olarak da tanımlanır.⁴³⁴

İffet sadece mahrem yerlerin haramdan korunması değil, harama yaklaştıracak şeylerden de uzak durmayı gerektirir. Bu hususta Yüce Allah mümin kadınlara ve erkeklere gözlerini harama bakmaktan çevirmeyi emretmektedir.⁴³⁵

İffet, islam ahlâkına aykırı söz ve davranışlardan uzak durmak, namuslu ve şerefli bir hayata sahip olmak demektir. Özellikle cinsel konularda dini-ahlâkî kurallara bağlı olmaktır.⁴³⁶ Cinsellik aile değerleriyle düzenlenerek, belli kurallar

⁴³¹Russ Harris, “Face Covid”, **The Happiness Trap**, 2020, s.9-10

https://services.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0004/3332227/FACE-COVID.pdf (Erişim Tarihi: 30.10.2020)

⁴³² Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.93.

⁴³³ **Hadislerle İslam**, C.3, s.229.

⁴³⁴ Kaymakcan, **a.g.e.**, s.123.

⁴³⁵ Nûr 24/30-31

⁴³⁶ Acar, **a.g.e.**, s.8.

çerçevesinde yürütülen bir değer konusudur. Bu alanın ihmali toplum ve değerler bakımından büyük sorunlara sebep olmaktadır. Cinsellik; evlilik, nikâh, iffet, mahremiyet gibi güçlü değerlerle anlam bulur.⁴³⁷

Her ne kadar iffet, namusu korumak, cinsel konularda ahlâk kurallarına dikkat etmek olarak anlaşılsa da pek çok erdemi içinde barındıran üst bir erdemdir. Sabır, hayâ ağırbaşlılık, hoşgörü, nezaket, maddi konularda ölçülü olmak ve elindekine kanaat etmek, insanlara el açmamak, nefsin arzularına yenilmemek, namusu muhafaza etmek iffetli olmanın kapsamındadır. Hakkı gözetmek, eli, dili, gözü, ırz ve namusu korumak, zinaya yaklaşmamak, öfkeyi kontrol etmek için sabretmek kişiye iffetli olma erdeminin kazandırır.⁴³⁸

İffet erdeminin temelinde utanma duygusunun önemli bir yeri vardır. Utanma duygusuna sahip kişi hem kendi hem de başkalarının hatalarına karşı daha hoşgörülüdür. Utanma; suçluluk duygusuyla birlikte ahlaki gelişimin temelini oluşturmaktadır. Ahlaki bir kötülükle veya insani bir hatayla karşılaşan insan utanarak bu durumu dışarı yansıtmaktadır.⁴³⁹ İffetli kişi hayâ sahibidir. Hayâ kişiyi kötülükten ve hayvanî düşüncelerden korur. İnsanı kötülükten alıkoyma hususunda edep ve hayânın etkisi, yasalardan ve hukuki cezaların tesirinden daha kuvvetlidir.⁴⁴⁰

İffetli kimse dürtüsel isteklerini inanç ve değerlerine uygun bir düzen içerisinde doyuma ulaştırır. İffet, şehvetin helalle sınırlandırılmasıyla oluşur. Şehveti kontrol eden ve onu iffete dönüştüren ise nikâhtır.⁴⁴¹ Nikâh, peygamberlerin ahlâkından bir ahlâktır. Nikâhın amacı neslin devamını sağlamaktır.⁴⁴² Eşlerin iffet ve namuslarını koruması, ahlâklı bir şekilde bir arada yaşama mutluluğunu paylaşmalarını sağlaması da nikâhın bir diğer amacıdır. Eşler iffetlerini korurken aynı zamanda itibarlarını da koruyarak toplumda saygınlık kazanırlar.⁴⁴³

Evlilik, çiftleri haramdan, şehvetin baskısından, hayatın birtakım tehlikelerinden korumaktadır.⁴⁴⁴ Nitekim Kur'an'da eşler; birbirini tamamlayan,

⁴³⁷ BASAGM, **a.g.e.**, s.297.

⁴³⁸ **Hadislerle İslam**, C.3, s 231.

⁴³⁹ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.94.

⁴⁴⁰ Korlaelçi, **a.g.e.**, s.105.

⁴⁴¹ Saffet Köse, **a.g.e.**, 2015, s.81.

⁴⁴² Ebu Hamid Muhammed İmâm-ı Gazalî, **İhyâ-i Ulûm-id-dîn**, Mütercim: Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul, 1979, C.3, s.335-343.

⁴⁴³ Yaran, **a.g.e.**, s.189-190.

⁴⁴⁴ **Hadislerle İslam**, C.4, s.37.

koruyan örtüye, elbiseye benzetilir.⁴⁴⁵ Kıyafetin insanı koruduğu gibi, eşlerde birbirini tehlikelerden ve gayri meşru arayışlara yönelmekten korumaktadır.

Aynı zamanda iffet, özgürlüğün en önemli kaynaklarından birisidir. Bir kimsenin özgür olması için öncelikle kendi tutkularının bağımlılığından ve esirliğinden kurtulması gerekmektedir. Özgürlük her istediğine ulaşmak değil, davranışları içgüdünün yöneliminden koruyarak, istekleri kontrol edebilmektir⁴⁴⁶

Modern batı dünyasında özgürlük, Tanrı'dan uzaklaştıkça artan bir özellik arz etmektedir. Aslında bu durum hristiyan batı toplumunun, kilisenin katı kurallarına karşı koyduğu bir tepkidir. Batı dünyası kutsalı dışlayan, Tanrı'nın yerine insanı, vahyin yerine akli merkeze alan hümanist, pozitivist bir zihniyet geliştirerek nefsi kutsallaştırmıştır. Dolayısıyla nefsin istediği her şey normal kabul edilerek, hazzılık/hedonizm hayatın her alanına hâkim olmuştur. Özgürlük, nefsi arzuların önündeki bütün engellerin kalkması olarak algılandığı için, kontrolsüz şehvet ortaya çıkmaktadır.⁴⁴⁷ Modern kültür bu yaklaşımla aile hayatı konusunda serbest bir tavır takınmaktadır. Özgürlükçü zihniyetle, cinsellik kısırtılarak evlilik disiplini bozulmaktadır. Modern kültürün yücelttiği sınırsız özgürlüğün ve özgürlüğü kısıtladığı düşüncesiyle dini kurallardan uzaklaşmanın etkisiyle, cinsel hazzın tatmin edilebileceği alanlar genişlemiştir.⁴⁴⁸ Bu durum nikâhın gücünü zayıflatarak, eşlerin birbirine bağlılığını azaltmaktadır.

İslam'da özgürlük anlayışı bunun tam tersidir. Gerçek hürriyet; dünyevi tutkulardan, nefsi arzu ve isteklerin insanı hâkimiyet altına almasından kurtulmak ve Allah'a kul olmaktır. Özgürlük, kişinin Allah'a bağlılığı ölçüsünde mükemmelleşir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Gördün mü süflî arzularını (hevâsını, hazlarını) kendine tanrı edineni?"⁴⁴⁹ Ayetiyle; nefsin isteklerini Allah'ın emirlerine tercih etmenin, nefsi tanrı edinmek gibi olduğu belirtilmiştir.⁴⁵⁰ İnsanlar, özgürlük zannederek haram işledikleri zaman arzu ve isteklerinin kölesi, tutsağı olacağını fark etmesi önemlidir. Asıl özgürlük insanın nefsine hâkim olması, onun baskısından kurtulmasıdır. Bu da iffetli olmakla mümkündür.

⁴⁴⁵ Bakara 2/187

⁴⁴⁶ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.96.

⁴⁴⁷ Saffet Köse, **a.g.e.**, 2015, s.203.

⁴⁴⁸ **A.g.e.**, s.207.

⁴⁴⁹ Furkan 25/43, Câsiye 45/23.

⁴⁵⁰ Saffet Köse, **a.g.e.**, 2015 s.205.

Modernleşme sonucu dini-ahlaki ve kültürel değerlerin aşınması farklı cinsel tutumların ortaya çıkmasına yol açmış, din tarafından günah ve yapılmaması gereken davranışlar içerisinde değerlendirilen patolojik cinsel davranışlar, modern dünyada bireysel tercih olarak kabul görülmeye başlamıştır.⁴⁵¹ Cinsel özgürlük adına, başkasının özgürlüğüne zarar verilemez. Kimse edep ve iffete aykırı davranışlara istemeyerek şahit olmak zorunda değildir. Cinsel özgürlüğün evlilikle sınırlandırıldığını düşünenler zina, fücür gibi eylemlerle özgürlüklerini yaşadıklarını düşünmektedirler.⁴⁵²

Cinsel konularda ahlâk kurallarına bağlı olmak toplumsal düzeni sağlar. Bu kurallar din tarafından belirlenmiştir. Küreselleşmenin hızlanması ve modernleşme zihniyetiyle ebeveynlik, aile yaşantısı, cinselliğe ilişkin anlayışlar ve mahremiyet sınırları değişmiştir. Yeni dönemde dünyada ve Türkiye’de ailenin mahremiyet dönüşümüne bağlı olarak eşcinsel evlilikler, şiddet, nikâhsız birliktelikler ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan evlilik öncesi ve evlilik dışı cinselliğin artması mevcut evliliklerin bozulmasına neden olmaktadır. Özellikle modern dünyada homoseksüellik ve biseksüellik artmaya başlamıştır. Ahlâk ve dinin etkisiyle günah ve kötü olarak değerlendirilen eşcinsel evlilikler, cinsel veya bireysel tercih olarak görülmeye başlamıştır. Dinin birey üzerindeki etkisinin zayıflamasıyla başta mahremi temsil eden ailede olmak üzere, geleneksel kurum ve yapılarda çözülme ortaya çıkmıştır.⁴⁵³ Dinler kişinin sadece cinsel hayatlarını değil cinsel tercihlerini de düzenler. Din; nikâhsız birliktelikleri, eşcinsellik, biseksüellik vb. pek çok sapkınlığı haram olarak değerlendirir. Nitekim yapılan araştırmalarda dindarlıkla homoseksüellik arasında ters yönlü ilişki tespit edilmiştir.⁴⁵⁴

Günümüzde bireylerin toplumu algılama ve anlamaları üzerinde, aile değerlerinin bozulmasında medyanın etkisi büyüktür. Medyanın aile sorunlarını abartılı bir şekilde sunması, şiddet ve cinsellik konusunda istismara varan iffetsiz görüntüleri yansıtması başta çocuklar olmak üzere aileyi olumsuz etkilemektedir.⁴⁵⁵ Özellikle bu yayınların çocuklara rol model olması onların cinsel kimliklerini

⁴⁵¹ Geçioğlu, **a.g.e.**, s.205.

⁴⁵² Can, **a.g.e.**, s.485.

⁴⁵³ Asım Yapıcı, **Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın**, Çamlıca Yay., İstanbul, 2006, s. 87.

⁴⁵⁴ Bahadır, **Aile Psikolojisi ve Din**, s.112.

⁴⁵⁵ BASAGM, **a.g.e.**, s.311.

olumsuz etkilemektedir. Bu hususta ASAGEM (2008)'in aile değerleri ve medya arasındaki ilişkiyi sorgulayan araştırmasında, medya çalışanlarının %15-18'lik dilimi açısından aldatma, hoş görülecek bir olgudur.⁴⁵⁶

Ayrıca günümüzde medyanın ve batı kültürünün etkisiyle gençlerin cinsellikle tanışması çok erken yaşta olmaktadır. Yapılan araştırmalarda, özellikle gençlerde cinsel uyanış ve cinsel faaliyetlere başlama yaşı üzerinde medyanın etkili olduğu ortaya konmuştur. Eğlence medyası, bireylerin gelişi güzel, hiçbir değere bağlı olmaksızın cinsel yaşama girdiği mesajını vermektedir. Dolayısıyla iletişim araçları gençlere cinselliği somut şekilde öğretirken, haz ahlâkını yaygınlaştırmakta, onları cinsel yönden kışkırtmaktadır. Medyada mahrem hayatlar bütün yönüyle sunulurken; evlilik, dostluk, namus, hayâ, iffet gibi değerlerin önemini gözden düşürücü yaklaşım ve üsluplara çokça yer verilmektedir.⁴⁵⁷

Mahremiyet, ailenin kendine has alanıdır ve özel hayatın korunmasıdır. İslam kültürü aileyi ilgilendiren bütün alanları insanın en özel alanı olarak gördüğü için, aile hayatında mahremiyeti esas almıştır. Ailede herkesin mahremiyet alanı bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerimde "Çocuklarınız ergenlik çağına geldiklerinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler..."⁴⁵⁸ buyrulurken anne-baba-çocuk arasında saygının ve mahremiyetin korunması hususuna dikkat çekilmektedir.⁴⁵⁹ Çocuk ve ergenlerin belli zamanlarda ebeveynlerinin odasına izin alarak girmesi, çocuklarda mahremiyet bilincinin oluşması açısından da önemlidir. Yine peygamberimizin, erkek ve kız çocuklarının yedi yaşından itibaren yataklarının ayrılmasını tavsiye etmesi de aynı hususa dikkat çekmektedir.⁴⁶⁰

Ailede cinsel istismar suçunu önlemek için çocuklara mahremiyet ve iffet bilinci verilmesi önem arz etmektedir. Özellikle çocuklara özel bölgelerinin mahremiyeti ve iffete uygun olmayan davranışlar hakkında bilgi verilmesi yararlı olacaktır.

Sonuç olarak evlilik, kişiyi çeşitli kötülüklerden ve haramdan muhafaza eder. Bu koruma iffet kavramıyla ifade edilmektedir. İffet kavramının önemini

⁴⁵⁶ ASAGEM, **a.g.e.**, s.303-305.

⁴⁵⁷ Hökelekli, **Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi**, s.171.

⁴⁵⁸ Nûr 24/59

⁴⁵⁹ Turan, **a.g.e.**, s.96.

⁴⁶⁰ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.100.

kaybetmesiyle ortaya çıkan sorunların başında tecavüz, sarkıntılık gibi suçlar gelmektedir. İffet erdemine sahip kişilerin sayısı toplumda ne kadar fazla olursa, her türlü tecavüz ve taciz suçları da o kadar az olacaktır. Cinsel arzu ve istekleri konusunda toplumsal, dini ve ahlâkî sınırları gözeten kişiler, dürtülerinin akışına kapılmadan, ölçülü ve edepli davranacaklardır.⁴⁶¹ İffet; aile içinde ortaya çıkan, eşlerin birbirine sadakatini zedeleyen sorunların ve suçların önlenmesinde koruyucu bir değerdir.

3.2.6.Affedicilik

Affetme; kişinin kendisini inciten birine karşı, onun hak etmediği sevgi ve merhameti göstererek; gücenme, darılma, öç alma gibi olumsuz davranma haklarından vazgeçme isteği demektir.⁴⁶²

Affetmek hataları bağışlamak, kin beslemeye son vermek demektir. Yanlış bir davranış veya kötülüğe karşılık vermemeye affetme denir.⁴⁶³ Kişinin; kötülüğe kötülük, öfkeye şiddet eklememesidir.⁴⁶⁴

Affetmek suça bahane bulmak veya suçu görmezden gelmek anlamına gelmez ve hatayı ortadan kaldırmaz. Suçlunun yaptığı hatayı tekrarlamayacağı konusunda iyimser olunması anlamına gelir.⁴⁶⁵ Affetmek unutmak da değildir. Unutmada kişiyi rahatsız eden sorun çözüme kavuşmamaktadır. Kişi bağışlama sürecine aktif olarak katılarak, yaşanan olayı kabul etmektedir.⁴⁶⁶

Affedicilik kendine ve başkalarına karşı anlayışlı olmakla ilgilidir. Sarıçam ve Biçer (2015) yaptıkları araştırmada anlayış ve ahlaki değerlerin, affediciliği olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir. Bu durumda affedici insanların daha fazla ahlaki değere ve anlayışa sahip oldukları söylenebilir. Anlayışlı olmak; bir

⁴⁶¹ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.97.

⁴⁶² Ali Ayten, “Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2009, Sy. 37, s.113.

⁴⁶³ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.298.

⁴⁶⁴ **Hadislerle İslam**, C.3, s.320.

⁴⁶⁵ Ayten, **a.g.e.**, s.113.

⁴⁶⁶ Ebru Tayşi, **İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yüklemelerin Rolü**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.11

başkasının ıstırabını, acı halinde olduğunu fark ederek onunla etkileşime geçmek, onun duygularına açık olmak demektir.⁴⁶⁷

Affeden kişi, yaşadığı haksızlığa karşı öç alma hissine girmez ve saldırgan davranışları bırakır. Affeden kişiler öfke, korku, suçluluk, kaygı gibi olumsuz duygulardan kurtularak, hayata daha olumlu ve ümitli bakarlar. Affetme kişinin sıkıntı ve sorunla baş etme gücü artırır.⁴⁶⁸ Affediciliğin fiziksel, ruhsal ve sosyal ilişkiler üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda affediciliğe sahip olmayla ruhsal ve fiziksel sağlık arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.⁴⁶⁹

Tam bir affetmenin olması için kişinin suçluyu affetmesi ve affettiğini onunla ilişkilerinde göstermesi gerekmektedir.⁴⁷⁰ Öfke, intikam gibi olumsuz duygulardan vazgeçmenin yanı sıra, suçluya karşı olumlu duygulara sahip olmak da tam affetmenin göstergesidir.⁴⁷¹

Bu hususta Kur'an'da "Onlar büyük günahlardan ve hayasızlıktan kaçınırlar, öfkelendiklerinde dahi bağışlarlar."⁴⁷² Ayetinde belirtildiği üzere dindar kişi öfkesini, affederek kontrol altına almaktadır. Böylece intikam ve kin duygusundan kurtulmaktadır.

İnsan tabiatı gereği öfkelenebilir. Önemli olan husus öfkeyi kontrol edebilmek ve öfke neticesinde pişman olacak işler yapmamaktır. Affedici ve özverili olmak, kişinin öfkesini kontrol etmesine yardımcı olmaktadır. Nitekim Kur'an'da "Onlar bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler."⁴⁷³ buyrularak her durumda öfkeyi yenmek ve insanları bağışlamak, takva sahibi kişilerin ahlaki nitelikleri arasında zikredilmektedir.⁴⁷⁴ Ayrıca ayetten inananların, gücü yettiği halde zarar gördüğü kişiden intikam almayarak ve öfkesini kontrol ederek takvaya ulaşabilecekleri sonucuna varabilir.

⁴⁶⁷ Hakan Sarıçam, Baykal Biçer, "Affedicilik Üzerinde Ahlaki Değer ve Öz Anlayışın Açıklayıcı Rolü", **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2015, C.35, Sy.1, Ss.109-122, s.117.

⁴⁶⁸ Bahtiyar Eraslan Çapan, Ahu Arıcıoğlu, "Psikolojik Sağlamlığın Yordayıcısı Olarak Affedicilik", **e-International Journal Educational Research**, vol:5, issue:4, Autumn 2014, pp.70-82, s.71.

⁴⁶⁹ Fatma Tuba Aydın, "Pozitif Bir Karakter Gücü Olarak Affedicilik", **The Journal of Happiness & Well-Being**, 2017, C.5, Ss. 1-22, s.4.

⁴⁷⁰ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.298.

⁴⁷¹ Ayten, **a.g.e.**, s.114.

⁴⁷² Şûra 36/39

⁴⁷³ Âl-i İmran 3/134

⁴⁷⁴ **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, C. 1, s.671-674.

Öfkeyi kontrol etmenin ve şahsi meselelerde öfkeyi yenmenin önemine işaret eden Hz. Peygamberin (s.a.v) “Gerçek güçlü kişinin güreşte rakibini yenen değil, öfkелendiği zaman öfkесini yenen kişidir.” Hadisi de bu noktada önemli örneklerden biridir.⁴⁷⁵

İnsan şefkat, merhamet, yakınlık duygularının etkisiyle affedici davranabilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) en zor durumda dahi çevresindekilere merhametli davranmayı, onları kolaylıkla affedebilmeyi başarmıştır. Uhud savaşında Hz. Peygamberin (s.a.v) emrine muhalefet ederek islam ordusunun yenilmesine neden olan sahabelere karşı merhametle muamele etmesi ve onların hatalarını affettiğini ilan etmesi Allah tarafından⁴⁷⁶ övgüye layık görülmüştür.⁴⁷⁷ Peygamberimizin işledikleri suçtan dolayı sahabeleri cezalandırmayıp affı tercih etmesinden, yerine göre affın cezadan daha etkili olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Çünkü affetme kişinin olumsuz davranışlarını düzeltmesine fırsat vererek, insan ilişkileri üzerinde olumlu etki bırakmaktadır.

Affetme, sevgiyle birbirine bağlanan aile kurumu için önemli bir değerdir. İlişkilerde affetmek barışı sağlarken, intikam ise çatışmaya neden olmaktadır. Evlilikte zaman zaman kırgınlıklar ve çatışma durumları yaşanabilir. Eşler yorgun, öfkeli ve stresli olma halinde birbirine karşı daha az hoşgörülü davranırlar. Evlilikte duyguların temelinde bağlılığın bulunması, ilişkilerin daha güçlü olmasını sağlamakta ve eşlerin birbirini affetme sürecini kolaylaştırmaktadır. Çatışmanın affedicilikle çözümlenmesi, eşler arasındaki sevgi bağını güçlendirmektedir.⁴⁷⁸ Evlilikte çatışma sonrası gelen affedicilik, ilişkiye olumlu katkılar sağlayabilir. Affedebilmek için harcanan çaba, ilişkiye değer verildiğini gösterir.⁴⁷⁹

Evlilikte affedici olma önemli bir unsurdur. İncinmelerin sık görüldüğü ilişkilerde affetmenin olmadığı durumlarda olumsuz iletişim ortaya çıkar, kötü davranışlar ve duygusal şiddet artar. Affedici olmama beraberinde öfke ve şiddeti getirebilir. Nitekim affetme, evlilikteki olumsuzlukların ortadan kalkmasına yardımcı

⁴⁷⁵ Buhâri, Edeb, 76, 102

⁴⁷⁶ Âl-i İmran 3/159

⁴⁷⁷ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’an’da Affetme Olgusu İnsanların Birbirlerini Affetmeleri”, **Diyanet İlmî Dergi**, C.43, Sy.4, Ekim-Kasım-Aralık 2007, s.16-17.

⁴⁷⁸ Azize Nilgün Canel, **Evlilik ve Aile Hayatı**, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2.Baskı, Nakış Ofset, İstanbul, 2012, s.62.

⁴⁷⁹ Fatma Tuba Aydın, **a.g.e.**, s. 5.

olduğu için evlilikteki sorunların çözümünü kolaylaştırmakta etkili bir müdahale yöntemidir.⁴⁸⁰

Affetme belli bir süreç içerisinde gerçekleşir. Affetme sürecinde yaşanan olguları anlaşılır kılmak için çeşitli modeller ortaya konmuştur. Evlilik terapisinde bağışlama sürecini ele alan Gordon ve Baucom; evlilikte görülen travmalarla (iharet) baş etme sürecinde bağışlamanın üç evrede gerçekleştiğini vurgulamıştır. Bunlar ihanetin fark edildiği etki evresi, davranışı anlamaya yönelik anlama evresi ve üçüncü evrede de anlama evresi devam ederek ilişkiye devam edip etmeme kararı verilmektedir. Yaptıkları araştırmada bağışlamanın son evrede daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir.⁴⁸¹

Hargrave'in bağışlama modeline göre ailede ortaya çıkan bağışlama süreci aklama ve bağışlama kategorileri altında ele alınmaktadır. Aklama, zarar veren aile üyesini onun içsel süreçleriyle anlamaya çalışmaktır. Bağışlama, aile içinde zarar görenin aradaki güveni yeniden oluşturmak için zarar verene hatasını telafi fırsatı vermesidir. İlişkinin daha güvenilir olması konusunda birlikte karar vermeleri sonucunda ortaya çıkmaktadır.⁴⁸²

Worthington modeline göre; affetme kavramının ortaya çıkmasına sebep olarak suç sayılabilecek bir durum, hak ihlali ya da incinme davranışının meydana gelmesi gerekmektedir. Suç davranışı sadece fiziksel olarak işlenen değil; sosyal, ahlaki, psikolojik sınırların aşılması durumunda da ortaya çıkabilmektedir. Ailede karşılaşılan sorunlar aile bağlarının bozulmasına neden olmaktadır. Aile bağları bozulmadan önce affetme gerçekleşmediğinde, mağdur kişinin öfkelenmesiyle sorunlar daha da büyümektedir. Affetmeyi reddederek kaçınma veya saldırganlık yoluna gitmek mağdur için kendini koruma yöntemidir.⁴⁸³

Bu modele göre aile ilişkisi içinde bağışlama; empati, alçakgönüllülük ve bağışlamanın ifade edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Empati bağışlamanın gerçekleşmesi için temel şarttır, ama yeterli değildir. Alçak gönüllülük insanların

⁴⁸⁰ Arvas, **a.g.e.**, 2017, s.272.

⁴⁸¹ Taysi, **a.g.e.**, s.30.

⁴⁸² **A.g.e.**, s.33.

⁴⁸³ Feridun Kaya, **Üniversite Öğrencilerinin Affetme ve Mükemmeliyetçilik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Duygusal Zekânın Aracı Rolü**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2015, s.31.

hata yapabileceğini gösterir. Affetmenin ifade edilerek davranışa yansımaları, affetmeyi güçlü bir şekilde hissetmeyi sağlamaktadır.⁴⁸⁴

İnsan yaratılış itibarıyla hata yapmaya müsaittir. İnsanlar birbirine karşı hata yaptıkları gibi Allah'a karşı da hata yapabilirler. Bu nedenle affetmenin insan-insan, insan-Allah ilişkilerinde önemli bir yeri bulunmaktadır.⁴⁸⁵ İslam dini bu ilişkinin aksadığı durumlarda affetmeyi ve af dilemeyi, tövbe etmeyi öğütleyerek bu ilişkinin düzelmesine zemin hazırlar.⁴⁸⁶

Affetmek aslında Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmaktır. Yüce Allah bağışlayandır. Dolayısıyla bu durum affetmenin önemini göstermektedir. Affedicilik insanın Allah katındaki değerini arttıran bir erdemdir. Kur'an'da Müslümanların birbirinin affetmesi istenmiştir.⁴⁸⁷ Ayrıca Tegabün suresi 14. ayette aile bireylerinin kusurlarını başa kalkmamak ve onları affetmek tavsiye edilmektedir.⁴⁸⁸ Bu ayet aile problemlerini çözmeye yönelik bir uyarı olarak değerlendirilebilir.

Dinin affetmeyi bir değer olarak kabul edip inananları affetmeye yönlendirmesi affetmede dinin etkisini ortaya koymaktadır. Nitekim Ayten (2009) yaptığı araştırmada dindarlık ve affedicilik arasında olumlu ilişki tespit etmiştir. Dindarlığın; suçluyu affetmede, suçluya karşı iyi duygular beslemede, öç alma eğiliminin azalmasında etkili olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁹ Bu bağlamda dini-ahlâkî değerlere önem veren aile bireylerinin affetme eğilimi yüksek olduğu düşünülebilir.

Ayrıca Lambert ve Dollahite (2006) yaptığı araştırmada dini metinleri okuyan, ibadetlere katılan dindar çiftlerin birbirini affetme istekliliğinin fazla olduğunu tespit etmiştir.⁴⁹⁰ Dua etmek de başkalarının ihtiyacını düşünme, sevgi dolu ve bağışlayıcı olma, birbirinin beklentisini karşılama, geçimsizliği çözme ve ailede karşılaşılan sıkıntıların üstesinden gelme konusunda eşlere yardımcı olabilmektedir. Yapılan araştırmalarda eşinin özel ihtiyacı ve iyi olması için dua eden kişilerin, eşini daha fazla bağışlamaya istekli oldukları ve pozitif psikolojiye sahip oldukları

⁴⁸⁴ Havva Safi, **Evli Çiftlerin Sahip Olduğu Değerler, Aşka İlişkin Tutumları ve Affedicilik Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler**, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2018, s.62.

⁴⁸⁵ Sarıçam ve Biçer, **a.g.e.**, s.111.

⁴⁸⁶ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.310.

⁴⁸⁷ Nur Suresi 24/22

⁴⁸⁸ Tegabün Suresi 64/14

⁴⁸⁹ Ayten, **a.g.e.**, s.125.

⁴⁹⁰ Lambert, Dollahite, **a.g.e.**, s.12.

görülmüştür.⁴⁹¹ Eşine olumlu düşüncelerle dua etmenin, eşi tarafından işlenen suçları affetmeyi arttırdığı gözlenmiştir. Eşlerin tartışma esnasında ailenin müşterek hedeflerinden uzaklaşması, aralarında kin ve intikam duygularının ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu durumda eş için dua etmek; empati, merhamet ve sevgiye zemin hazırlayarak, ailenin müşterek hedeflerini desteklemektedir ve affediciliği kolaylaştırmaktadır.⁴⁹²

Eşlerin affetme, güven, hoşgörü gibi değerleri yaşaması eşler arası iletişimi olumlu etkilemektedir.⁴⁹³ Ayrıca affetme evliliğin uzun süreli olmasına olumlu katkıda bulunarak, boşanma davranışını azaltmaktadır.⁴⁹⁴ Bu bilgilerden hareketle affediciliğin aile içi sorunları ve suçları önlemeye yardımcı olabileceğini söylemek mümkündür.

3.2.7.Sabır

Kelime anlamı hapsedmek, güçlü olmak, engellemek anlamına gelen sabır kelimesi ahlâk terimi olarak; başa gelen sıkıntı, üzüntü ve belalar karşısında güçlü olma, olumsuzlukları olumluya çevirmek için gösterilen metanet olarak tanımlanır.⁴⁹⁵

Sabır yaşanan sorunu önce kabul etmek, sonra sorunun çözümü için çaba sarf etmektir. Sabır, sıkıntıya katlanmanın yanı sıra kişinin arzularına boyun eğmeden, dürtülerini kontrol ederek, ahlâkî değerlere uygun yaşamasıdır.⁴⁹⁶

Sabır, dini açıdan gelişmiş bir dindarlığın belirtisi, ahlaki açıdan olgunluk göstergesi olduğu kadar psikolojik iyilik halinin kazanılması ve sürdürülmesine yardımcı olan bir başa çıkma ve problem çözme aracıdır.⁴⁹⁷ Başa çıkmada ilk aşama durumu kabul etmektir. Yaşanan durumu yok saymak ya da inkâr etmek yerine

⁴⁹¹ Nathaniel M. Lambert vd., “İlişkilerde Motive Edici Değişim: Dua Affediciliği Arttırır Mı?”, (Çev. Volkan Tekdemir), **Aile Akademisi Derneği Yayınları**, , Bursa, Haziran 2015, s.3.

⁴⁹² Lambert vd., **a.g.e.**, s.15.

⁴⁹³ Belen, **a.g.e.**, s.229.

⁴⁹⁴ Arvas, **a.g.e.**, 2017, s.271.

⁴⁹⁵ Mustafa Çağrı, “Sabır” **TDVİA**, İstanbul, 2008, C. 35, Ss.337-339, s.337.

⁴⁹⁶ Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.118.

⁴⁹⁷ Mebrure Doğan, **Dindarlık Sabır ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkiler**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014, s.99.

kabullenme öğütlenir. Sorunla mücadele aşamasına geçebilmek için öncelikle durumu kabullenmek gereklidir. Bu da sabrederek mümkün olabilmektedir.⁴⁹⁸

Gazalî kişinin arzularına uygun olan, afiyet ve varlığa karşı sabrın öneminden bahseder. Bu hususta sabır kişinin arzu ve zevklere kapılmadan, sahip olduğu nimetlere karşı ölçülü ve dengeli olmasıdır. Bir diğer sabır da ibadetleri yerine getirme, günahlardan sakınma konusunda olduğu gibi ölüm, hastalık, malını kaybetmek gibi durumlarda musibete karşı sabretmektir.⁴⁹⁹

Sabır, haksızlığa boyun eğerek tepkisiz kalmak değildir. Gerçek sabır dünyanın nefsi ayartması ve batıl yolda olanların çokluğuna rağmen hakkı söylemek, hayır yapmak ve bu uğurda karşılaştığı sıkıntı ve zorluklara dayanmaktır.⁵⁰⁰ Sabır pasif bekleyiş değildir. Olumsuz olaylar karşısında ilk şoku atlattıktan sonra telaşa kapılmadan bekleme ve maruz kalınan musibet karşısında şikâyet etmeyi bırakarak mücadele etmektir.⁵⁰¹

Sabırlı kişi başına gelen zorluk, musibet, belalar karşısında isyan ve öfkeye kapılmadan sakin kalarak güçlü ve dirençli olmaktadır.⁵⁰² Öfke, acelecilik, sabırsızlık insanın olaylar karşısında ani davranmasına neden olur ve neticede kişi kolay suç işlemeye açık hale gelir. Karşılaştığı durumda düşünmeden, sabretmeden, anlık duygusuyla karar veren kişi, aklını kullanmadığı için yanlış tepkiler verebilmektedir.

Sabır sıkıntı, zorluk ve problemlerin çözülmesi ve uygun sonuçlara ulaşılması için akıl ve iradeyi başarıyla kullanmayı öğretir. Böylece kişiler ümitsizlik ve karamsarlığa kapılmazlar. Yaşadıkları sıkıntı nedeniyle saldırgan tutum gerçekleştirmezler.⁵⁰³

Gülmez ve Doğan (2014) sabrın duygusal, bilişsel ve davranışsal yönü olduğunu belirtmektedir. Sabır duygusu, sabır tutumunun duygusal yönünü oluşturmaktadır. Sabrın dinler tarafından tavsiye edilmesi, ahlaken doğru bulunması,

⁴⁹⁸ Nesibe Esen Ateş, Hasan Kayıklık, “Şehit Ailelerinde, Gazilerde ve Gazi Ailelerinde Sabır ve Dini Başa Çıkma İlişkisi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2019, C.19, Sy.1, Ss. 225-236, s.228.

⁴⁹⁹ Gazalî, **a.g.e.**, C.8., s.282-285.

⁵⁰⁰ **Hadislerle İslam**, C. 3, s.212.

⁵⁰¹ Asım Yapıcı, Süleyman Doğanay, “Dini Başa Çıkma ve Sabır Bağlamında İnsan Tipleri: Nitel Bir Araştırma”, **Bilimname**, XL, 2019/4, Ss. 1005-135, s.110.

⁵⁰² Hökelekli, **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, s.117.

⁵⁰³ Ayşe Ateş, “Aile İçi İletişimde Sabır”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.8, Sy.15, 2019, Ss.61-90, s.64.

faydalarının kabul edilmesi, toplum tarafından desteklenmesi sabrın bilişsel yönünü oluşturur. Aynı zamanda sabır gözlemlenebilen, sabırlı olmaya karar vermiş kişi tarafından seçilen bir davranış şeklidir.⁵⁰⁴

İnsan yaşadığı sorunlarla mücadele ederken bazı stratejiler geliştirir. Bu süreçte inançlı kişilerde takdiri ilahi anlayışı ön plana çıkar ve dünyanın bir imtihan yeri olduğu düşüncesi baskındır. Bununla birlikte yansıtma yoluyla başkalarını suçlama ve bahane bularak çevresel faktörleri sebep göstermek de söz konusu olabilmektedir. Her insan hayatın zorlukları karşısında başına gelen olaylara farklı tepkiler verebilir. Yapıcı ve Doğanay (2019) yaptıkları çalışmada her insanın tahammül seviyesi, zorluklara dayanma gücü ve bireysel yapısının farklılığının olaylara değişik tepki vermesinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. İnsanların başa çıkma ve sabır sürecinde şaşkın, kaygılı, öfkeli, suskun, teslimiyetçi tutum sergileyebileceğini gözlemlemişlerdir.⁵⁰⁵ Her insanın olaylara bakış açısı ve sorunlara verdiği tepki farklıdır. Önemli olan musibetle, olumsuz bir durumla karşılaşıldığında ani tepki vermeden sabırlı olup sakinleşebilmektir.

Hayatında karşılaştığı olumsuzluklar ve zorluklar sebebiyle dert, keder, acı, yokluk gibi psikolojik sorunlar yaşayan insanların ruhsal ve bilişsel dengesi bozulabilir. Bu süreçte anlamsızlık, çatışma, öfke, endişe, kaygı, karamsarlık, suçluluk gibi duygusal tepkiler de ortaya çıkabilmektedir. Ortaya çıkan duygusal tepkilerden kaynaklanan gerilim ve dengesizliğin üstesinden gelinmediği zaman, bireysel ve toplumsal sorunlar oluşabilmektedir.⁵⁰⁶ Yaşanan üzüntü veren olaylar değiştirilemese de olayları algılama şekli değiştirilebilir. Bu nedenle insanların yaşadıkları acıyı kabullenmesini sağlamada, olumsuz yaşam koşullarıyla mücadele etmede dini başa çıkma yöntemleri etkilidir.⁵⁰⁷ Bu noktada sabır değeri kişiye karşılaştığı acı verici durumlarla baş etme becerisi kazandırma açısından önemli bir yere sahiptir.

Kur'an karşılaşılan sıkıntı ve musibetlere, problem ve zorluklara karşı aktiviteyi yenileyen bir sabır öğütlemektedir. Sabır zorluklara tahammül etme gücü

⁵⁰⁴ Mebrure Doğan, Çiğdem Gülmez, “Sabır Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, Sy.42, Ss.263-279, s.265.

⁵⁰⁵ Yapıcı ve Doğanay, *a.g.e.*, s.106-114.

⁵⁰⁶ *A.g.e.*, s.107.

⁵⁰⁷ Sezgin, *a.g.e.*, s.46.

verip, sorunların üstesinden gelmek için çaba sarf etmeyi öğretmektedir. Ayrıca insan yaşamın zorluklarına sabrettiğinde olgun, strese karşı mukavemet edebilen, ruhi bunalımdan emin bir şahsiyete sahip olabilecektir.⁵⁰⁸

Kur'an'da kurtuluşa erenlerin özellikleri sıralanırken iman edip salih amel işleyenler, birbirine hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin vurgulanması iman ile sabır arasındaki ilişkiyi belirtmektedir.⁵⁰⁹ Bireyin inandığı varlığa yönelik hissettiği güven duygusu, bilişsel olarak anlaşılması güç olan durumlarda imdada yetişerek, ortaya çıkacak çelişkiler karşısında rahatlama sağlamak ve sabır duygusunu beslemektedir.⁵¹⁰ Sabırda elinden gelen gayreti gösterme ve Allah'ın rızasını kazanma duygusu bulunmaktadır. Tevhidin gereğini yerine getirmek; isyan yerine itaat, tahammülsüzlük ve saldırganlık yerine sabır ahlakını yerleştirmektir.⁵¹¹

Kur'an sabrın namaz ibadetiyle güçlendirilmesini tavsiye eder.⁵¹² Çünkü namaz Allah ile kul arasında bir ibadet olduğu için, insanın inancı doğrultusundaki kararlarını güçlendirmekte ve davranışlarını dini-ahlâkî hükümler çerçevesinde yerine getirmesine yardımcı olmaktadır.⁵¹³

Ayrıca Kur'an'da Allah'ın sabredenlerle birlikte olduğunu hatırlatan ayetler bulunmaktadır.⁵¹⁴ Allah'ı sürekli kendisiyle birlikte düşünen insan daha az kaygı ve stres içinde olacaktır. İnançlar genellikle hayatın zorluklarını yenmeyi sağlayan anlamlara sahiptir. İnsanın çevre şartlarını değiştirip değiştirememesinden ziyade, zorlukları yenebileceğine olan inancı önemlidir. Bununla birlikte din insana sıkıntıların karşılığını mükafat olarak alacağını vaat etmektedir. Böyle bir vaat kişinin mücadele azmini artırmaktadır.⁵¹⁵ Bu da sabırla mümkündür.

Bakara Sûresi 155. Ayetinden anlaşılacağı üzere karşılaşılan sorunlar insanın yaratılış amacı olan kulluğunu sınamak içindir. İnanan kişi çektiği sıkıntıların bir imtihan olduğunu bilir ve yaşadığı durumdan ibret alarak, Allah'ın rızasını

⁵⁰⁸ Osman Necati, **Kur'an ve Psikoloji**, Fecr Yay., 2. Baskı, Çev: Hayati Aydın, Ankara, 2004, s.280-282.

⁵⁰⁹ Asr 103/1-3.

⁵¹⁰ Doğan, **a.g.e.**, s.35.

⁵¹¹ Ateş, **a.g.e.**, s.85.

⁵¹² Bakara 2/45

⁵¹³ **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, C. 1, s.117-118.

⁵¹⁴ En'am 6/34; Enbiya 21/83

⁵¹⁵ Naci Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", **Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2002/1, Ss.234-255, s.241-242.

kazanmaya çalışır. Beklenmeyen bir durumla karşılaştığında bunu, sorun olarak değil de üstesinden gelme süreciyle sevap kazanmaya, cennet ahlâkına yükselmeye vesile olacak bir fırsat olarak görür. Bu hususta sabrın musibet geldiği ilk anda olması gerektiğini belirten hadisi şerif ⁵¹⁶, sıkıntıyla karşılaşıldığında aşırı tepkiden kaçınma ve itidalli olma konusunda davranışları belirlemektedir.

Sabrın temelinde, yaptığını güzel yapmak veya Allah’a karşı itaat ruhuyla iyi davranış sergilemek anlamına gelen ihsan vardır. Her türlü zorluk karşısında kişinin ortaya koyacağı sabır ve metanet bir ihsan davranışıdır. İnsan sabır temelli ihsan anlayışıyla, karşılaştığı sorunların üstesinden gelecektir. Bu nedenle sabır, aileyi ayakta tutan ve devamını sağlayan en önemli değerlerdendir. Eşlerin birbirini affetmesi, birbirine katlanması sabırla mümkündür. Böylece aile içindeki sorunlar da ortadan kaldırılabılır.⁵¹⁷

Günümüzde hayatı hızlı yaşama isteği, acelecilik, modern hayatın getirdiği şartların etkisiyle sabırsızlık artmaktadır. İsteddiği şeye çabuk sahip olma arzusu, olumsuzluklar karşısında isyan etme ve sabırsızlık insanları bunalıma düşürmektedir. Bilhassa aile içi sorunlar karşısında sabırsızlık aile bireylerine karşı işlenen suçların artmasına neden olmaktadır. Bu açıdan sabır değeri aile içi sorunları önlemede büyük katkı sağlamaktadır.

Aile sorunlarının artmasında sabırsızlıktan kaynaklanan iletişim bozukluğu, öfkeye ve saygının kaybedilmesine, geçimsizliğe neden olmaktadır. Özellikle aile içi iletişimde, çocukların yetiştirilmesinde sabır önemli bir değerdir. Sabır aile bireylerinin birbiriyle sağlıklı iletişim kurmasına yardımcı olmaktadır.

Evlilik sabır ve fedakârlık gerektirmektedir. Ailede sabretmek, aile bireylerine uyumlu davranmaktan ibaret değildir. Onlardan gelen uyumsuzluklara karşı sabrı tercih edip, anlayışla karşılık verebilmektir. Eşler birbirine karşı sabır gösterir hatta sevmediği, kendisine sıkıntı veren durumlara karşı tahammül ederse evlilik ilişkileri daha düzgün olur. Bu hususta Kur’an’da “Kadınlarınızla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”⁵¹⁸ buyrulurarak erkeklerin duygularını kontrol

⁵¹⁶ Buhâri, Cenâiz, 31, B1283

⁵¹⁷ Yıldırım, Bayer, a.g.e., 2018, s.2815.

⁵¹⁸ Nisa 4/19

etmeleri istenmektedir. Sabretmeden acele karar vermek, insanın bilmediği pek çok hayra engel olabilir. Ayrıca Kur'an'da erkeğin olumsuz davranışlarının sebep olduğu geçimsizlikte kadının arayı düzeltme, anlaşma yolunu tercih etmesi istenmektedir.⁵¹⁹ Bu ayetler aile huzurunu devam ettirmek için sorunları aşmada sabırlı ve özverili davranmayı hatırlatmaktadır.⁵²⁰

Günümüzde çiftlerin çocuk sahibi olamamaları, ailede sorunlara neden olabilmektedir. Çiftlerden birinden dolayı çocuk olmaması aile içi çatışmaları ciddi boyutta arttırmaktadır. Bu durum aile dışına yönelim veya boşanmayla da sonuçlanabilmektedir. Kur'an'da çocuk dünya hayatının süsü olarak zikredilmektedir.⁵²¹ Eşler için bu nimetten mahrum kalmak zor görülmektedir. Ancak bu zor günlerde sabretmek önemlidir. Bu konuda Hz. Zekeriya ve eşi uzun yıllar çocuğu olmamasına rağmen evliliklerini sabır ve dua ile devam ettiren⁵²² bir aile örneğidir.⁵²³

Bugün pek çok aile sorun ve suçlarının, boşanma olaylarının temelinde sabırsızlık olduğu dikkate alınırsa, bu erdemin ne kadar değerli olduğu anlaşılabilir. Kur'an zorluklar karşısında, psikolojik ve ahlâkî bir erdem olan sabırla direnmeyi tavsiye etmektedir. Hz. Eyyub ve eşinin sabırla Allah'a dua ederek darlıktan feraha çıkmaları⁵²⁴ evliliklerini devam ettirmeleri, Hz. İbrahim ve eşi Hacer'in sabır ve tevekkülü insanlara örnek bir çözüm sunmaktadır.

Sonuç olarak evlilikte öfkeyi kontrol etme, stresi yönetme ve sağlıklı iletişim sabır ile mümkündür.

⁵¹⁹ Nisa 4/128

⁵²⁰ **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, C.2, s.154-155.

⁵²¹ Kehf 18/46; Nahl 16/72

⁵²² Âl-i İmran 3/38; Enbiya 21/89; Meryem 19/3-4

⁵²³ Ateş, **a.g.e.**, s.69.

⁵²⁴ Enbiya 21/84

SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile; anne, baba ve çocuktan oluşan toplumun en küçük müessesesidir. Ailenin toplumun gelişmesinde çok önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Toplum hayatının sürekliliğinde aile kurumunun sağlıklı olması bir gerekliliktir. Çünkü aile yaşantısı toplumu etkilemektedir. Toplumda güvenin var olması, onu oluşturan bireylerin güvenilir ve doğru olmasına bağlıdır. Bu da aile bireylerinin doğruluk, sadakat, affetme, dürüstlük gibi değerleri ilke edinmesiyle mümkündür. Birey bu değerleri aile içinde sosyalleşme sürecinde öğrenmektedir ve böylece aile, bireyin topluma uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle aile, çocuğu toplumda kendini en iyi temsil eden sosyal bir birey olarak yetiştirmelidir. Aksi halde problemlili, güven ve değerlerden yoksun bir neslin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Aile ve toplum ilişkisi çift yönlüdür diyebiliriz. Yani ailenin topluma etkisi olduğu gibi toplumda ortaya çıkan değişimler de aileyi etkilemektedir. Bu hususta toplumsal yapıda meydana gelen değişimler aile kurumunun dönüşmesine neden olmuştur. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte kentleşmenin başlaması, köyden kente göçlerin gerçekleşmesi geleneksel geniş aile yapısının çekirdek aileye dönüştürmüştür. Bu durumun sonucunda aile kurumunun geleneksel görev ve işlevleri büyük ölçüde değişmiş, modern aile yapısının yeni etkileri ortaya çıkmıştır. Özellikle kadının çalışma hayatına girişi ve aileye katkısıyla kadın-erkek rol değişimi gündeme gelmiştir. Yeni aile yapısında aile içi ilişkiler ve otoritenin değişimiyle, aile içinde yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Ailede en sık karşılaşılan sorunlar; iletişim ve etkileşim sorunları, aile içi çatışma ve şiddet, kuşak çatışması, ekonomik sorunlardır. Çalışmamız ailenin karşı karşıya kaldığı sorunları tespit ederek, bunların üstesinden gelme noktasında dini-ahlâkî değerleri odağına almıştır.

Gelişen teknoloji ve modernleşmeyle birlikte farklı kültürlerle etkileşime geçilmesi sonucunda dini, ahlaki, kültürel değerlerde aşınma ortaya çıkmıştır. Değerlerin önemini kaybetmesi aile ilişkilerini olumsuz etkilemiş, aile birlikteliğini gerektiren niteliklerin ikinci plana itilmesiyle bireyselleşmeyi ön plana çıkarmıştır. Bu değerlerin kaybı aile içinde sorunlara neden olmuştur. Ayrıca dini-ahlâkî

değerlerin medya tarafından değersizleştirilmesi ve toplumsal ilişkilerin ortak değerlerden uzaklaşması da aile kurumunu etkilemektedir.

Kadın ve erkeğin hak arayışına girdiği günümüzde aileyi birbirine bağlayan dini-ahlâkî değerlerin yaşanmaması, mantık evliliklerinin artması, aileyi sorunlara ve dış unsurlara karşı dayanıksız hale getirmiştir. Faydacılık, çıkar, gücü elinde tutma ve söz geçirme anlayışıyla eşler birbirine taraf haline gelmektedir. Oysa fedakârlık, affetme, merhamet, şefkat gibi değerler aileyi bütünleştirir ve ortak amaç etrafında birleştirir.

Aile güven temeliyle ayakta durur. İnsanın bencil duygularının ve zarar verme eğilimlerinin önüne geçebilmesinde, güvenilir olmasında dini-ahlaki değerler önemli bir gereklilik arz etmektedir. Çünkü değerler insanın duygu, düşünce ve davranışlarını belirleyen, yönlendiren niteliklerdir.

Dinin değerler üzerindeki yaptırım gücü önemlidir. Din, insanın sahip olduğu değerlere bağlı kalarak yaşamasına yardımcı olmaktadır. Bu hususta ahiret inancı, ihsan anlayışı ve dini kuralların vicdana hitap etmesiyle dindar kişi değerleri içselleştirmektedir. Yani değerlerin dini-ahlaki bir yapı kazanması bireyin kendini daha kolay kontrol etmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü dini-ahlaki değerler davranışlara anlam yükleyerek, bireyin yaptığı işi hem Allah'a hem de insanlara karşı sorumluluk bilinciyle yapmasını sağlamaktadır. Bu bilinçle kişi hayatın her safhasında sabır, doğruluk, merhamet gibi dini-ahlaki değerlerin yardımıyla tutarlı ve bilinçli davranış gösterebilecektir. Dini-ahlaki değerler bir anlamda bireyin inancını da yansıtan değerlerdir. Bu yönüyle kişinin davranışlarını kontrol etme ve bireye rehberlik etmede etkisi büyüktür.

Aile sorunları günümüzde modern dönüşüme paralel olarak giderek artmaya başlamıştır. Bu durum gençlerin evliliğe bakışına da etki etmektedir. Evliliklerin dağılmasına ve toplumsal düzenin bozulmasına neden olabilecek sorunların önlenmesinde dini-ahlâkî değerlerin çözüm olarak dikkate alınması mümkündür. Çünkü dini-ahlâkî değerler insanın tutarlı davranmasında, sağlıklı iletişim kurmasında, aile hayatının huzurlu olmasında etkin rol oynamaktadır. Dürtüsel duyguları kontrol altına alma, ani ve pişmanlık duyulacak davranışlarda bulunmama, aile hayatında dengeli davranışlar sergilemede dini-ahlâkî değerlerin önemi büyüktür.

Aile kurumu dini-ahlâkî değerlerle şekillenirse, pek çok sorunun üstesinden gelinecektir. Aile içi sorun ve suçların önlenmesinde sadakat, doğruluk, sorumluluk, şefkat ve merhamet, iffet, affedicilik ve sabır gibi başlıca dini-ahlâkî değerler önemli rol oynamaktadır. Ailede ve toplumda sorunların önlenmesi için aile ilişkilerinin dini-ahlâkî değerlerle temellenmesi önemlidir.

Sadakat, aile kurumunun sağlıklı olması ve devamı açısından önemli bir değerdir. Çünkü sadakat eşleri birbirine bağlayan manevi bir bağıdır. Sadakat aile bireylerinin birbirine güvenle bağlanmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle sadakat aileyi ihanet ve aldatmanın yanı sıra cinsel suçlardan da koruyan bir değerdir.

Doğruluk, aile ilişkilerinin düzenli ve huzurlu bir şekilde devamını sağlayan dini-ahlaki değerlerdendir. Eşlerin birbirine dürüst davranmaması evliliğe zarar vermektedir. Dolayısıyla ailede doğruluğun ilke edinilmesi, aile bireylerinin aralarındaki iletişimin sağlıklı olmasına katkı sağlamaktadır. Sorunların çözüm aşamasında aile üyelerinin doğruluk ilkesiyle hareket etmesi, ailede daha büyük sorunların ortaya çıkmasını önlemektedir.

Sorumluluk, kişinin iç dünyasında yapması gereken görevlerin bilincinde olarak hayatını bu bilinçle şekillendirmesidir. Özellikle dinin insana yüklediği bir takım dini görevler insanının sorumluluk sahibi olması konusunda önemli bir eğitim unsurudur. Dolayısıyla inancına karşı sorumluluk sahibi olan kişinin, kendisine ve çevresine karşı da sorumlu olması muhtemeldir. Din kaynaklı sorumluluk daha kapsayıcıdır. Çünkü bu sorumluluk vicdanla ilgilidir ve caydırıcılığı fazladır. Bu nedenle dini-ahlaki değerlerden olan sorumluluk; aile bireylerinin emanet bilinciyle görevlerini yerine getirmesine, aile birlikteliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda sorumluluk, aile yükümlülüğünün ihmali sorununu ve aile içi şiddeti önleme bakımından etkili bir değerdir.

Şefkat ve merhamet, aile bireylerinin birbirini anlamasında ve birbiriyle sağlıklı iletişim kurmasında önemli role sahiptir. Ayrıca korunmaya muhtaç çocukların gelişiminin her aşamasında şefkat ve merhamete ihtiyacı bulunmaktadır. Çocuğun ahlaki gelişimi ve iyi bir karakter sahibi olmasında merhamet duygusunun kritik rolü vardır. Bu özellikleriyle şefkat ve merhamet ailede uyumu sağladığı gibi topluma sağlıklı nesiller kazandırma hususunda önemli fonksiyona sahiptir.

İffet, kişinin arzu ve isteklerini akıl, din, ahlaka uygun olarak kontrol etmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle cinsel konularla ilgili bir dini-ahlaki değerdir. Ayrıca hayâ, sabır, ölçülü olmak, elindekine kanaat etmek, aşırı arzuları kontrol etmek de iffet kapsamındadır. Nikahın asıl amacı iffeti korumaktır ve kişi evlilikle kendini çeşitli kötülüklerden ve haramdan muhafaza etmektedir. Bu değerın önemini kaybetmesiyle tecavüz, sarkıntılık, zina gibi suçlar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla iffet aile bireylerinin birbirine sadakatini zedeleyen sorun ve suçların önlenmesinde koruyucu bir değerdir.

Affetmek, kötülüğe ve yanlış davranışa karşılık vermemektir. Kişinin kendine ve başkalarına karşı anlayışlı olmasıyla ilgili bir değerdir. Bu nedenle aile ilişkilerinde sorunların çözüme kavuşmasında affediciliğin olumlu etkisi bulunmaktadır. Ayrıca öfkeyi kontrol ederek, kişinin yanlış davranışını düzeltmesine fırsat vermesi bakımından da önemlidir. Affedici olmak evlilikteki olumsuzlukların ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır. Bu özellikleriyle affetme, ailede iletişimin sağlıklı olmasını sağladığı gibi kötü davranış ve şiddeti önlemede de etkili bir müdahale yöntemidir.

Sabır, kişinin yaşadığı zorluklarla mücadele etmesine yardımcı olmaktadır. Sıkıntıların üstesinden gelme ve sorunların çözüm sürecinde kişinin akıl ve iradesini başarılı kullanmasını sağlamaktadır. Bu özelliğiyle sabır, aileyi ayakta tutan ve devamını sağlayan önemli değerlerdendir. Sabırsızlık, aile içi suçların artmasına neden olmaktadır. Ailede öfke kontrolünü sağlama, stresi yönetme ve sağlıklı iletişim sabırla mümkündür.

Yapılan araştırmalarda dini-ahlâkî değerlerin sağlıklı bir aile hayatı sunduğu görülmektedir. Örneğin, Davarcı ve Kayalık (2016) yaptıkları çalışmada dindarlığın evlilik ve eşler arası ilişkileri etkilediğini belirtmiştir. Dindar eşler arasında sadakat, sevgi gibi değerler diğer eşlere göre daha fazlayken, aile içi şiddetin daha az olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca aile içi şiddet ve dindarlık, evlilik doyumu ve dindarlık, evlilikte sorun çözme ve dindarlık konulu araştırmaların bulguları da çalışmamızı desteklemektedir. Yaptığımız bu çalışmanın da benzer yönde sonuca katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ekonomik durumun yetersizliği, iletişimsizlik, eşler arası rol çatışması, sorumsuzluk gibi sorunlar aile içinde stres ortamı oluşturarak suç davranışına neden

olmaktadır. Değişen özgürlük algısı, kadın-erkek eşitlik problemi de ailede sorunlara neden olmaktadır. Kadın erkek birbirinin eşiti değil, eşdeğeri ve tamamlayıcısıdır. Kadına yönelik şiddeti önleme amacıyla planlı, kapsamlı çalışmalar arasında yer alan İstanbul Sözleşmesi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi'nin toplumsal sonuçları, uygulamalar ve yapılan araştırmalar neticesinde aile kurumuna zarar verdiği anlaşılmıştır. Aile içi şiddet sadece toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alınmamalıdır. Bu projelerin feminist akımların bir savunma mekanizması olup olmadığı araştırılmalıdır. Toplumun değerlerine, birey tabiatına uymayan eşitlikçi anlayışla uygulanmaya çalışılan ithal çözümler yerine, sorunların çözümünde dini-ahlâkî değerleri merkeze alan çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca bu proje nötr cinsiyet eğiliminin benimsetilmeye çalışıldığını akıllara getirmektedir. Özellikle çocuk oyuncaklarından, kitaplardaki resimlere kadar, küresel proje olan toplumsal cinsiyet eşitliği adı altında nötr cinsiyet normalleştirilerek, moda haline getirilmektedir. Bireyin psiko-sosyal yapısına müdahale edilerek, aile kurumu yıpratılmakta ve yok edilmeye çalışılmaktadır.

Kadın ve erkeğin fitratı farklıdır. Ailede ortaya çıkan sorunlar insan fitratına aykırı uygulamalardan kaynaklanmaktadır. İnsanlara, fitratı gereği sahip oldukları özellikleri göz önünde bulundurarak, adaletli davranmak gerekmektedir. Bu farklılığa, cinsiyet eşitsizliğini giderme düşüncesiyle yaklaşmak başta aile kurumuna, değerlere ve topluma zarar verebilir. Kaldı ki insanlar sadece cinsiyet olarak değil kalıtım, çevre faktörleri açısından da farklıdır. Bu bakış açısıyla kadın hakları, çocuk hakları gibi ezildiği düşünülen kesimin hakkını arama mücadelesini öne çıkaran söylemlerden ziyade; anne babanın çocuğuna karşı, eşlerin birbirine karşı sorumluluklarını yerine getirdiği ilişkilerde hakların da korunmuş olacağı vurgulanmalıdır. Aile ilişkilerinde karşı tarafa hakkını istemeye ihtiyaç bırakmadan, kul hakkı ve emanet bilinciyle hareket etmek esas olmalıdır. Yapılan araştırmalarda aile münasebetlerini adaleti de aşan; fedakârlık, affetme, merhamet, şefkat gibi değerler belirlerse aile sağlam temeller üzerine kurulacağı ifade edilmektedir.

Ailede dünyevi beklentiler yüksek tutulursa, bu beklentiler gerçekleşmediği zaman sorunlar ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki aile sadece dünya hayatıyla sınırlı olmamalı, uhrevi hedefleri de olmalıdır. Allah'ın rızasını kazanma amacıyla hareket edilirse hem karşılaşılan sorunlar aileyi sarsmayacak hem de kişi gösterdiği

merhamet, şefkat, affedicilik gibi duyguları dengeli kullanarak güçlü olabilecektir. Bu nedenle dini-ahlâkî değerleri yaşayan ailelerde sorunların daha az ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Daha önceki yapılan aile içi şiddet çalışmalarında şiddeti uygulayan tarafın erkek olduğu, kadının daha ziyade mağdur olduğu ifade edilmiştir. Şiddet tek taraflı ortaya konulan bir davranış değildir. Tek bir yönü olmadığı gibi cinsiyete de özgü değildir. Kadın olsun erkek olsun gücü elinde bulunduran her bireyin şiddet uygulama potansiyeli vardır. Sorun tek taraflı ortaya çıkmaz. Bu nedenle aile sorunlarında suçu karşı tarafa yüklemek yerine öncelikle bireylerin kendini iyi tanıması, karşı tarafla sağlıklı iletişim kurması ve sorunun çözümü için çabalaması yararlı olacaktır.

Ayrıca hızlı iletişim, değişim ve yoğun etkileşimin yaşandığı günümüzde mutlu bir aile hayatı için başta ebeveynlere ve tüm aile bireylerine büyük sorumluluk düşmektedir. Değişime ayak uydurmak için değerlerden vazgeçilmemeli, değerlerin günümüz şartlarında yeniden ele alınarak bireylere aktarılması gereklidir. Bu süreçte, değişim ve dönüşümlerin toplumun dini-ahlâkî değerlerine, kültürüne, yapısına, insanın fitratına göre ayarlanması gerekmektedir.

Dini-ahlâkî değerler kişiye huzurlu bir aile ortamı tesis ettiği gibi, ailede karşılaşılan sorunların üstesinden gelme sürecinde ve son zamanlarda bozulan aile kurumunu korumada önemli rol oynamaktadır.

Aile içi sorun ve suçların önlenmesinde bireyler ve aile; Diyanet, Milli Eğitim, Üniversiteler ve Sivil Toplum Kuruluşları tarafından dini-ahlâkî değerler çerçevesinde yeterli şekilde bilgilendirilir ve bu konuda gereken hassasiyet gösterilirse önemli bir adım atılmış olabilir.

Kriz durumunda ailenin yeri ve önemi konusunda çalışmaların yapılmasının alana katkı sağlayacağına inanıyoruz.

KAYNAKÇA

- ACAR**, Halil İbrahim; “Ailede Sadakat ve Güven (Kur’an ve sünnet Bağlamında)”, **Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, vol:12/29, p.1-16, s.5, 2017
- ACEHAN**, Selen vd; “Çocuk İstismarı ve İhmalinin Değerlendirilmesi”, **Arşiv Kaynak Tarama Dergisi Archives Medical Review Journal**, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, 22 (4), Ss.591-614, 2013
- AGNEW**, Robert et al.; “Socioeconomic Status, Economic Problems and Delinquency”, **Youth & Society**, Vol. 40, No. 2, Ss. 159-181, December 2008
- AKALIN**, Şükrü Haluk vd., **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2005, s.592
- ALACAHA**N, Osman; “Aile Birliğini Oluşturan Faktörler ve İşlevleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 11, Sy. 1, Ss.289-298, 2010
- ALBAYRAK**, Ahmet; Kurt, Emine; “Türkiye’de Din Psikolojisi Tezlerinde Dindarlık Ölçekleri: Bibliyografik Bir Araştırma (1997-2019)”, **Bilimname**, XL, Ss.-137-172, 2019/4
- ALMAS**, Gülşen; **Evlilikte Uyum ve İnanç Gelişimi Arasındaki İlişkiler**, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2010
- ALTINTAŞ**, M. Esat; “Bireycilik ve Toplumculuk Tartışmaları Bağlamında Değerler Eğitimi Yaklaşımları”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.10, Sy.24, Ss.31-52, Aralık 2012
- APAYDIN**, Halil; **Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü**, Bilimken Yayınları, İstanbul, 2016
- ARMAĞAN**, Eda; “Çocuk İhmali ve İstismarı: Psikoz Tablosu Sergileyen Bir İstismar Olgusu”, **New/Yeni Symposium Journal**, C.45, Sy.4, Ss.170-173, Ekim 2007
- ARVAS**, Fatma Balcı; Hökelekli, Hayati; “Dindarlık ile Evlilik Doyumu ve Evlilikte Sorun Çözme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.15, no. 34, Ss. 129-160, Aralık 2017
- ARVAS**, Fatma Balcı; **Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri ve Değerlerin, Dindarlık ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü**, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2017
- ARVAS**, Fatma Balcı; “Kişisel Değerler ve Dindarlık Üzerine Bir İnceleme”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.7, Sy.5, Ss. 40-63, 2018
- ASAGEM**, **Medya Profesyonellerinin ve Medyanın Aile Algısı**, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2010
- ASAGEM**, **Tek Ebeveynli Aileler**, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2011
- ASPB**, **Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023**, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM, Ankara, 2018
- ATEŞ**, Ayşe; “Aile İçi İletişimde Sabır”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.8, Sy.15, Ss.61-90, 2019
- ATEŞ**, Nesibe Esen; Kayıklık, Hasan; “Şehit Ailelerinde, Gazilerde ve Gazi Ailelerinde Sabır ve Dinî Başa Çıkma İlişkisi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.19, Sy.1, Ss. 225-236, 2019

- AYBERK**, Yakup; **Değişen Aile Yapısında Aile Sorunlarının ve Aile Aidiyetinin İncelenmesi (Cizre Örneği)**, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020
- AYDIN**, Fatma Tuba; “Pozitif Bir Karakter Gücü Olarak Affedicilik”, **The Journal of Happiness& Well-Being**, C.5, Ss. 1-22, 2017
- AYDIN**, Mehmet Âkif; “Aile”, **TDVİA**, İstanbul, 1989, cilt.2, Ss.196-200
- AYDIN**, Mehmet; “Ahlâk”, **TDVİA**, İstanbul, 1989, C.2, Ss.10-1
- AYDIN**, Mehmet; **Din Felsefesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir, 1986
- AYDIN**, Mustafa; “Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.1, Sy.3, Ss. 121-144, 2003
- AYDIN**, Nevzat; “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, **Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 10, Sy. 1, ss.99-129, 2015
- AYTEN**, Ali; “Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sy. 37, 2009
- BAHADIR**, Abdülkerim; “Aile İçi Çatışmalar-Nedenleri ve Sonuçları”, **Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi**, Hazırlayan: İrfan Çayboyulu, Ankara, Ss.170-176, Ocak 2013
- BAHADIR**, Abdülkerim; “Din Psikologlarının Dindarlık, Değerler ve Ruh Sağlığı Konusunda Temel Yaklaşımları: W. James, S. Freud, G. Jung ve V. Frankl Örneği”, **Din, Değerler ve Sağlık**, Ed. Hayati Hökelekli, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., İstanbul, Ss. 13-65, 2017
- BAHADIR**, Abdülkerim; **Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din**, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1999
- BAHADIR**, Abdülkerim; **Aile Psikolojisi ve Din**, İdeal Usta Basım Yayın, Konya, 2012
- BAHADIR**, Abdülkerim; **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011
- BAHADIR**, Abdülkerim; **Jung ve Din**, 2. Baskı, İz Yay., İstanbul, 2010
- BAHAR**, Güven; Savaş, Haluk A.; Bahar, Aynur; “Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme”, **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, C.4, Sy.12, Ss.51-65, 2009
- BAKTI**, Ahmet Selman “Din ve Hukuk Açısından Suç Kavramı ve Suçluluk Psikolojisi”, **Din Psikolojisi Güncel Durum Analizi**, Editör: Yahya Turan, Nobel Yayın, Ankara, 2020
- BALCIOĞLU**, Ercan; Dolu, Osman; “Aile İçi Şiddet: Doğası, Türleri ve Yaygınlığı”, **Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları**, Ss.1-29, 2013
- BASAGM**, **Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması**, Ed. Mustafa Turgut, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010
- BAYER**, Ali; Yıldırım, Duran Ali; “Eşler Arası Şiddet ve Din: Şiddetin Önlenmesinde Erkeğin Rolü”, **Route Educational and Social Science Journal**, vol. 4(5), August 2017

- BAYER**, Ali; “Ailede Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri”, **ANTAKİYAT/ Hatay Mustafa Kemal Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 1, Sy. 2, Ss. 215-234, 2018
- BAYNAL**, Fatma; “Türkiye’de Dindarlık Üzerine Kullanılan Ölçeklere Yönelik Sorunlar ve Öneriler”, **Din Psikolojisi Güncel Durum Analizi**, Editör: Yahya Turan, Nobel Yayın, Ankara, 2020
- BAYRAKTAR**, Seda; **İnsanlığın Kanayan Yarası Çocuk İstismarı ve İhmali**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2015
- BAYRAKTUTAR**, Muammer; “Suç Önlemede Dinî ve Ahlâkî Değerlerin Rolü”, **Suç Önleme Sempozyumu**, Ss. 7-21, 7-8 Ekim 2011
- BAZARKULOV**, Seyfullah; **Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, 2008
- BELN**, Fatma Zeynep; **Aile İçi İletişime Manevi Psiko-Sosyal Yaklaşım**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri, Ankara, 2010
- BEŞPINAR**, Umut; “Türkiye’de Evlilik”, **Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler**, Ed. Mustafa Turgut, T.C ASPB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2014
- BİRİŞİK**, Abdülhamit; “Rahmet”, **TDVİA**, İstanbul, C.34, 2007
- BOZBEYOĞLU**, Alanur Çavlin vd; “Ailenin Karanlık Yüzü: Türkiye’de Ensest”, **Sosyoloji Araştırmalar Dergisi**, C.13, Sy. 1, Ss. 1-38, 2010
- BUDAK**, Selçuk; “Değer” maddesi, **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000
- CAN**, Cahit; **Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2002
- CANEL**, Azize Nilgün; **Evlilik ve Aile Hayatı**, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2.Baskı, Nakış Ofset, İstanbul, 2012
- CANTER**, David; **Suç Psikolojisi**, çev. Ali Dönmez vd., İmge Kitabevi, Ankara, 2011
- CENGİL**, Muammer; “Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Sorumluluk Duygusu ve Sorumluluk Davranışı Üzerine Bir Araştırma”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 20, Sy. 33, Ss. 7-23, Ocak- Haziran 2015
- CÜCELOĞLU**, Doğan; **Yeniden İnsan İnsana**, 36. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006
- ÇAĞRICI**, Mustafa; “Ahlâk”, **TDVİA**, İstanbul, C. 2, Ss. 1-9, 1989
- ÇAĞRICI**, Mustafa; “Merhamet”, **TDVİA**, Ankara, C. 29, Ss.194-185, 2004
- ÇAĞRICI**, Mustafa; “Sabır” **TDVİA**, İstanbul, C. 35, Ss.337-339, 2008
- ÇAĞRICI**, Mustafa; “Sıdk”, **TDVİA**, İstanbul, C.37, Ss.98-100, 2009
- ÇAKMUT**, Özlem Yenerer; “Kavramsal Olarak Kadına Karşı Şiddet/Cinsel Şiddet ve Türk Ceza Hukukunda Cinsel Saldırı Suçunun Genel Değerlendirilmesi”, **Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma Dergisi**, C. 2, Sy. 1, 2018
- ÇAPAN**, Bahtiyar Eraslan; Arıcıoğlu, Ahu; “Psikolojik Sağlamlığın Yordayıcısı Olarak Affedicilik”, **e-İnternational Journal Educational Research**, vol:5, issue:4, pp.70-82, Autumn 2014

- ÇİFTÇİ**, Ali; Biçici, İbrahim; **Aile Rehberi**, T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2005
- ÇOBAN**, Sevgi; “Bazı Sosyal Etkenlerin Çocuk Suçluluğu ile İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi/ Journal of Faculty of Letters**, C.31, Sy. 2, Ss.77-95, Aralık 2014
- DAVARCI**, Yasemin; Kayalık, Hasan; “Çocukların Aile İçinde Şiddete maruz Kalmaları ve Dindarlıkları Üzerine Ampirik bir Araştırma”, **Bilimname**, XXXII, Ss. 109-145, 2016/3
- DEDE**, Ayşegül; “Küresel Toplumsal Hareketlerde “Ben Nesli’nin Rolü”, **Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi**, C. 3, Özel Sayı, 2017
- DENİZ**, Mehmet Bülent; Göral, Özgür Sevgi; **Aile Hukuk Rehberi**, T.C ASP Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 3. Baskı, İstanbul, 2016
- DİNLEYİCİ**, Meltem; Şahin Dağlı, Figen; “Duygusal İhmal, İstismar ve Çocuk Hekiminin Rolü”, **Osmangazi Tıp Dergisi**, 38(2), Ss.18-27, Mayıs 2016
- DOĞAN**, Mebrure; Gülmez, Çiğdem; “**Sabır Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması**”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sy.42, Ss.263-279, 2014
- DOĞAN**, Mebrure; **Dindarlık Sabır ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkiler**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014
- DÖKMEN**, Üstün; **Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati**, Sistem Yayıncılık, 16.Basım, İstanbul, 2001
- DURĞUN**, Arif; “Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri”, **Mehir Aile Dergisi**, Sy.1, Ss. 83-95, 2016,
- DURĞUN**, Arif; “Türkiye’de Aile İçi Sorunlara Yönelik Sosyal Politikalar ve Şiddetin Önlenmesi”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 8, Sy. 1, Ss. 1-12 Ocak 2018
- DURİEZ**, Bart; Johnny R. J. Fontaine& Patrick Luyten, “Dindarlık Hayatımızı Hala Etkiliyor Mu? Çeşitli Dindarlık Tiplerine Göre Değer Yapılarının Farklılaşmasını Destekleyen Yeni Deliller”, Çev. Veysel Uysal, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sy.24, Ss. 25-42, 2003
- DUYGULU**, Serap; “Yeni Medya Teknolojilerinin K-Kuşağının Ebeveynleriyle Olan İletişimine Etkisi”, **TRT Akademi Dergisi**, C. 3, Sy. 6, Ss.632-652, Temmuz 2018
- EKİNCİ**, Fatma Yaşar; “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sy.30, Ss. 209-224, 2014
- ERDİL**, Kemalettin; **Aile Okulu**, 2. Baskı, TDV Yayınları/57, Ankara, 1999
- ERDOĞAN**, Saliha; Uslu, Mustafa; “Evli Bireylerin Evlilik Doyumu ve Merhamet Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Eğitim Bilimleri Çalışmaları 2018**, Ed. Coşkun Arslan, Çizgi Kitabevi, 2018
- ERTURHAN**, Sabri; “İslâm Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sy.9, Ss.101-142, 2007
- EŞKİNAT**, Rana; “Türkiye’de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet(Boşanmış Kadınlara Yönelik Araştırma)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sy. 37, Ss. 289-302, 2013
- FARUK**, Eren; **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümleri**, C.1, Ankara, 1962

- FREEDMANN J.L.; Sears, D.O.; Carlsmith, J. M.; **Sosyal Psikoloji**, Çev: Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara, 1998
- GEÇİOĞLU, Ahmet Rifat; Kayıklık, Hasan, “Dindarlık ve Evlilik Uyumu İlişkisi: Evli Bireyler Üzerine Bir İnceleme”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.19, Sy.1, Ss.202-224, 2019
- GENÇ, Muhammet Fatih; “Merhamet Eğitiminin Saldırganlık Davranışını Azaltmadaki Rolü”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sy.45, Ss. 61-82, Aralık 2018
- GENÇ, Yusuf; Baki, Seda Veli; “Eşler Arası Çatışmaya Neden Olan Faktörler”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, vol. 12/21, Ss. 299-314, January 2017
- GÖKA, Erol; Beyazyüz, Murat; **Geçimsizler, Kişilikleri Tanıma ve Geçinmeyi Kolaylaştırma Kitabı**, 3.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012
- GÖKÇEN, Ahmet; “Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları”, **Sistematik Aile Sosyolojisi**, Editör: Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013
- GÜLER, Nuran vd.; “Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/ İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler”, **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 24(3), ss.128-134,2002
- GÜLMEZ, Çiğdem; **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlâkî Çözülme ve Dindarlık**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Samsun, 2014
- GÜNÇAY, Sevede; “Kur’an’ı Kerim’de Kuşak Çatışması”, **Journal Of Analytic Divinity International Refereed Journal**, Ankara, C. 2, Sy. 1, Ss 7-26, 2018
- GÜNGÖR, Erol; **Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998
- HACIKELEŞOĞLU Hızır; Kartopu, Saffet; “Merhamet ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sy.59, Ss. 203-227 Sonbahar 2017
- HADİSLERLE İSLAM, Diyanet İşleri Başkanlığı, 3. Baskı, Ankara, 2015
- HALİFE, Abdullah H. M.; “İslam’da Suç Eğilimine Karşı Koruyucu Bir Mekanizma Olarak Dindarlık”, **İslami Sosyal Bilimler Dergisi**, İnkılab Yay., İstanbul, 1994, C.2, Sy.2
- HARRİS, Russ; “Face Covid”, **The Happiness Trap**, 2020, s.9-10 https://services.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0004/3332227/FACE-COVID.pdf (Erişim Tarihi: 30.10.2020)
- HÖKELEKLİ, Hayati; “Gök Yüzünde Yer Yüzüne Dağılan Bir Değer: Merhamet ve Eğitimi”, **Diyanet Aylık Dergi**, Sy.244, Ss. 13-17, Nisan 2011
- HÖKELEKLİ, Hayati; “Merhamet”, **Dem Dergisi**, Yıl 1, Sy. 4, Ss.78-82, 2007
- HÖKELEKLİ, Hayati; **Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi**, 2. Baskı, Timaş Yay., İstanbul, 2003
- HÖKELEKLİ, Hayati; **Din Psikolojisi**, TDV, Ankara, 2008
- HÖKELEKLİ, Hayati; **Din Psikolojisine Giriş**, 2. Baskı, Dem Yay., İstanbul, 2012
- HÖKELEKLİ, Hayati; **Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsanî Değerler**, DEM Yayınları, İstanbul, 2013
- İBİLOĞLU Okan, Aslıhan; “Aile İçi Şiddet”, **Psikiyatride güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry**, 4(2), Ss.204-222, 2012

- İMÂM-I GAZALÎ**, Ebu Hamid Muhammed; **İhyâ-i Ulûm-id-dîn**, Mütercim: Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul, 1979
- İMAMOĞLU**, E. Olcay; Zahide K. Aygün; “1970’lerden 1990’lara Değerler: Üniversite Düzeyinde Gözlenen Zaman, Kuşak ve Cinsiyet Farklılıkları, **Türk Psikoloji Dergisi**, C.14, Sy.44, Ss.1-22, 1999
- İNCİ**, Yusuf; Duman, Ali; “Çocuğa Yönelik Şiddetin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Boyutları: Erzurum İli Örneği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, **The Journal of International Social Research**, C.7, s.31, ss. 524-536
- JEAN**, Chevalier; “Din Fenomeni”, Çev. Mehmet Aydın, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.28, Sy.1, Ss. 79-125,1987
- KARADAĞ**, Şule; **Evlilik Uyumu İlişkisinde Aile İçi İletişimin Rolü: Konya Örneği**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Konya, 2015
- KARAMAN**, Hayrettin vd; **Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, 3. Baskı, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/590, Ankara, 2008
- KARAMAN**, Hayrettin; “İslam’ın Yenilikçi İradesi, Geleneğe Yenik Düştü”, **Sürekli ve Değişim Ekseninde Aile Olmak**, Ed. Yahya Ayyıldız, Tire Kitap, İstanbul, 2020
- KARINCA**, Eray; **Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, Sorularla Hukuk Dizisi/7, Türkiye Barolar Birliği Yay., Ankara, 2010
- KARSLI**, Emine; “Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası”, **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, C. 1, Sy. 1, Ss.1-14, 2019
- KASAPOĞLU**, Abdurrahman, “Bir Kişilik özelliği Olarak Kur’an’da Sadâkat”, **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.1, Sy.1, Ss.119-155, Bahar 2010
- KASAPOĞLU**, Abdurrahman; “Empati ve Sempatî Olgusuna Vurgu Yapan Bazı Ayetler”, **Bilimname**, X, Ss.33-61, 2006/1
- KASAPOĞLU**, Abdurrahman; “Ensest Tabusu ve Ezogami Kuralının Kur’an’daki Yansımaları”, **Dinibilimler Akademik Araştırma Dergisi**, C.3, Sy.1, 2003
- KASAPOĞLU**, Abdurrahman; “Kur’an’da Affetme Olgusu İnsanların Birbirlerini Affetmeleri”, **Diyanet İlmî Dergi**, C.43, Sy.4, Ekim-Kasım-Aralık 2007
- KAYA**, Feridun; **Üniversite Öğrencilerinin Affetme ve Mükemmeliyetçilik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Duygusal Zekânın Aracı Rolü**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2015
- KAYAN**, Ramazan; “Cennet Odaklı Aile”, **Sürekli ve Değişim Ekseninde Aile Olmak**, Ed. Yahya Ayyıldız, Tire Kitap, İstanbul, 2020
- KAYMAK ÖZMEN**, Suna; “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 37, Sy. 2, Ss.27-39, 2004
- KAYMAKCAN**, Recep; Meydan, Hasan; **Ahlâk ve Değerler Eğitimi**, Değerler Eğitim Merkezi Yay., İstanbul,2014
- KEMAHLI**, Pınar Özdemir; “**Jung Terapisinde Maneviyat**”, 2017 <http://www.researchgate.net/publication/337155165>(Erişim Tarihi: 27.05.2020)
- KENEVİR**, Fatma; “Suç ve Dini Bağlılık Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar”, **Journal of Islamic Research**, Ss. 334-358, 2017

- KEPENKÇİ**, Yasemin; “Hukuksal Açıdan Çocuk İstismarı ve İhmali”, **Katkı Pediatri Dergisi- Adli Pediatri ve Çocuk İstismarı**, 22(3), Ss.262-276, 2001
- KILIÇ**, Gülден; “Kadın Akademisyenlerin Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet Algısı: Düzce Üniversite Örneği”, **Muhakeme Dergisi**, C. 2, Sy. 1, Ss. 1-33, 2019
- KILIÇ**, Melike Nur; **Kadına Yönelik Şiddet: Sosyo-Psikolojik Arka Plan, Manevi Boyut ve Hukuki Yaptırımlar**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009
- KIZMAZ**, Zahir; “Din ve Suçluluk: Suç Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.15, Sy.1, Ss.189-215, 2005
- KIRMAN**, Mehmet Ali; **Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü**, Rağbet Yay., İstanbul, 2004
- KOÇ**, İsmet; “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi Sürecinde Tek Ebeveynli Ailelerin Oluşumu, Belirleyicileri ve Refah Durumu (2006-2016)”, **Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi 2018**, T.C AÇSHB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma ve Politika Serisi/ 65, 2019
- KORKMAZ**, Sezai; “Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör’ün Değerler Hakkındaki Görüşleri”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sy. 24, Ss. 177-200, 2014
- KORLAELÇİ**, Murtaza; “Küreselleşme Karşısında Manevi Değerlerimiz”, **Felsefe Dünyası**, Ss. 91-114, 2005/1
- KÖSE**, Ali; Ayten, Ali; **Din Psikolojisi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012
- KÖSE**, Saffet; “Günümüzde Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine Gözleme Dayalı Bir Analiz”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sy.15, Ss. 151-174, 2010
- KÖSE**, Saffet; **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu**, 3. Baskı, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2015
- KSGM**, **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması**, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Özet Rapor, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara, 2014
- KSGM**, **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ana Rapor, Ankara, 2009
- KULA**, Naci; “Deprem ve Dini Başa Çıkma”, **Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ss.234-255, 2002/1
- KULA**, Naci; “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Dinî Değerlerin Önemi”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.2, Ss. 203-226, 2015
- LAMBERT**, Nathaniel M. vd.; “İlişkilerde Motive Edici Değişim: Dua Affediciliği Arttırır Mı?”, (Çev. Volkan Tekdemir), **Aile Akademisi Derneği Yayınları**, Bursa, Haziran 2015
- LAMBERT**, Nathaniel M.; Dollahite, David C.; “Dindarlık Aile İçi Geçimsizliğin Önlenmesine, Çözümlemesine ve Üstesinden Gelinmesine Nasıl Yardımcı Oluyor”, (çev. Volkan Tekdemir), **Aile Akademisi, Family Relations**, 55, Ss. 439-449, Ekim 2006
- MARTI**, Huriye; Han, Abdurrahman; “Sünnet Perspektifinde Aileye Bakmak; Sabiteler ve Değişkenler”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Yıl 16, Sy. 36, Ss. 35-53, Ocak-Haziran 2016

- MEHMEDOĞLU**, Ali Ulvi; “Din, Dindarlık ve Değerler”, **İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.1, Sy.2, Ss.173-189, 2013,
- MEŞAL**, Halid; “Cihad Ruhı, Ailede Öğrenilir”, **Sürekli ve Değişim Ekseninde Aile Olmak**, Ed. Yahya Ayyıldız, Tire Kitap, İstanbul, 2020
- MEVDUDİ**, Ebu’l-Ala; **Tefhimul-Kur’an**, (çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, İsmail Bosnalı), İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, C. 4
- MEYDAN**, Hasan; Aybey, Salih; Dikmen, Mustafa; **Zonguldak’ta Hayatın Anlamı ve Aile Değerleri Üzerine Bir Araştırma**, Bülent Ecevit Üniversitesi Yay., Zonguldak, 2017
- NACAK**, İbrahim; Karaarslan, Faruk; “Ailenin Yapısı: Bir Sistem Olarak Aile”, **Sistematik Aile Sosyolojisi**, Editör: Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013
- NAS**, Eşref; Sak, Ramazan; “Merhamet ve Merhamet Odaklı Terapi”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.18, Sy.1, Ss.64-84,2020
- NECATİ**, Osman **Kur’an ve Psikoloji**, Fecr Yayınları, 2. Baskı, Çev: Hayati Aydın, Ankara, 2004
- NİRÜN**, Nihat; “Suç Hadisesinin Sosyal Sebepleri Üzerine Bir Araştırma”, **D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, A.Ü Basımevi, C. 6, Ankara, Ss.121-188, 1968
- NİŞANCI**, Zübeyr; “Sosyo Demografik ve Sosyo Kültürel Farklılıkların Eşler Arasındaki Çatışmaya Etkisi”, **Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi 2018**, T.C AÇSHB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma ve Politika Serisi/ 65, Ankara, 2019
- ONUR**, Bekir; **Gelişim Psikolojisi. Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm**, 6. Baskı, İmge kitabevi, Ankara, 2004
- ÖĞÜK**, Emine; “Dindarlık Algıları ve Şiddet”, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 7, Sy. 1, Ss. 1-30, 2019
- ÖZ**, Nedim; “Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi”, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 6, Sy.11, Ss. 795-835, 2019/2
- ÖZDEMİR**, Pınar; “Ailelerin Üzerinde Durduğu Fay Hattı: Aile Huzuru, Nitel Bir Araştırma”, **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Sy.51, Ss. 18-49, Ocak 2020
- ÖZDOĞAN**, Öznur; “Kendini Gerçekleştirme Açısından İnsan-Din İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.37, Sy.1, 1997
- ÖZGENTÜRK**, İlyas; “Çocuk İstismarı ve İhmal”, **International Journal Of Human Sciences**, C.11, Sy. 2, Ss.264-277, 2014
- PEKER**, Hüseyin; **Din Psikolojisi**, 7. Baskı, İstanbul, Çamlıca Yay, 2011
- PELENDECİOĞLU**, Betül; Bulut, Sefa; “Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi**, C.9, Sy.1, Ss.49-62,2009
- POLAT**, Oğuz; **Türkiye’de Çocuk İstismarı Raporu -2 ASUMA** (Suç ve Şiddetle Mücadele Uygulama ve Araştırma Merkezi) & İMDAT (Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği), Basın Özeti, 2018 <http://imdat.org/wp-content/uploads/2018/05/RAPOR-%C3%87OCUK-%C4%B0ST%C4%B0SMARI-tam.pdf> (Erişim Tarihi: 20.06.2020)
- SAFİ**, Havva; **Evli Çiftlerin Sahip Olduğu Değerler, Aşka İlişkin Tutumları ve Affedicilik Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler**, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2018

- SAĞLAM**, Halil İbrahim; **Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile**, 2. Baskı, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2020
- SALMIŞ**, Ferman; “Teknoloji Bağımlılıkları ve Aile İçi İletişime Etkileri”, Ulusal Sempozyumlar IV, **Değişen Dünyada Aile**, Malatya, 19-20 Nisan 2013
- SARIÇAM**, Hakan; Biçer, Baykal; “Affedicilik Üzerinde Ahlaki Değer ve Öz Anlayışın Açıklayıcı Rolü”, **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.35, Sy.1, Ss.109-122, 2015
- SARIÇAM**, Hakan; Erdemir, Nusret; “Şefkat ve Merhamet Ölçeği ’nin İlk Psikometrik Bulguları”, **3. Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu**, İstanbul, C.3, Ss. 152-163, 10-12 Ekim 2019
- SAYAR**, Kemal; “İnsanlaşma Aile Ortamında Gerçekleşir”, **Sürekli ve Değişim Ekseninde Aile Olmak**, Ed. Yahya Ayyıldız, Tire Kitap, İstanbul, 2020
- SAYIL**, Işık; “Ruh Sağlığı Sorunu Olarak Şiddet”, **Kriz Dergisi**, C. 2, Sy. 2, Ss. 273-276, 1994
- SEYYAR**, Ali; Genç, Yusuf; **Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik “Sosyal Pedagojik Çalışma” Sözlüğü)**, Sakarya Kitabevi, 2010
- SEZGİN**, Gülsen; **Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlar, Şiddeti Meşrulaştırma, Dindarlık ve Dini Başa Çıkma Üzerine Bir Araştırma (Malatya Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2019
- SOSYO POLİTİK** Saha Araştırmaları Merkezi, **COVID-19 Karantinasından Kadın Etkilenimi İle Kadın ve Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Türkiye Araştırma Raporu**, Diyarbakır, Nisan 2020
<https://k2y.53a.myftpupload.com/wp-content/uploads/2020/04/kad%c4%b1n-covid-ek.pdf> (Erişim Tarihi:20.04.2020)
- SÖNMEZ**, Özlem Altunsu; “Ailenin Değişik Kurumlarla İlişkisi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Editör: Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013
- ŞAHİN**, Adem; “Ergenlerde Dindarlık ve Empati”, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, C. 8, Sy. 1, Bahar 2008
- ŞAHİN**, Adem; “Ergenlerde Dindarlık, Algılanan Anne-Baba Dindarlığı ve Çocuk yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişki”, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, C.7, Sy.1, Ss.221-247, Bahar 2007
- ŞAHİN**, Meryem; Gültekin, Mücahit; **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye)**, SEKAM Yayınları (Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi), İstanbul, 2014
- ŞİŞMAN**, Nazife; “Küresel Dinamikler Bağlamında Aile ve Kadın”, **Günümüzde Aile**, Uluslararası Aile Sempozyumu, İstanbul, s.596, 2007
- TANER**, Yasemen; Gökler, Bahar; “Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri”, **Hacettepe Tıp Dergisi**, C.35, Sy.2, Ss.82-86, 2004
- TARHAN**, Nevzat; **Bilinçli Aile Olmak**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014
- TARHAN**, Nevzat; **Duyguların Dili**, Timaş Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2010
- TARHAN**, Nevzat; **Kadın Psikolojisi**, 36. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2007
- TARHAN**, Nevzat; **Son Sığınak Aile**, 24. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2015
- TAŞ**, Kemalettin; Gürler, Adem; “Din ve Suç İlişkisi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, **Journal of Islamic Research**, 22(1), Ss. 12-25, 2011

- TAYLAN**, Hasan Hüseyin; “Sakarya Üniversitesi Öğrencileri Penceresinden Türkiye’de Aile İçi Sorunlar”, **Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul, 24-26 Ağustos 2016
- TAYSI**, Ebru; **İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yüklemelerin Rolü**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007
- TEYFUROV**, Mansur; “Kur’an’ı Kerim’de Aile Yapısı”, **Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sy. 3-4, Ss.241-258, Nisan-Ekim 2014
- TEZEL**, Ayfer “Aile İçi İletişim”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C.1, Sy.1, 2004
- THOYİBAH** Zurriyatun; Nurjannah, Intansari; DW, Sumarni; “Correlation Between Family Communication Pattnrs and Juvenile Delinquency in Junior High School”, **Belitung Nursing Journal**, vol. 3, no. 4, Ss. 297-306, August 2017
- TOPAL**, Şevket; Küçük, Yunus Emre; “Aile İçi Şiddet ve İslam Hukukunda Önleyici Tedbirler”, **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 1, Sy.1, Ss. 11-41, 2012
- TURAN**, İbrahim; “Günümüz Aile Problemleri Çerçevesinde Kur’an’da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sy. 35, Ss.71-104, 2013
- TÜMER**, Günay; “Çeşitli Yönleriyle Din”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.28, S.1, , ss.213-267, 1987
- UNİCEF**, **Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor**, T.C Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara, 2010
- VERGOTE**, Antoine; “Din Psikolojisi Nedir Ne Değildir?”, Çev. Ali Köse, **İlam Araştırma Dergisi**, C.2, Sy. 2, Ss.159-170, 1997
- YALMAN**, Süleyman; “Evlilik Birliğinin Temsili ve Eşlerin Sorumluluğu”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.12, Sy. 3-4, Ss. 7-30, 2004
- YAPICI**, Asım; Doğanay, Süleyman; “Dini Başa Çıkma ve Sabır Bağlamında İnsan Tipleri: Nitel Bir Araştırma”, **Bilimname**, XL, Ss. 1005-135, 2019/4
- YAPICI**, Asım; “Eşlerin Dinsel Algı ve Yaşayışına Göre Evlilikte Dindarlık ve Maneviyat Huzur Mu, Kusur Mu?”, **Turkish Studies**, C.13, Sy.12, Ss.79-106, 2018
- YAPICI**, Asım; **Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın**, Çamlıca Yay., İstanbul, 2006
- YARAN**, Cafer Sadık; **Ahlâk ve Etik**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2010
- YAVUZER**, Haluk; **Çocuk ve Suç**, Remzi Kitabevi, 12. Basım, İstanbul, 2009
- YAZICI**, Mehmet; “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.24, Sy. 1, Ss. 209-223, 2014
- YILDIRIM**, Duran Ali; Bayer, Ali; “Maruf ve İhsan Temelli Aile Anlayışının Aile İlişkilerine Etkisi”, **Social Sciences Studies Journal**, vol 4(20), Ss. 2809-2820, 2018
- YILDIZ**, Kemal; “Sorumluluk”, **TDVİA**, İstanbul, C.37, Ss.380-382, 2009
- YILMAZ**, Ömer “Dini Değerler ile İnsani Değerlerin Örtüşmesi”, **Diyanet Aylık Dergi**, Sy.224, Ağustos 2009
- YİĞİT**, Ayşegül; “Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.22, Sy.22, Ss.179-203, 2006

YİĞİT, Rana; “Çocukların Cinsel İstismarı ve Ensest”, **Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi**, C.8, Sy. 3, Ss. 90-100, 2005

YÜCEL, Doğuhan Murat; “**Değer Nedir?**”,2014 <https://www.dmy.info/deger-nedir/>
Erişim:16.10.2020

İnternet Kaynakları:

<https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/aile-hukukundan-kaynaklanan-yukumlulugun-ihlali-sucu-cezasi.html> (Erişim Tarihi:20.10.2020)

<https://dogruhaber.com.tr/haber/625952-istanbul-sozlesmesi-magdur-ediyor-tepki-cok-cozum-yok/> (Erişim Tarihi:25.10.2020)

<https://haberglobal.com.tr/dunya/salgin-doneminde-bosanma-basvurulari-artti-62706> (Erişim Tarihi:20.10.2020)

<https://rm.coe.int/1680462545> İstanbul Sözleşmesi Tam Metin, (Erişim: Tarihi 25.10.2020)

<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33730> (Erişim Tarihi:01.11.2020)

<https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/kovid-19-yardimlasmayi-artirdi-aile-baglarini-guclendirdi/1840843> (Erişim Tarihi:01.06.2020)

<https://www.konyaaktuel.com.tr/yazarlar/emel-gul-egitimci-yazar/cocuklarinizi-karsilastirma-yapmadan-buyutun/134/>(ErişimTarihi: 20.11.2020)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim Tarihi:15.11.2020)

<https://www.sosyalbilgiler.org/forum/sosyal-bilimler-sozlugu/deger-nedir/?wap> (Erişim Tarihi: 14.10.2020)

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

Öz Geçmiş

1984 yılında Karaman’da doğdu. 2002 yılında Karaman/Anadolu İmam-Hatip Lisesinden mezun oldu. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olarak lisans eğitimini tamamladı. 2012 yılında göreve başladığı Milli Eğitim Bakanlığında halen öğretmen olarak görev yapmaktadır.

Betül Hale KAYA

Mail: bhaleoztpk@gmail.com